

ÅRGANG 19

MILJØKRIM

02 // DESEMBER 2016

ØKOKRIM

Arbeidsmiljøkriminalitet / s. 42

**- Lite avskrekkende
innsats**

Rovdyrkonflikten / s. 36

**Politiets rolle
og forebyggende arbeid**

Portrett: Hedvig Moe Øren / s. 4

**- Har tro på
samfunnsoppdraget**

Miljøkrim er et fagblad som inneholder aktuelle artikler om miljøkriminalitet. Hovedområdene er natur, forurensning, arbeidsmiljø, kunst, kultur og dyrevelferd. Det distribueres til politiet, påtalemyndigheten, domstolene, kommunene, naturoppsyn, miljø- og kulturminneforvaltningen, med flere. Bladet blir utgitt to til tre ganger i året.

Ansvarlig utgiver:

Miljøkrimavdelingen ved ØKOKRIM

Utgitt:

Desember 2016

Ansvarlig redaktør:

Førstestatsadvokat Hans Tore Høviskeland

Redaktører:

Kst statsadvokat Inge Svae-Grotli

Statsadvokat Aud Ingvild Slettemoen

Redaksjon:

Politioverbetjent Kenneth Didriksen

Spesialetterforsker/biolog Joachim Schjolden

Teamkonsulent Nina Norset Little

Grafisk formgivning:

Rådgiver (design og kommunikasjon)

Lillian Øktner Widlic

Språkvask:

Språkseksjonen ved Kripos

Opplag og trykk:

4 000, Wittusen & Jensen

Forsidefoto laget av redaksjonen. Der annet ikke er nevnt i magasinet, er fotografiene fra Shutterstock.

Postadresse:

ØKOKRIM. Pb. 8193 Dep., 0034 Oslo

Besøksadresse:

C.J. Hambros plass 2 C, 0164 Oslo

Telefon: 23 29 10 00

Telefaks: 23 29 10 01

E-post: miljøkrim.okokrim@politiet.no

Nettside: miljøkrim.no
okokrim.no

Miljøkrimavdelingen ser positivt på bidrag fra leserne, både i form av artikler og bilder, men også innspill og forslag til tema.

Redaksjonen forbeholder seg retten til å redigere/språkvaske innsendte bidrag.

Stoff kan bare gjengis etter tillatelse fra redaktøren og skal krediteres fagbladet Miljøkrim.

Rovdyrkonflikten – politiets rolle og forebyggende arbeid: Rovdyrkonflikten har gradvis gått fra å være en konflikt mellom mennesker og dyr til å bli en konflikt mellom rovdyrrotstandere og de som ønsker en bærekraftig rovdyrbestand. Særlig betente er konflikter om ulv, s. 36.

INNHold

Utgave 2/2016

04 Portrett: Hedvig Moe Øren
Har tro på samfunnsoppdraget	32 Ulovlig felling av fjellrev
09 Fokus	36 Rovdyrkonflikten
– Politiets rolle og forebyggende arbeid
13 Blinkskuddet	41 Effektiv bruk av overtreddelsesgebyr?
14 Ingen vet hvor mange CITES-saker politiet har etterforsket	42 – Lite avskrekkende innsats mot arbeidsmiljøkriminalitet
17 Fagseminaret om miljøkriminalitet	46 Arbeidsmarkeds kriminalitet
Viktige endringer i allmenng. loven
18 Bevissikring og prøvetaking i forurensningssaker	52 Ytring: Tiltalt for forurensning: Risikerer 2 eller 15 års fengsel
22 Biologisk prøvetaking og bevis-sikring i forurensningssaker	54 Rettsvitenskap i straffeloven § 26
26 – En handel med konsekvenser?
Ulovlig handel med tømmer og treprodukter	59 Aktuelle dommer og forelegg
	62 Ny lovgivning

LEDER

Ansvarlig redaktør **Hans Tore Hoviskeland**

1. september i år avsa Høyesterett en av de viktigste miljøkriminalitetsdommer som noen gang er avsagt. Høyesterett skjerpet straffene for fire menn som var domfelt for ulovlig jakt på tre ulver i Elverum i februar 2014. Det var tale om forsøk på felling, idet ingen ulv ble skutt. Hovedårsaken til skjerpelsen er at jakta etter Høyesteretts syn skal straffes etter straffeloven og ikke naturmangfoldloven. Straffene er fra fire måneder til ett års ubetinget fengsel. I tillegg ble de for en lengre periode fradømt jaktretten. De ble dømt for forsøk på avlivning av ulv etter straffeloven (1902) § 152b den såkalte generalklausulen, dvs. alvorlig miljøkriminalitet.

At Høyesterett dømmer dem etter straffeloven § 152b hvor strafferammen er fengsel inntil seks år er også et viktig signal til politiet og påtalemyndigheten om at disse saker må tas på alvor.

Hvorfor er det så viktig? Ulv er på Rødlista ansett som «kritisk truet», noe som innebærer at det foreligger «ekstrem høy risiko for utdøing.» At da enkelte tar loven i egne hender, kjører rundt med våpen og ammunisjon i bilene og velger å sette til side det de folkevalgte har bestemt kan et demokrati ikke akseptere. Ulovlig jakt på rovvilt vanskeligjør også naturvernmyndighetenes forvaltning av artene fordi ulovlig felling medfører at myndighetene går glipp av verdifull informasjon og fordi oppdagelsesrisikoen gjennomgående er liten. I tillegg kommer våre internasjonale forpliktelser om å ta vare på rovvild. De fleste mener at en skal ta vare på tigre, løver og elefanter, men en rik nasjon

som Norge må da kunne ta vare noen få ulver.

Videre uttaler Høyesterett: «Det er delte meninger om grunnlaget for, og innholdet i, den norske ulvepolitikken. Og det er ulike syn på om de lokalsamfunnene som pålegges å leve med ulv i sine nærrområder, påføres en urimelig belastning. Ulveforvaltning i Norge er i det hele både vanskelig og omstridt. For å begrense den fare en ulvebestand i Norge utgjør for husdyr, og for også ellers å ivareta lokalbefolkningens interesser, har de politiske myndigheter funnet å burde avgrense ulvens leveområder og å holde den norske ulvebestanden så liten at den må bedømmes som utrydningstruet. Det er denne statusen, og den rovvildpolitikken dette er utslag av, som er utgangspunktet ved anvendelsen av straffeloven § 1902 § 152b andre ledd nr. 1.»

Eidsivating lagmannsrett kom i april i år til at ulovlig ulvejakt, som ikke er av et slikt omfang at den realistisk sett på sikt kan tenkes å ha en negativ innvirkning på bestandens mulighet til å unngå utryddelse, skal straffes etter naturmangfoldloven med tre års strafferamme. Lagmannsretten viste blant annet til skrankene for offentlig lisensjakt. Høyesterett avviser at lisensjakt skal føre til at straffeloven ikke kommer til anvendelse.

Mange har opp gjennom tidene hevdet at den norske ulvestammen ikke er en naturlig bestand. Det tilbakeviser også Høyesterett.

Generalklausulen er videreført, dog med noen få endringer, i straffeloven 2005 § 240. Siden bestemmelsen kom i 1992 har den vært viktig for å få opp straffenivået i miljøsaker,

særlig som et argument i favør av den straffeskjerpelse som er skjedd i særlovgivningen, og som et symbol på at den lovgivende myndighet prioriterer miljøkriminalitet høyere enn før. Før ulvesaken ble avgjort i Høyesterett finnes det bare to tidligere avgjørelser etter denne bestemmelsen. Det er grunn til å anta at den vil bli mer anvendt i fremtiden. Det gjelder ikke minst fordi antall truede arter har økt. Politiet og påtalemyndigheten kan likevel bli mer bevisst på anvendelse av bestemmelsen. På et tidlig stadium av en aktuell sak bør det vurderes nøye om overtredelsen er så alvorlig at generalklausulen kan komme til anvendelse.

« Ulovlig felling av ulv er å overstyre hensynet til miljøet og demokratiet

Under etterforskning av ulvesaken fikk ØKO-KRIM god bistand fra det lokale politidistriktet, men jeg velger den påstand at det ikke hadde blitt noen sak, hvis ikke ØKOKRIM hadde nedlagt et så godt arbeid i denne alvorlige miljøkriminalitetssaken og da fra etterforskningen startet til dom forelå i Høyesterett.

Det vil kanskje være noen som fortsatt ønsker å felle ulv ulovlig og overstyre hensynet til miljøet og demokratiet. At slike saker oppklares og Høyesteretts straffutmåling minner dem om at dette vil bli etterforsket og straffes strengt.

Sterke fagmiljøer i politiet og påtalemyndigheten er avgjørende for å kunne matche de stadig mer komplekse og ressurskrevende straffesakene innenfor ØKOKRIMs kriminalitetsområder

Tekst: politioverbetjent **Kenneth Didriksen**, ØKOKRIM / Foto s. 4.: **André Folkedal**, s. 5–7 og 9: **Lillian Øktner Widlic**, ØKOKRIM // kenneth.didriksen@politiet.no

Assisterende ØKOKRIM-sjef Hedvig Moe Øren er særlig opptatt av det som foregår utenfor ØKOKRIM om dagen, blant annet særorgansutredningen.

Hun er ØKOKRIMs nye assisterende sjef:

Har tro på samfunnsoppdraget

Som rådmann i Ullensvang leverte Hedvig Moe Øren resultater i norgestoppen, og som ansatt i Vest politidistrikt etterforsket hun bergensordfører Trude Drevland. Nå har hun krysset sitt spor og vendt tilbake til arbeidsplassen der hun to ganger tidligere har vært ansatt som henholdsvis politiadvokat og førstestatsadvokat.

– I et intervju i anledning utnevnelsen som assisterende sjef ga du uttrykk for at ØKOKRIM kan bli bedre. Hva konkret kan vi bli bedre på?

– Alle kan bli bedre. ØKOKRIM har mange flinke folk og vi gjør mye bra, men vi må arbeide målrettet og systematisk med å utvikle oss. For tiden er jeg særlig opptatt av at det er mye som har med oss å gjøre, som foregår utenfor ØKOKRIM. Jeg tenker blant annet på utredningen av særorganene, hvor ØKOKRIM inngår. Det er viktig å synliggjøre det fagmiljøet som møysommelig er bygget opp hos ØKOKRIM og hvordan vi best innretter oss fremover for å bekjempe alvorlig økonomisk kriminalitet og miljøkriminalitet.

Hedvig Moe Øren trådte sine barnesko i vestlandsbygda Odda, som kanskje er mest kjent for sin kraftproduksjon og sine smelteverk. Hun har tidligere jobbet som politiadvokat og

førstestatsadvokat i ØKOKRIM i to perioder på til sammen syv år. I mellomtiden har hun blant annet vært rådmann i Ullensvang herad, som inntil 1913 også omfattet nettopp det som i dag er Odda kommune, Hedvigs hjemkommune.

Samfunnsoppdraget. – «Stillingen som nestleder i ØKOKRIM er en jobb jeg har veldig lyst på.» Sitatet er hentet fra en NTB-artikkel i forbindelse med at du ble utnevnt i statsråd.

– Hvorfor har du egentlig så lyst på denne jobben?

– Jeg tror på ØKOKRIMs samfunnsoppdrag, sier Øren kjapt og med overbevisning.

ØKOKRIMs oppgave har siden 1989 vært å bekjempe kompleks økonomisk kriminalitet og miljøkriminalitet. Nestlederen bemerker at ØKOKRIM ut fra dagens trusselbilde blir stadig mer aktuell.

– Sterke fagmiljøer i politiet og påtalemyndigheten er avgjørende for å kunne matche de stadig mer komplekse og ressurskrevende straffesakene innenfor ØKOKRIMs kriminalitetsområder.

Etter avlagt juridikum i 1999 begynte Hedvig sin karriere som advokatfullmektig i Advokatfirmaet Thommessen. I årene som fulgte har hun vært innom både påtalemyndigheten og domstolen. Øren har også vært aktor i Det internasjonale krigsforbryttertribunalet for det tidligere Jugoslavia.

– Utlysningsteksten til stillingen som assisterende ØKOKRIM-sjef etterspurte evne og vilje til å være en god leder. Hva er din motivasjon for å lede ØKOKRIM videre?

– Jeg tror som nevnt på oppdraget, det er min sterkeste motivasjon og vilje til videre ar-

beid. I tillegg er det en viktig drivkraft at de aller fleste medarbeiderne på ØKOKRIM i tillegg til sin faglige spisskompetanse også har en sterk interesse for faget, at de tror på det de gjør.

Ressurser og resultater. – *Riksadvokat Tor Aksel Busch har i intervjuprogrammet Torp på NRK uttalt at ØKOKRIM er en viktig aktør. Han tar til orde for at ØKOKRIM trenger flere ressurser for å møte de truslene vi står overfor på en forsvarlig måte. Hva tenker du om Riksadvokatens utspill?*

– Vi jobber til enhver tid ut fra de rammene vi blir tildelt, og utgangspunktet er vel at dersom det gis mer penger til ØKOKRIM, så tar vi flere saker, og da kommer det sannsynligvis flere og enda bedre resultater. Statistikken vår viser at 85 prosent av tiltalepunktene ender med domfellelser, men vi kan selvsagt stadig forbedre oss.

Nestsjefen utdyper svaret med å understreke helhetstanken bak ØKOKRIMs arbeid mot økonomisk kriminalitet og miljøkriminalitet:

– Vi er selvfølgelig interessert i at politidistriktene også skal settes i stand til å prioritere disse områdene best mulig. ØKOKRIM og distriktene jobber hver dag, både hver for seg og sammen, for best mulig kriminalitetsbekjempelse.

– *Det er flere i ØKOKRIM som jobber med økonomisaker enn med miljø saker. Er dette et tegn på at bekjempelsen av miljøkriminaliteten vurderes annerledes enn sakene om økonomisk kriminalitet?*

– Nei, det faktum at bekjempelse av miljøkriminalitet på nasjonalt nivå er en del av mandatet til særorganet ØKOKRIM, er en indikasjon på at det er viktig, og absolutt like viktig som det man ellers holder på med i organisasjonen. Miljø er et mindre område enn resten av det ØKOKRIM holder på med, men miljøkriminalitet er likevel tatt med på like fot. Det er et signal om at det anses for å være veldig viktig. Miljøkriminalavdelingen er, og skal fortsatt være, en spydspiss og et nasjonalt sterkt fagmiljø.

Miljøerfaring fra «parken». – *Hvilken erfaring har du selv med miljø saker?*

– Jeg har ikke etterforsket eller aktorert miljø saker selv, forklarer Øren, men påpeker engasjert at hun tross alt har bodd og delvis vokst opp på steder der man kommer svært nær naturen, og at hun er veldig opptatt av spørsmålene ØKOKRIMs miljøkrimavdeling jobber med.

– Jeg var rådmann i Ullensvang herad i Hardanger i to år. Det er en kommune med veldig få innbyggere til tross for et veldig stort areal. Det er fordi store deler av Hardangervidda nasjonalpark ligger i kommunen, understreker Hedvig med et snev av stolthet over kommunen hun jobbet i. Hun fremholder at folk som bor der, er veldig opptatt av å bruke og ta vare på naturen og nasjonalparken.

« Miljøkrimavdelingen er, og skal fortsatt være, en spydspiss og et nasjonalt sterkt fagmiljø

Hardangervidda, eller parken som Hedvig sier når hun snakker om den delen av hjemkommunen sin, har et rikt plante- og dyreliv, men utsettes for et stadig økende press både fra turister og hytteeiere.

– *Kom du borti noen konflikter om naturressurser i din tid som rådmann?*

– Jeg har anmeldt miljø saker på vegne av kommunen, sier Hedvig ettertenksomt, blant annet en som involverte farlig avfall.

De lange linjene. Saksfordeling er et vedvarende tema i samarbeidet mellom ØKOKRIM og politidistriktene. Hvilke miljøkriminal saker skal ØKOKRIM jobbe med, og hvilke skal løses lokalt? Hvilke kriterier skal ligge til grunn for fordelingen? ØKOKRIMs nestleder får utfordringen.

– Jeg er opptatt av at vi skal bekjempe miljøkriminalitet best mulig, både i politidistriktene

og fra ØKOKRIMs side. Enheten vår skal arbeide strategisk. Vi skal også fokusere på saker innenfor vårt mandat som er viktig for å få prinsipielle avklaringer, og som dermed kan avklare hva som er tillatt og ikke. Slike domsavgjørelser, og ikke minst etterforskningen og påtalearbeidet som ligger bak, vil så kunne bli en rettesnor for politidistriktene og statsadvokatene.

Hedvig tar to kunstpauser før hun følger opp sitt eget svar med å formulere en tanke om at ØKOKRIM også skal tenke langsiktig:

– Som en spydspiss innenfor våre fag og temaer må vi stadig holde oss oppdatert på samfunnsutviklingen og ta innover oss spørsmål som berører våre fagfelt, konkluderer Øren og trekker frem det leder for Miljøkrimavdelingen, Hans Tore Høviskeland, skrev om miljølover og straff i festskriftet til avtroppende høyesterettsjustitiarius Tore Schei:

«Det hjelper miljøet lite med gode regler hvis de ikke blir etterlevd, og brudd ikke får konsekvenser. Miljøstrafferetten handler om de store linjer. I en rekke saker fra rundt årtusenskiftet har Høyesterett vist forståelse for disse linjene.»

Og videre om straffeskjerpelsen for miljølovbrudd:

«Siden den gang og særlig de siste 25 år har miljøkriminalitet vært gjenstand for betydelige straffeskjerpelser ved at en rekke miljølover har fått hevet strafferammene. Høyesterett har prinsipielt og lojalt fulgt opp lovgivers endringer ved klart å gi til kjenne at brudd på miljølovgivningen må straffes strengt. I sum gjør dette at straffutmåling før ca. 2000 nå har liten relevans.»

– Poenget er, sier Hedvig og oppsummerer sitatene, at ØKOKRIM, sånn jeg ser det, har vært og fortsatt er med på å utvikle rettspraksis innenfor store deler av miljøkrimområdet. Jeg tror det har vært helt nødvendig med et nasjonalt organ som har hatt muligheten til å ta ansvar over tid.

– *Nødvendig på hvilken måte?*

– Jeg tror at mange domsavgjørelser i miljø saker har vært veldig viktige bidrag på flere områder. Både som en støtte for politidistriktene

ved prioriteringer og valg av arbeidsmetodikk, og som en viss veiledning til publikum om hva som egentlig blir forventet – hva man kan gjøre, og hva man ikke kan gjøre. For eksempel har vi fått en del avklaringer på hva som er tillatt eller ikke når det gjelder jakt og bygging i strandsoner, hva som kreves av bedrifter som forurenser, hva man kan gjøre med kulturminner, og så videre. Dette er de lange linjene vi skal jobbe med i miljøretten.

– *Påtaleinstruksens bestemmelser nevner også saksfordelingen mellom ØKOKRIM og politidistriktene. Hvilke sakstyper mener du ØKOKRIM primært bør jobbe med?*

– Jeg tenker at helt overordnet vil store komplekse saker med forgreininger til utlandet vanligvis høre til hos ØKOKRIM. Det er tilfelle i stort sett alle økonomisakene vi håndterer, og det samme bør være tilfelle for miljø saker. ØKOKRIM er til en viss grad gitt muligheten til å kunne bruke tid og ressurser på enkeltsaker som distriktene ikke kan prioritere, men som bør etterforskes.

– *Politiets omorganisering innebærer blant annet tolv nye politidistrikter som i større grad skal være i stand til å behandle de fleste saker selv. Hva betyr dette for ØKOKRIM?*

– Det avhenger vel litt av hvilken rolle ØKOKRIM blir tiltenkt når nærpoltireformen har satt seg, og av politiske prioriteringer, fremholder Øren.

– *Og hvilken rolle tror du ØKOKRIM blir tiltenkt?*

– Tanken bak nærpoltireformen er jo at færre og mer robuste distrikter som tar flere saker selv, gjør at vi samlet sett får en enda

bedre bekjempelse av blant annet miljøkriminalitet. Vi synes jo det er bra hvis distriktene blir i stand til å takle økonomi- og miljøkriminalitet i større grad enn i dag, men samtidig mener jeg det alltid vil være behov for et sentralt organ som ØKOKRIM – ikke minst innenfor feltet miljøkriminalitet.

« Miljøkoordinatorerne skal være det faglige kontaktpunktet i distriktet og en ressurs for politimesteren

Miljøkoordinator. – *Miljøkrimavdelingen har i flere år hatt en sentral rolle som nasjonal miljøkoordinator. Har du noen tanker om i hvilken form koordinatorordningen bør videreføres?*

– Det har vært av veldig stor verdi for miljøfaget i politiet at distriktene har hatt koordinatører og jurister med spesielt ansvar, kompetanse og interesse for å følge opp dette temaet. De skal jo være det faglige kontaktpunktet i distriktet sitt og en ressurs for politimesteren.

– *Bør koordinatorordningen fortsette i samme spor?*

– Det er ikke vår oppgave å styre distriktenes mange prioriteringer, men jeg legger merke til at Riksadvokaten er opptatt av at økoteamene, de som driver med økonomiske straffesaker ute i distriktene, blir skjermet fra andre saker og bruker tiden sin på nettopp øko-

nomisaker, og jeg tenker at det samme gjelder innenfor miljøkriminalitet. ØKOKRIMs bidrag blir da å støtte opp om det miljøfaglige arbeidet i distriktene. Et godt utgangspunkt for veldig mye er å snakke sammen, og om ønskelig kan vi hjelpe med kompetanseoverføring.

– *Det pågår en debatt om hvor inngripende etterforskningsmetoder og tvangsmidler politiet skal ha tilgang til. Har ØKOKRIM tilstrekkelige «verktøy» til å oppklare alvorlige økonomisk kriminalitet og miljøkriminalitet?*

– De virkemidlene vi har, er lagt til oss fra lovgiver, og de holder vi oss selvfølgelig til. Så er det opp til oss å vurdere hva som er riktig og formålstjenlig å benytte i de enkelte sakene. Og det skal vi være bevisste på. Vi skal være opptatt av det tradisjonelt politioperative og bruke alle verktøyene vi har, men vi skal ikke være mer inngripende enn saken krever. Det som skal være styrende, er hvilke metoder som kan gi oss et best mulig objektivt bevisbilde.

– Et godt eksempel er jo den mye omtalte ulvesaken som ble endelig avgjort i Høyesterett for noen uker siden. Det var ikke tradisjonelle bevis som var avgjørende i den saken, det var ikke permer og huskelapper som var mest

Miljøkoordinatorordningen

Vi har tidligere skrevet en del om temaet miljøkoordinatorordningen i Miljøkrim:

- **Miljøkrim 1-2012:** Lederartikkel av Hans T. Høviskeland om Politidirektoratets rapport *Evaluering av miljøkoordinatorrollen*.
- **Miljøkrim 1-2012:** Flere temaartikler og intervju om miljøkoordinatorordningen.
- **Miljøkrim 3-2012:** Referat fra paneldebatt ved fagseminaret om miljøkriminalitet 2012, med miljøkoordinatorordningen som tema.
- **Miljøkrim 2-2015:** Intervju med ØKOKRIM-sjef Trond Eirik Schea om nasjonalt fagansvar på miljøkrimområdet og videreføring/styrking av miljøkrimarbeidet i nye politidistrikter.

sentralt, men analyse av GPS-posisjoner og telekommunikasjon.

Formidling utad. – *Det formidles i forskrifter og rundskriv at ØKOKRIM skal behandle de viktige, prinsipielle og store sakskompleksene. I hvilken grad påvirkes saksinntaket av tema som media og opinionen er opptatt av?*

– Vi har en vedtatt strategi for hva vi skal være opptatt av, og hvilke typer saker vi skal

« Et godt samarbeid åpner for å kunne stille kritiske spørsmål og komme med ulike vinklinger

ta. Strategien er utarbeidet på bakgrunn av trender og trusselanalyser.

– *Men det finnes eksempler på straffesaker som har blitt trukket frem av journalister?*

– Arbeidet til gravende journalister er viktig. Mediene har vært sentrale i flere ØKOKRIM-saker opp gjennom årene. Jeg er ikke redd for at vi skal la oss styre av mediene, men vi er jo, og skal være, informert om hva som formidles. Det viser jo hva opinionen er opptatt av, og hva den mener det er viktig og riktig at ØKOKRIM jobber med. Det er jo bra at det er diskusjon og meninger rundt oss.

– *Noen ganger fremkommer oppfatninger om at ØKOKRIM har tapt viktige saker. Hva tenker du om denne type uttalelser?*

For det første, er det feil. Det er viktig å vite hva vi holder på med, hvilke saker vi håndterer, for én av tingene vi skal oppnå, er allmennprevensjon på grunnlag av straffereaksjoner. Overtrederne i økonomiske saker og miljø saker, har ofte gjort velkalkulerte valg når de skjøt en ulv eller underslo penger. Hvis de tenker at de ikke blir tatt, tar de sjansen. Hvis de derimot tenker at de kan bli straffet, tror jeg det er flere som velger å ikke ta den risikoen. 85 prosent av tiltalepostene ØKOKRIM reiser ender med straffereaksjoner.

Hedvig gir et eksempel fra en ØKOKRIM-sak (ulvesaken) der menn skal ha samarbeidet om å jage ulovlig på ulv inne i den lovfestede vernesonen: Høyesterett skriver i dommen at jakten på de tre ulvene i Strandbygda utgjorde et forsøk på å minske bestanden. Jakt med hensikt å skyte dyr må derfor anses som forsøk på overtredelse av straffeloven § 152 (nå § 240) selv om det ikke resulterer i felling.

– Det er veldig viktig at de som går med planer om ulvejakt, får vite dette. Hvis vi ikke får ut slik informasjon, så forsvinner jo litt av poenget.

– *På hvilken måte da?*

– Det nytter ikke at vi sitter inne på kontorene til ØKOKRIM og kjenner til avgjørelsene hvis ikke andre også gjør det. Et viktig moment med straffen er allmennprevensjonen, da må resultatene bli formidlet. Derfor er det en viktig del av ØKOKRIMs arbeid å få ut informasjonen fra domstolene om hva som er lov, og hva som ikke er lov, og om hvor mye straff man kan få ved ulike lovbrudd.

– Og, sier Øren, samtidig skal vi ta hensyn til at det er mennesker involvert i sakene vi holder på med – vi skal ikke bli blinde for det.

– *Hvordan ser ØKOKRIM ut nå sammenliknet med det du forlot for seks år siden?*

– Det er fint å komme hjem igjen til ØKOKRIM, det er vel det viktigste, svarer Hedvig med et smil. Det jeg syntes var det kjekkeste da jeg var i ØKOKRIM sist, var samarbeidet internt. Det å jobbe sammen med alle de flinke folkene her, det inspirerer.

– Jeg har veldig tro på at når man jobber i team, og når man jobber på tvers av profesjoner og erfaring, så får man det beste resultatet. Et godt samarbeid åpner også for å kunne stille kritiske spørsmål internt og komme med ulike vinklinger. Det er en nyttig kvalitetssikring.

«Årets stjerneskudd» var tittelen Kommunal Rapport ga Øren på kommunebarometerkonferansen 2015. Som rådmann ledet hun Ullensvang slik at den ble kommunen i Norge med størst fremgang.

– Det var verdifullt og lærerikt å jobbe som rådmann i en kommune. Erfaringer derfra tar jeg med meg i arbeidet i ØKOKRIM.

CV – Hedvig Moe Øren

født: 1974

Arbeidserfaring

2016-dd.	Ass. ØKOKRIM-sjef
2015-16	Politiadvokat, Vest politid.
2013-15	Rådmann, Ullensvang herad
2010-13	Førstestatsadvokat, ØKOKRIM
2008-09	Aktor/Legal Officer, The United Nations' International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia
2007-08	Seniorrådgiver, Finansdepartementet
2005-07	Førstestatsadvokat, ØKOKRIM
2003-05	Politiadvokat, ØKOKRIM
2000-02	Dommerfullmektig, Sunnhordland herredsrett
2000	Advokatfullmektig, Advokatfirmaet Thommessen

Utdannelse

2002-03	Master of Laws by Coursework (LLM), University of Melbourne, Australia
2000-01	Advokatbevilgning, Oslo
1993-99	Juridikum, Universitetet i Bergen og Universitetet i Oslo

113 jervar kan fellast på lisens

Av: **Miljøkrimredaksjonen, ØKOKRIM**

Den 10. september starta perioden for lisensfelling av jerv. Den samla kvota som er sett av rovviltnemndene, er tydeleg redusert sidan lisensfellinga i fjor.

Jerven er ein freda art i Noreg og vert regulert etter eit nasjonalt mål for tal på dyr. For jerv er det nasjonale målet vedteke av Stortinget 39 jervkull – som er fordelte på eigne mål for kvar rovviltregion. Når målet er nådd for alle regionane, er det dei respektive rovviltnemndene som fastset kvotar.

Den samla bestanden vert rekna ut frå talet observerte ynglingar/ungekull i gjennomsnitt dei siste tre åra. I 2015 vart den norske jervbestanden rekna til 336 vaksne jervar.

Stortinget har vedteke at lisensfelling er det primære forvaltingsverktøyet for å regulere jervbestanden, og dermed avgrense tap av bufe og tamrein. Lisensfellingsperioden for jerv er frå

10. september til og med 15. februar.

Samla sett er kvotane reduserte sidan i fjor – totalt 113 i år mot 141 i fjor. Førrebelse tal frå overvakinga syner ein tydeleg nedgang i talet på jervkull sidan i fjor, med 47 observerte kull per 29. august 2016, mot 65 i fjor.

Av desse 47 har Miljødirektoratet ved SNO (Statens naturoppsyn) gjennomført ekstraordinære uttak av jervtispe og/eller ungar. Det vart gjort ved å ta ut sju hi. I tillegg vart 19 ein-skilde vaksne jervar tekne ut vinteren 2016.

Fakta om lisensfelling

Skademotivert felling av eit bestemt tal individ av ein viltart, med heimel i viltlova § 12. Kvoten er fastsett av offentleg myndighet, og jegerar som skal delta, må vere registrert som lisensjeger i jegerregisteret.

Fakta om jerven

- Jerven er det største mårdyret vi har i Norge. Hannene veier mellom 12–18 kilo, mens hunnene er mellom 8–12 kilo tunge. Individene kan bli mellom 70 og 85 centimeter lange og har en buskete hale, som er mellom 25 og 35 centimeter lang.
- Hodet til jerven er grovt og avrundet, og har små øyne og små avrundede ører. Føttene er korte og har store labber med fem tær med kraftige klør. Pelsen er tykk og glatt, og er i farger fra mørk brun til sort. De fleste jervene har lyse tegninger over panne og kinn og langs sidene fra skuldrene og bakover til halen. Noen individer har også hvite flekker på brystet.
- Den kraftige kroppsbygningen gjør at jerven av utseende er snarlik en liten bjørn, men bevegelsesmønster og atferd viser tydelig at den tilhører mårdyrene.
- Jerven kan nedlegge byttedyr som er mye større enn seg selv.

Kilde: Rovdata

Snøscooterkjøring i landskapsvernområde ga 20 000 kroner i bot

Av: **Miljøkrimredaksjonen, ØKOKRIM**

Agder politidistrikts sak: Torsdag 14. mai i fjor kjørte to personer hver sin snøscooter i Setesdal vesthei Ryfylkeheiane landskapsvernområde og herunder også i et område som er kalvingsområde for villrein. De vedtok begge hvert sitt forelegg på 20 000 kroner for overtredelse av naturmangfoldloven og motorferdselloven.

Totalforbudet mot blyhagl oppheva

Kilde: Regjeringen.no / Illustrasjonsfoto: Shutterstock

Totalforbudet mot blyhagl er oppheva. Regelverket tillét no blyhagl til jakt på jaktbare artar som ikkje hovudsakleg held til i våtmark.

Mellom anna vil jegerane kunne bruke blyhagl til jakt på rype, storfugl, kråke, hare, rådyr, mår, mårhund og villmink i tillegg til gjæser som held til på innmark. Sjå forskrifta for ei fullstendig liste over artar. Det er framleis forbode å bruke blyhagl på skytebanar.

Stortinget vedtok 3. februar at regjeringa skulle leggje til rette for bruk av blyhagl ved jakt utanfor våtmarksområde og skytebanar. Regelverket er no endra i tråd med vedtaket.

I samsvar med vedtaket frå Stortinget vil regjeringa også følgje utviklinga i bruken av blyhagl og innhente meir kunnskap om helse-

konsekvensane ved bruk av blyhagl på jakt.

Eit anna alternativ for å regulere bruken av blyhagl kunne vore å forby bruk av blyhagl i våtmark. Eit slikt reint geografisk avgrensa forbod vart vurdert allereie i 1991. Styresmaktene gjekk bort frå eit geografisk avgrensa forbod fordi det i praksis var svært vanskeleg å vurdere om eit område kan reknast som eit våtmarksområde. Det er vanskeleg å fastsetje eksakt kvar alle dei tusenvis av våtmarksområde i Noreg startar og sluttar. Forbudet vart difor knytt til artar. Denne vurderinga gjeld også i dag.

Det nye regelverket er utforma på eit vis som gjer det mogleg å etterleve og handheve det. Det tek omsyn både til styresmaktene sitt behov for å kunne føre kontroll og jegeren sitt krav til rettstryggleik.

Vekst i norsk fiskeoppdrett kan bli begrenset av lakselus

Av: Miljøkrimredaksjonen, ØKOKRIM / Innfelt foto: Bengt Finstad, NINA

I sin framdriftsrapport til Mattilsynet Lakselusinfestasjon på vill laksefisk langs norskekysten i mai og begynnelsen av juni 2016 rapporterer Havforskningsinstituttet (HI) at den foreløpige tellingen av lakselus på ørret og laks ved 21 stasjoner fra Sørlandet til Sør-Trøndelag viser en liten økning sammenliknet med 2015. Det er også en liten økning i antall fisk med lusnivåer som anses å være høye nok til ha en negativ effekt.

I Havforskningsrapporten utgitt i 2016 skriver HI at tendensen de siste årene har vært at mengden lakselus på sjørret i enkelte fjorder om våren er så stor at den gjenspeiler en fare for at utvandrende laksesmolt tar skade eller i verste fall dør. Videre rapporteres det om så høye nivåer av lakselus på sjørret utover sommeren i fjorder med mye oppdrett at det med sikkerhet fører til økt dødelighet, noe som

kan ha en negativ effekt på den ville sjørretpopulasjonen.

Dersom kongstanken i det nye systemet for kapasitetsjusteringer i lakse- og ørretoppdrettsnæringen gjennomføres i forskriften som er ute til høring, vil de siste årenes lusnivåer føre til en nedjustering av biomasse for mange lokaliteter i flere av de mest oppdrettsintensive områdene. Dette vil medføre en begrensning i veksten for norsk oppdrettsnæring som helhet.

Aktuelle lenker

- Havforskningsrapporten – Fisken og havet, særnummer 1-2016 (imr.no)
- Framdriftsrapport til Mattilsynet – Lakselusinfestasjon på vill laksefisk langs norskekysten i mai og begynnelsen av juni 2016 (imr.no)

Fullstendige lenker finner du på miljøkrim.no

Ny rådgivningsmodell for forvaltning av lakselus

Av: **Miljøkrimredaksjonen**, ØKOKRIM

Havforskningsinstituttet (HI) presenterer i sin rapport «Risikovurdering norsk fiskeoppdrett 2016» resultatene fra utprøvingen av en ny modell for å bedre forvaltningen av lakselus i oppdrettsnæringen.

Slik forvaltningen har fungert fram til i dag, har det vært fokus på tiltaksgrenser for antall lakselus på oppdrettsfisk ved de enkelte lokalitetene. Denne praksisen har ikke i tilstrekkelig grad tatt hensyn til effektene av lakselus på vill laksefisk. Det totale smittepresset for villfisk kan være høyere i en oppdrettsintensiv fjord med lave nivåer av lakselus i merdene enn i fjorder hvor et fåtall merder har høye lusenivåer. Tiltaksgrenser for den enkelte lokalitet er viktig for velferden til oppdrettsfisken, mens villfisken er tjent med lavt smittepress der den lever.

Havforskningsinstituttet og Veterinærinstituttet har derfor, på oppdrag fra Fiskeri- og kystdepartementet, foreslått et nytt overvåkings-, rådgivnings- og forvaltningssystem for lakselus.

Dette systemet skal i stadig større grad basere seg på en modell som kan forutsi kom-

mende endringer i smittepress fra lakselus i oppdrettsanlegg. Modellen estimerer utslippet av lakselusnauplier basert på ukentlig innrapportering av mengden lakselus ved hver oppdrettslokalitet, og spredning av det smittsomme stadiet kopepoditt, ved hjelp av en hydrodynamisk strømmodell. På denne måten kan man beregne tettheten, og dermed smittepresset, fra lakselus i tid og rom.

Basert på denne beregningen og kunnskapen man har om effektene av lakselus på vill laksefisk, kan man gjøre en risikoestimering. Det vil si at man beregner en luserelatert dødelighet blant villfisk innenfor det området som er berørt.

Denne modellen er nå testet ved fire særskilt overvåkede områder i Hardanger, Romsdal, Namsen og Alta. Rapporten beskriver resultatet av disse testene som oppløftende når det gjelder validering og kalibrering av modellen mot observert påslag av lakselus.

Dersom modellen viser seg å fungere etter hensikten, vil den kunne danne grunnlaget for et forvaltningssystem hvor man med større grad av presisjon kan ta hensyn til effektene av lakselus på villfisk.

Aktuelle lenker

- Risikovurdering norsk fiskeoppdrett – fisken og havet, særnummer 2-2016
- Forslag til førstegenerasjons målemetode for miljøeffekt (effektindikatorer) med hensyn til genetisk påvirkning fra oppdrettslaks til villaks, og påvirkning av lakselus fra oppdrett på viltlevende laksefiskbestander

Fullstendige lenker finner du på miljokrim.no

Havforskningsinstituttet

Kilde: www.imr.no

Med ca. 750 ansatte er Havforskningsinstituttet det største marine forskningsmiljøet i Norge. Hovedansvaret deres er å forske for å kunne gi råd til det offentlige om akvakultur og om

økosystemene i Barentshavet, Norskehavet, Nordsjøen og den norske kystsonen. Derfor er rundt halvparten av arbeidet finansiert av Nærings- og fiskeridepartementet (NFD).

Retningslinjer for bruk av metallsøkjar er sendt ut på høring

Av: **Miljøkrimredaksjonen**, ØKOKRIM

Metallsøking har blitt ein veldig populær hobby dei siste åra, og aktiviteten ser ut til å ha mangedobla i løpet av få år.

Dette har mellom anna ført til at viktige arkeologiske kulturminne er blitt oppdaga rundt om i heile landet, og tusenvis av arkeologiske gjenstandar har blitt innlemma i samlingane til dei arkeologiske forvaltingsmusea.

Riksantikvaren har no skrive eit forslag til retningslinjer for privat bruk av metallsøkjar. Førmonnet med retningslinjene er å sikre at arkeologiske kulturminne og privat bruk av metallsøkjar blir handsama på ein einsarta og forsvarleg måte over heile landet.

Riksantikvaren ønskte ei brei involvering i arbeidet, og sendte difor utkastet på høring til alle fylkeskommunane, Sametinget, dei arkeologiske forvaltingsmusea, NIKU og metallsøklarlag.

I arbeidet med retningslinjene for privat bruk av metallsøkjar har Riksantikvaren også vurdert ulike løysingar for dispensasjon frå kulturminneloven § 3, jf. § 8, som gjeld privat bruk av metallsøkjar på automatisk freda kulturminne i pløgd mark. Ei mogleg løysing som vart skissert i forslaget, var at fylkeskommunane og Sametinget, eller dei arkeologiske forvaltingsmusea, får delegert mynde til å gje løyve til privat metallsøk på automatisk freda kulturminne i pløgd mark.

Miljøkrim kjem tilbake med ein fyldigare artikkel om emnet når retningslinjene er fastsette. Les meir: Artikkel «Metalldetektor til nytte og besvær» i Miljøkrim 2/2013.

Ny forskrift for akvakultur på høring

Av: **Miljøkrimredaksjonen, ØKOKRIM**

I Stortingsmelding 16 (2014–2015 drøfter Nærings- og fiskeridepartementet hvordan Norge kan øke verdiskapingen basert på forutsigbar, bærekraftig vekst og bedre miljøtilpasning i oppdrettsnæringen.

For det første er det viktig å være oppmerksom på at reglene for drift av den enkelte lokalitet ligger fast. Det er eventuelle endringer i produksjonskapasiteten som skal vurderes, og regjeringen mener at miljømessig bærekraft må benyttes som den viktigste forutsetningen for å regulere dette.

I skrivende stund er «Forslag til regelverk for å implementere nytt system for kapasitetsjusteringer i lakse- og ørretoppdrett» ute på høring med svarfrist 21. september 2016. I utkastet

til ny forskrift står det at denne vurderingen skal baseres på de til en hver tid gjeldende miljøindikatorerne som fremkommer i forskriften (§ 8). I utkastet er lakselusens påvirkning på vill laksefisk lansert som en miljøindikator. Dette er med bakgrunn i regjeringens ønske om en miljøindikator som har god korrelasjon med produksjonsintensiteten.

Smittepresset fra lakselus i oppdrettsnæringen varierer langs norskekysten, og derfor er denne strekningen, fra svenskegrensen til grensen mot Russland, delt inn i tolv geografiske produksjonsområder som i begrenset grad påvirker hverandre. Annethvert år vil hvert enkelt område være gjenstand for en vurdering fra departementet om hvorvidt produksjonskapasiteten kan økes, må reduseres eller skal forbli

Lenker

Meld. St. 16 (2014–2015)

<https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/meld.-st.-16-2014-2015/id2401865/>

uendret i de enkelte områdene. Målet til regjeringen er altså å skape en forutsigbarhet for næringen, og samtidig gi næringen incentiver til å drive miljømessig bærekraftig.

Det blir interessant å se hvordan de forskjellige høringsinstansene kommenterer dette forslaget. Mange vil kanskje mene at denne forskriften burde ta opp i seg flere sider ved driften i oppdrettsnæringen som påvirker miljøet, når mulige kapasitetsendringer skal vurderes. Dette er miljøpåvirkninger som utslipp av næringssalter, organisk materiale og medikamenter i tillegg til rømningsfare, spredning av sykdommer og uttak av biomasse fra havet til fôrproduksjon. Mange vil kanskje også mene at det er av betydning hvilken påvirkning oppdrettsnæringen har på andre ville arter enn laks, ørret og røye.

Sentralt miljøforum

Av: **Miljøkrimredaksjonen, ØKOKRIM**

- Husk å anmelde de straffbare overtredelsene dere behandler, var den klare meldingen førstestatsadvokat Høviskeland ga de fremmøte deltakerne på årets sentralemiljøforum.

Trond Eirik Schea innledet og fortalte kort om hvilke saker og andre oppgaver ØKOKRIM er opptatt med nå senhøstes. Han trakk også fram arbeidet med særorgansutredningen der resultatet som skal foreligge i en NOU i mars 2017, vil omfatte ØKOKRIM. Også NTAES ble nevnt som et eksempel på et organ der flere sentrale tilsynsetater jobber sammen

Tilsynsorgan med arbeidsfelt som tangerer miljø saker var i år samlet på ØKOKRIM til sentralt miljøforum. Representantene fra de ulike etatene og tilsynsorganene fikk blant annet høre om Mattilsynets nye interne dataregister over aktuelle saker som de har utviklet selv. – Dette er tenkt å være en støtte i arbeidet vårt

med å få en mest enhetlig reaksjon på saker vi behandler, understrekte seniorrådgiver Ellen Hestenes i Mattilsynet.

Videre var Politidirektoratet representert ved seksjonssjef Astrid Borge som redegjorde for hva som skjer i den omfattende omorganiseringen i politiet. Borge forklarte hvordan fagfeltene økonomi og miljø skal ivaretas i den nye strukturen som nå etableres. – Det skal skje store endringer samtidig som ordinær drift selvfølgelig skal opprettholdes hele tiden, sa Borge.

Tilsynsorganene fikk også høre om Miljøkrimavdelingens saker, både de som er under

arbeid og de som nylig er ferdig avgjort. Her var det også noen avgjørelser fra Høyesterett som er prinsipielle og viktige å ta med seg i videre arbeid med miljøkriminalitet.

Avslutningsvis hadde spesialletterforsker Joachim Schjolden et foredrag om muligheter ved digital etterforskning.

Følgende var representert på Sentralt miljøforum: Arbeidstilsynet, fiskeridirektoratet, Kystvakten, Kystverket, Mattilsynet, Miljødirektoratet, Norges vassdrags- og energidirektorat, Petroleumstilsynet, Politidirektoratet, Riksadvokaten, Toll og avgiftsdirektoratet og ØKOKRIM.

Hvis du har et bilde du vil dele med leserne, send ditt bidrag til miljokrim.okokrim@politiet.no med en beskrivelse og eventuelt en tittel. Legg gjerne med et bilde av deg selv og skriv litt om din bakgrunn også.

Blinkskuddet

Jon Atle Georgsen er nå ansatt i et 6-måneders engasjement på miljøkrimavdelingen ved ØKOKRIM.

- Han har studiebakgrunn fra PHS fra 2003–05 i tillegg til et senere studium fra PHS i «Bekjempelse av miljøkriminalitet» modul 1 og 2A (naturkrim)
- Studiebakgrunn (årsstudium) fra Høgskolen i Hedmark i utmarksforvaltning.
- Tidligere arbeidssted er Søndre Buskerud politidistrikt (Sør-Øst): Nedre Eiker lensmannskontor 2005–06, Lier lensmannskontor 2006 og fra Sigdal lmk 2011–13: regionkontakt Trillemarka – Rollagsfjell naturreservat.

Tekst: doktorgradsstipendiat **Siv Rebekka Runhovde**, Politihøgskolen / Bylinefoto: **UiO**
// Siv.Rebekka.Runhovde@phs.no

Ingen vet hvor mange CITES-saker politiet har etterforsket

Ifølge en ny studie er registreringspraksisen for saker som gjelder brudd på CITES-konvensjonen, motstridende og mangelfull. Intervjuer viser at etterforskning hindres av nedprioritering, manglende ledelse og et lovverk som er dårlig egnet for regulering av innenlandsomsetning av CITES-arter. Innsatsen varierer betydelig fra tjenestested til tjenestested og avhenger i stor grad av personlig engasjement hos individuelle tjenestepersoner og lokale ledere.

Studien er en del av en pågående doktorgradsstudie i kriminologi om avdekking og etterforskning av handel med truede arter i Norge og Uganda, med særlig vekt på konvensjonen om internasjonal handel med utrydningstruede arter av flora og fauna (CITES). Datagrunnlaget er kvalitative intervjuer med til sammen tretten miljøkoordinatorer, etterforskere og påtalejurister i norsk politi. Ni tjenestesteder innenfor seks politidistrikter er representert. Funnene bygger i tillegg på analyse av saksdokumenter (se Runhovde 2016).

Uensartet registrering tilslører omfanget. Studien viser at registrering av CITES-saker i politiets elektroniske systemer er inkonsekvent og varierer fra tjenestested til tjenestested og fra tjenesteperson til tjenesteperson. Det finnes

ingen egen kode for CITES-saker, og dermed er det umulig å foreta et spesifisert søk. Saker blir dessuten feilkodet under samlekategori som «Tolloven diverse», og flere informanter forteller at det kan være vanskelig å gjenfinne saker i systemene.

Mangelfull registreringspraksis gjør det vanskelig å utarbeide god statistikk samt å evaluere og verdsette arbeidet som gjøres. Ufullstendig statistikk skaper dessuten et inntrykk av at slik kriminalitet har lite omfang i Norge, en holdning det er vanskelig å tilbakevise uten egnet tallmateriale. Om det ikke kan vises til at slike saker utgjør et problem, vil det heller ikke bli bevilget økte ressurser til å bekjempe dem.

Intervjuene indikerer at CITES-saker ofte registreres under statistikkgruppene 5210 Ulovlig innførsel av fremmede viltarter, 5901 Ulovlig

innførsel/befatning med eksotiske arter eller 8583 Lov om innførsels- og utførselsregulering. Disse kodene benyttes imidlertid også for en rekke andre sakstyper. Det kan dessuten være

« Ufullstendig statistikk skaper et inntrykk av at slik kriminalitet har lite omfang i Norge

vanskelig å identifisere hvilke saker som gjelder CITES-arter fordi informasjonen i saksdokumentene ofte er mangelfull. Stedvis oppgis bare «eksotisk øgle» eller «slange», uten ytterligere informasjon om arten. Studien bygger på en

Referanser

Artikkelen har 5 referanser som du finner på nettsiden vår miljokrim.no

gjennomgang av saker registrert på disse tre kodene i tidsrommet 2011–2014, med vekt på saker som innebærer mulige brudd på CITES-konvensjonen.

Pragmatiske løsninger. CITES-forskriften er primært hjemlet i lov om innførsle- og utførslereregulering, og det er derfor kun relevant å vise til CITES når det har skjedd en grensepassering, som i majoriteten av sakene tollvesenet avdekker og anmelder. Saksdokumentene viser derimot at ulovlig innførsel ikke er et tema i saker avdekket av politiet, for eksempel ved funn av fremmedartede reptiler i private hjem. Dokumentene indikerer svært sjelden at det er blitt stilt spørsmål rundt anskaffelsen av dyrene, for eksempel ved å be om sertifikater, transportpapirer eller lignende. I stedet vises det til dyrevelferdsloven jf. forskrift om forbud mot hold av fremmedartede (eksotiske) dyr. Informantene forklarer at bruk av denne forskriften er beleilig; den er velkjent, og saken kan avsluttes uten ytterligere, mer ressurskrevende undersøkelser. Dyrene blir beslaglagt og i de aller fleste tilfellene avlivet.

Denne lovanvendelsen kan være korrekt, men den er problematisk fordi sakene ofte gjelder arter som er beskyttet under CITES, i de fleste tilfellene Liste II-arter. Dyrene er ofte ulovlig innført, og vi vet ikke om de stammer fra oppdrett eller er viltfanget. Konsekvensen er at det ikke blir noen observerbar forskjell i prioriteringen av og straffeutmålingen for besittelse av beskyttede og potensielt utrydningstruede arter på den ene siden og arter som ikke omfattes av CITES, på den andre. Majoriteten av sakene

i studien endte med forelegg, påtaleunntatelse eller henleggelse, men det er også betydelig variasjon i praksis mellom ulike tjenestesteder. Sammenlignbare saker som for eksempel gjelder innførsel av tradisjonell kinesisk medisin, kan resultere i en bot på ti tusen kroner ett sted og bli henlagt på grunnlag av bevisets stilling eller manglende kapasitet et annet.

« Bedre regulering av innenlandsomsetning er et av målene med revisjonen

Revidering av forskriften er ikke nok.

CITES-forskriften er under revisjon, og ifølge Miljødirektoratet vil den nye forskriften bli betydelig utvidet sammenlignet med den eksisterende. Bedre regulering av innenlandsomsetning er et av målene. Det er foreslått ny hjemmel i naturmangfoldloven og krav om fremvisning av eiersertifikat for utvalgte arter for å dokumentere at eksemplaret er lovlig ervervet (Miljødirektoratet 2015). Denne studien antyder imidlertid at en vesentlig forbedring av etterforskning av brudd på CITES-konvensjonen vil være avhengig av fullverdig implementering av den nye forskriften i politiet og av at slike saker gis tilstrekkelig anerkjennelse på ledelsesnivå. Manglende ressurser og en generell holdning om at miljø saker er mindre viktige, vil fortsatt ha negativ innflytelse på etterforskningen selv om man får et forbedret og forenklet lovverk. I intervjuene beskrives

beslutningen om hvorvidt det skal iverksettes etterforskning, som en skjønnsmessig vurdering som påvirkes av ressurser og prioriteringer. Tro på at en vil komme i mål med saken, oppgis som en vesentlig faktor. Anmeldelser som ved første øyekast virker trivielle, risikerer å bli nedprioritert på grunnlag av hensiktsmessighet eller antatt liten alvorlighetsgrad. Isolert kan saker som gjelder innførsel eller utførsel av dyre- og plantearter, synes uviktige, men totalvolumet gjør dette til en alvorlig form for kriminalitet som truer hele arters overlevelse.

Systemsvakheter. Miljøfeltet er bredt, og få informanter hadde utstrakt erfaring med CITES-saker. Enkelte tjenestesteder etterforsker CITES-saker svært sjeldent og mangler gode rutiner for å håndtere dem. Ansvaret for miljø saker kommer dessuten for flere av informantene i tillegg til andre arbeidsoppgaver. Det er ingen måltall for miljøkriminalitet, og feltet synes sårbart for systemsvakheter ettersom innsatsen i stor grad avhenger av personlig engasjement hos individuelle tjenestepersoner og lokale ledere. Tilstrekkelige ressurser til å etterforske miljøkriminalitet synes å være en luksus man ville ha ønsket seg dersom mer ressurser hadde vært tilgjengelig (Luna og Veening 2014). Dette er lite i tråd med Politidirektoratets mål om spesialiserte etterforskere og påtalejurister innen miljøkriminalitet (Politidirektoratet 2008) eller Riksadvokatens prioriteringsskriv fra 2014 som plasserer miljøkriminalitet på listen over prioriterte områder for etterforskning. Det er heller ikke tilfredsstillende i lys av Norges forpliktelser som et medlemsland i CITES.

Tekst: teamkonsulent **Nina Norset Little**, ØKOKRIM / Foto: **politiet**
// nina.norset.little@politiet.no

Tromsø 5.–7. september 2016

Fagseminaret om miljøkriminalitet

ØKOKRIM arrangerte sitt årlige fagseminar om miljøkriminalitet på Clarion Hotel the Edge i Tromsø 5.–7. september.

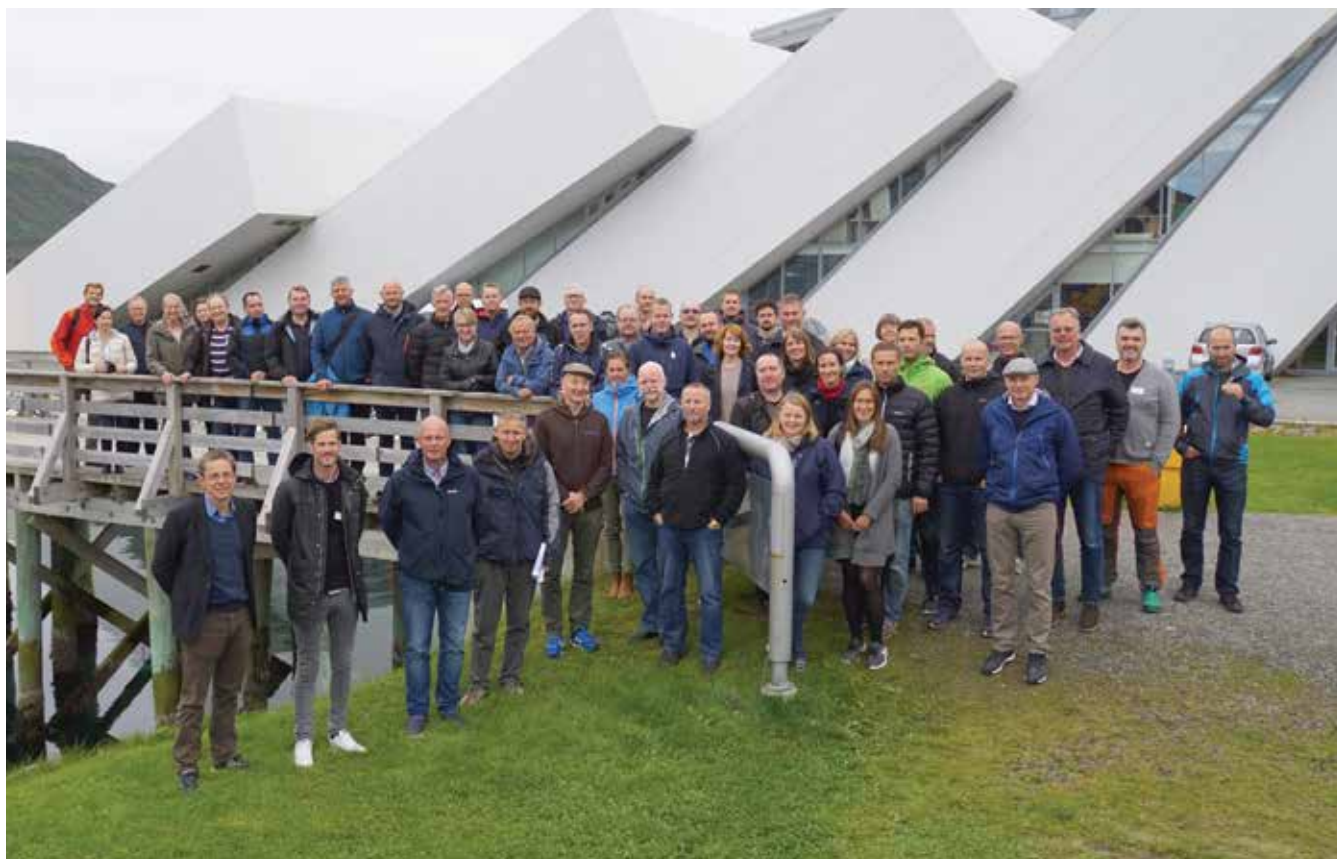
Seminaret er en arena hvor landets miljøkoordinatorer, miljøjurister, statsadvokater og politiledere med ansvar for miljøkriminalitet kan samles for å oppdatere og utvikle faget, samt knytte viktige relasjoner på tvers av geografi. I en utfordrende organisatorisk og ressursmessig periode for politidistriktene var oppmøtet likevel sterkt og nær 70 deltakere fra 11 av de nye 12 distriktene var representert.

Det ble innholdsrike og interessante dager med foredrag fra blant annet Snorre Henriksen i Artsdatabanken om Norsk Rødliste for arter og lagdommer i Agder, Rune Bård Hansen som

spilte inn anbefalinger fra dommersetet om aktorater i miljø saker. Tirsdag ettermiddag var vi invitert til FRAM-instituttet hvor vi fikk en innføring i arbeidet som gjøres på Nordområdets senter for klima og miljøforskning. Politimester i Troms, Ole B Sæverud, ønsket velkommen til distriktet og skisserte noen av de miljøutfordringene Troms har, særlig knyttet til fiskeri, men også til et voksende problem med ulovlig motorferdsel i utmark.. Det ble et bakteppe for et lenger innlegg om nettopp motorferdsel ved Hans Tore Høviskeland, SNO direktør Pål Prestrud og Troms Politidistrikt ved miljøkoordinator Rolf

Olav Sollied. Det var ellers spennende innlegg om alt fra etterforskning av skogbrukssaker fra den nye nasjonale miljøkoordinatoren på ØKOKRIM, Sjur Stava, kulturminne sak om den fatale skaden på Langsteinen i Salten politidistrikt, erfaringer fra politiarbeid på stedet med fokus på miljø saker fra Troms og en gjennomgang av Jøa saken fra politiadvokat i Trøndelag, Amund Sand (Høyesteretts dom i denne saken er omtalt på side 59). Med andre ord, et variert program som bidro til et godt og lærerikt seminar.

Les mer om vår nye nasjonale miljøkoordinator på baksiden.

Bevissikring og prøvetaking i forurensningssaker

I forurensningssaker er det er noen hovedgrupper med forurensing man analyser på som er spesielt relevante, og i denne artikkelen fokuseres det på de viktigste. Det er ikke en uttømmende oversikt, men den inneholder de analysene man oftest benytter seg av. Dette er del to om temaet fra forrige nummer av Miljøkrim hvor vi rettet fokuset mot en del praktiske spørsmål og utfordringer i etterforskningen av slike saker.

Etter at vi har sikret en prøve i en forurensningssak, uansett om det dreier seg om vann, sediment, jord eller luft, må vi vurdere hva man skal analysere på. Igjen er det viktig å få samlet så mye kunnskap som mulig om hva prøven kan inneholde, dette vil lette analysearbeidet betraktelig og spare både tid og penger.

Tungmetaller. Betegnelsen *tungmetaller* brukes om metalliske grunnstoffer med høy tetthet. Det finnes ikke noen helt eksakt definisjon som er universelt anerkjent for denne gruppen. For eksempel er noen metalloider, som arsen og antimon, noen ganger regnet blant tungmetallene. I miljøsammenheng fokuseres det gjerne på grunnstoffene arsen (As), bly (Pb), kadmium (Cd), kobolt (Co), kobber (Cu), krom (Cr), kvikksølv (Hg), nikkel (Ni), tinn (Sn), vanadium (V), sink (Zn) og antimon (Sb). I denne sammenhengen er det viktig å være klar over at grunnstoffer ikke kan brytes ned. Det er ofte vanskelig for levende organismer å kvitte seg med stoffene hvis de først er tatt opp i kroppen, og de vil derfor kunne akkumuleres i organismen (bioakkumuleres). Videre er mange av disse metallene svært toksiske for levende organismer, både ved akutt og kronisk eksponering. På

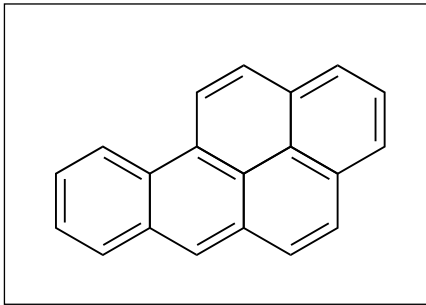
grunn av dette er det knyttet stor bekymring til utslipp av disse metallene til miljøet – spesielt kadmium, kvikksølv, bly og arsen. I Norge klassifiseres miljøtilstanden i vann og sedimenter av metallene arsen, bly, kadmium, kobber, krom, kvikksølv, nikkel og sink i tillegg til organiske miljøgifter. Når vi analyserer på metaller, kan det være lurt å analysere på flere enn de som står på denne listen. Vi er interessert i å kartlegge det totale utslippet, og ofte kan det dreie seg om helt spesielle metaller i små mengder, som kanskje ikke nødvendigvis har en negativ effekt på miljøet, men som kan brukes til å spore utslippet tilbake til en kilde.

PAH (Polyaromatiske hydrokarboner).

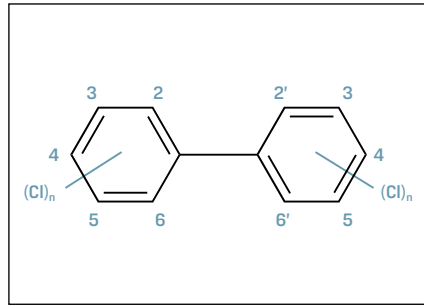
PAH er betegnelsen man bruker om organiske stoffer som består av karbon og hydrogen, og som er sammensatt av flere aromatiske ringer. De er nøytrale og upolare molekyler som man finner i blant annet fossilt brensel. De er lite vannløselige og ikke spesielt flyktige, slik at de finnes mest i jord og sedimenter, eller bundet til partikler i luften. PAH-er dannes ved ufullstendig forbrenning av organisk materiale. Selv om de ulike PAH-forbindelsene brytes ned med varierende hastighet, klassifiseres de fleste

som bioakkumulerende. Molekylstrukturen er avgjørende for hvor giftige de ulike PAH-forbindelsene er. Benzo[a]pyren regnes som en av de mest helseskadelige PAH-forbindelsene, og er klassifisert som kreftfremkallende og skadelig for arvestoffet (DNA) og reproduksjonsevnen. I likhet med noen av tungmetallene nevnt over er også 16 PAH-er (PAH16) plukket ut som parametere i klassifiseringen av miljøtilstand i vann og sedimenter i Norge. Hvis man ber om en standard PAH-analyse, er det disse 16 PAH-ene som blir analysert. Dette er ofte ikke godt nok for politiet, da PAH16-analyser ikke gir det fulle forurensningsbildet. Har vi uflaks, kan det til og med vise seg at den kilden som forurenset med PAH, ikke inneholder noen av disse 16 i særlig grad, men helt andre PAH-er. Vi kan da risikere å få et falskt negativt analysesvar. Vi må be om en mer utvidet analyse som omfatter mange flere PAH-er. Se figur 1.

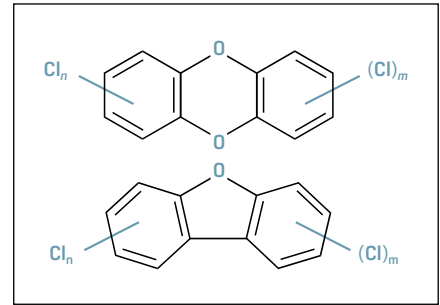
PCB (Polyklorete bifenyler). PCB er en gruppe syntetiske industrikjemikalier. De ble utviklet på 1920-tallet og hadde mange fremragende egenskaper som ble benyttet blant annet i elektronisk utstyr og byggprodukter. Senere fant man ut at mange av dem er svært giftige

Figur 1: Benzo[a]pyren

Figur 2: Generell kjemisk struktur for PCB

Figur 3: Generell struktur for klorerte dioksiner (over) og klorerte furaner (under)

og meget tungt nedbrytbare. Tolv av PCB-ene har dioksinlignende egenskaper. PCB har vært forbudt i Norge siden 1980. PCB består av to aromatiske ringe som kan være bundet til alt fra én til ti kloratomer. PCB-er har generelt lave damptrykk og er lite vannløselige, derimot er de godt løselige i organiske løsemidler som oljer og fett. Det at de er så fettløselige, gjør at de kan akkumulere i levende organismer. PCB-er er meget stabile forbindelser som vanskelig brytes ned. I den grad de brytes ned, representerer de en risiko ved at de gjennom delvis oksidasjon kan danne enda giftigere forbindelser som dibensodioksiner og dibensofuraner. Som for PAH over omfatter ikke standardanalysen for PCB alle PCB-ene. Standardanalysen heter PCB7 og består, som navnet indikerer, av de syv vanligste PCB-ene. Igjen bør vi passe på å få en utvidet analyse som omfatter mange flere PCB-er. Se figur 2.

Dioksiner og dioksinlignende forbindelser. Dioksiner og dioksinlignende stoffer er biprodukter i forskjellige industrielle prosesser, og de kan også dannes i branner. De er svært toksiske og blir regnet blant POP-ene (*Persistent Organic Pollutants*). Med i denne gruppen hører dioksiner, furaner og de tolv PCB-ene nevnt ovenfor. Dioksiner og furaner kan være klorerte eller bromerte, avhengig av om det er klor eller brom til stede under forbrenningen av organisk materiale. De har ganske lik oppbygning og struktur og har derfor mange av de samme egenskapene. De er lite vannløselige, men er derimot lett løselige i fett, og blir lett tatt opp i levende organismer. De brytes meget sakte ned

i naturen. Jo mer klor de inneholder, jo mer fettløselige og langsomt nedbrytbare er de. Det mest giftige dioksinet er 2,3,7,8 tetrakloridibenzo-p-dioksin (2,3,7,8 TCDD), de andre dioksinenes giftighet angis ofte som ekvivalenter av 2,3,7,8 TCDD, slik at denne fungerer som en referanse for de andre forbindelsene. Se figur 3.

« Hva man skal analysere på innledningsvis, er avhengig av hva slags type forurensning det dreier seg om

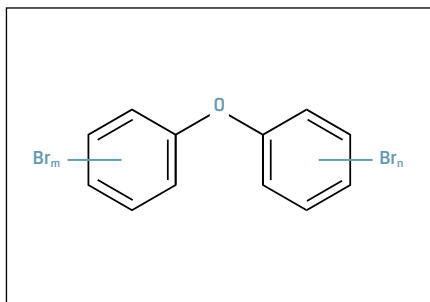
Bromerte flammehemmere. Som navnet avslører er dette en gruppe organiske forbindelser som anvendes i produkter for at de ikke skal antenne og brenne så lett. Det er innholdet av brom som gir de flammehemmende egenskapene. Derfor brukes ofte bromerte flammehemmere i blant annet elektroniske komponenter. Mange av disse forbindelsene er lite nedbrytbare, de er fettløselige, de kan bioakkumulere og regnes som giftige for mennesker og skadelige for miljøet. Noen av de viktigste bromerte flammehemmerne er en gruppe som heter polybromerte difenyletere (PBDE), andre viktige forbindelser er heksabromsyklodekan (HBCD) og tetrabrombisfenol (TBBPA). To PBDE-er (penta- og okta-PBDE) samt HBCD er omfattet av Stockholmkonvensjonen. Sammen med bromerte flammehemmere finner man ofte metallet antimon i form av antimontrioksid

(Sb₂O₃). Disse to gir en synergistisk effekt av den flammehemmende egenskapen, selv om oksidet i seg selv ikke viser slike egenskaper. Se figur 4, 5 og 6.

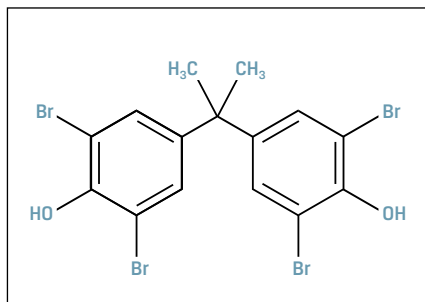
Oljeanalyser. Analyser av oljeprodukter skiller seg litt fra de andre analysene, fordi oljer/drivstofftyper ikke defineres ut fra kjemisk innhold eller forbindelser, men derimot defineres ut fra oljens fysiske egenskaper tilpasset den forbrenningsmotoren produktet er tiltenkt: bilbensin, diesel, flybensin (Jet A) osv. Et oljeutslipp vil derfor bestå av veldig mange forskjellige forbindelser, hvorav de aller fleste er giftige. Hvor giftige de er, avhenger blant annet av hvor lett de tas opp av organismer, og hvorvidt de brytes raskt eller langsomt ned.

Den fysiske og kjemiske sammensetningen vil derfor variere stort fra ett produkt til det neste. Disse forskjellene er viktige for å finne mulige kilder til forurensningen samt å måle hvilken toksiske og eventuelt langvarige effekt utslippet vil ha på miljøet. Hendelser med utslipp av olje kan være akutt toksiske, men også, avhengig av mengden, kjemisk sammensetning og ikke minst hvordan oljen oppfører seg ute i miljøet, være en kilde til en kronisk forurensning. Som en generell regel ser man på de tyngre oljeproduktene som en gruppe med større persistens i miljøet, med noen forbindelser som kan bli værende i flere år. De lettere oljeproduktene vil derimot oppvise en høyere toksisitet, men fordi mesteparten er meget flyktige forbindelser, vil de bli værende i en kortere tidsperiode.

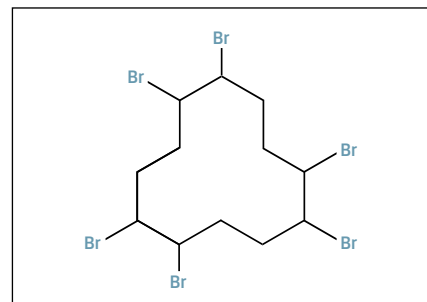
Den vanligste metoden for analysering av

Figur 4: PBDE

Figur 5: TBBPA

Figur 6: HBCD

oljeutslipp er en såkalt «fingeravtrykksanalyse» med noe som kalles gasskromatografi med massespektrometri (GC-MS), hvor forbindelsene i oljen kan identifiseres og kvantifiseres. Ofte vil resultatet vise en grafisk fremstilling (kromatogram) av mange topper og utslag som overlapper hverandre. Måten man sammenligner kromatogrammet fra forurensningen med kromatogrammer fra mistenkte kilder på, minner litt om sammenligning av fingeravtrykk.

Har man et utslipp man ønsker å kartlegge nærmere, kan det ofte være lurt å analysere på noen forbindelser først, for å prøve å finne de prøvene som inneholder forurensningen, slik at man slipper å ta et fullt analyseprogram for alle prøvene. Spesielt gjelder dette ved mange prøver. Ved å sirkle inn på denne måten hvor forurensningen ble av, kan man så gå tilbake og ta utvidete analyser av de prøvene hvor man

fant noe i de innledende analysene.

Hva man skal analysere på innledningsvis, er avhengig av hva slags type forurensning det dreier seg om. Mistenker man for eksempel at utslippet stammer fra et avfallsdeponi, kan det være hensiktsmessig å starte med en metallanalyse, for så eventuelt å utvide til PAH og kanskje også PCB. Er det et oljeutslipp, tar man selvfølgelig en oljeanalyse. Det er viktig ikke å glemme å analysere alle de mistenkte kildene samt referanseprøven.

Hvem gjør analysene. Hvem som skal utføre analysen for oss, avhenger av hva slags analyser vi ønsker. Det viktigste er at vi bruker et renommert laboratorium som helst benytter seg av akkrediterte metoder.

Politiet er vant til å benytte seg av den tekniske ekspertisen til Kripos i andre saker. Dette

kan vi også gjøre i forurensningssaker. De har et godt analyselaboratorium med mye høy ekspertise, og kan utføre grunnstoffanalyser (deriblant metaller). Hvis man ønsker andre analyser, kan de også bistå med å finne riktig laboratorium. Det er flere fordeler med å benytte Kripos. For det første er det en billigere løsning for politiet enn om vi går til eksterne laboratorier. For det andre holdes beslagene innad i politiet, og vi vet at de blir håndtert på forskriftsmessig måte.

Vi har altså en bedre kontroll over hva som skjer med prøvene våre både før, under og etter analysene. Det har dessverre skjedd at prøver er blitt destruert etter at analysene er gjennomført hos eksterne analyselaboratorier, slik at senere analyser ikke har kunnet utføres. Når man bruker eksterne leverandører, er det derfor viktig å presisere at de skal ta godt vare på overskytende prøvemateriell.

Dette er del 2 av en artikkel skrevet av samme forfatter (Vivian Miksch Fredenborg) i forrige nummer (Miljøkrim 1-2016).

Se også artikkel om biologisk prøvetaking og bevissikring i forurensningssaker i dette nummeret skrevet av Solveig Ravnum.

Tekst, illustrasjon og foto: biolog **Solveig Ravnum**, ØKOKRIM
// solveig.ravnum@politiet.no

Bildet er tatt i forbindelse med en sak i ØKOKRIM hvor prøvetakingen av fisk og bunndyr i en elv stod sentralt.

Biologisk prøvetaking og bevissikring i forurensningssaker

Kunsten å bevise at det har skjedd en ulovlig forurensning, og hvilke skadelige effekter den kan ha forårsaket, krever flere etterforskningssteg. Først må det undersøkes om det fantes en utslippstillatelse og en risikoanalyse hos bedriften som slapp ut de kjemiske stoffene eller de patogene mikroorganismene. Deretter må det fastsettes ved hjelp av prøvetaking om utslippet har overskredet grenseverdiene som er definert i ulike forskrifter.

Et utslipp som overskrider grenseverdiene, anses som skadelig for organismene i miljøet. Prøver kan tas av både luft, vann, sediment, jord, støv og organismer, og deretter måles og analyseres nivåene av de forurensende stoffene i de ulike prøvene. Det finnes standardiserte og akkrediterte metoder for både prøvetaking og analyser som bør følges (Standard Norge og Norsk Akkreditering).¹⁻²

Man begynner enklest mulig med prøvene som haster mest; det vil si at man tar *vannprøver* eller *luftprøver* dersom man er heldig og ankommer i en tidlig fase av utslippet. Ved tidlig prøvetaking kan man få en rask og god oppfatning av innholdet i utslippet. Lokale vannlaboratorier i de fleste kommunene kan raskt utføre mange av de viktigste analysene, for eksempel av metaller og oljer, men også av næringsalter og patogene mikroorganismer fra landbruk eller kloakk. Laboratoriene låner ut to-liters vannflasker slik at man raskt får tatt de

nødvendige prøvene. Mistenker man andre kjemikalier som ikke kan analyseres av det lokale vannlaboratoriet, for eksempel nyere kjemikalier som bromerte flammehemmere eller fluoreerte stoffer, må man kontakte spesiallaboratorier som for eksempel Norsk institutt for luftforskning (NILU) på Kjeller i Akershus.

◀ For å fastsette grenseverdier for ulike miljøgifter må man teste hvilken mengde organismene i ulike miljøer tåler av en gitt kjemikalie

Når man har fått en oversikt over hvilken type forurensende stoffer utslippet dreier seg om, kan man gå videre og analysere langvarige miljøeffekter i andre komponenter i miljøet.

Man kan ta *sedimentprøver* i en bekk eller i en innsjø dersom giftig utslipp har blitt målt i de første vannanalysene, for å se om man finner igjen de samme stoffene, og om de overskrider grenseverdiene (vannforskriften 2006)³. Man kan ta *jordprøver* der utslippet mistenkes å ha forurenset grunnen (SFT 2009)⁴. Man kan ta *støvprøver* der man tror at giftig nedfall har funnet sted etter en kraftig brann og forurenset matprodukter som dyrkes utendørs. Man kan ta *prøver av organismer* i vann og på land og måle nivåer eller effekter av forurensningen i disse (vannforskriften 2006 og Vannportalen 2013).^{3,5} Nivået av giftene i organismen kan måles ved analyser av vev eller blod. Effekter kan måles ved telling av individer ved akutt toksisitet og høy dødelighet som ofte årsakes av høye doser tungmetaller. Man kan også måle ikke-dødelige effekter, såkalte langtidseffekter, for eksempel endret adferd eller endret reproduksjon som ofte oppstår ved lavere doser av gifter eller av

Referanser

Artikkelen har 21 referanser som du finner på nettsiden vår miljokrim.no

Bunnfauna i elver, ASPT, tilstandsklasser					
Naturtilstand	Svært god	God	Moderat	Dårlig	Svært dårlig
ASPT	ASPT	ASPT	ASPT	ASPT	ASPT
6.9	>6.8	6.8-6.0	6.0-5.2	5.2-4-4	<4.4

N-EQR, tilstandsklasser				
Svært god	God	Moderat	Dårlig	Svært dårlig
N-EQR	N-EQR	N-EQR	N-EQR	EQR
>0.8	0.8-0.6	0.6-0.4	0.4-0.2	<0.2

Tabell 1: Klassegrenser for ASPT-indeksen i elver basert på bunndyrfauna (basert på Vannportalen 2013).

Tabell 2: Klassegrenser for N-EQR verdier (basert på Vannportalen 2013).

såkalte persistente, bioakkumulerende og toksiske kjemikalier (PBT). PBT-kjemikaliene består av tungmetaller som kadmium, bly og kvikksølv, samt organiske miljøgifter som PCB, PAH, flammehemmere, dioksiner og furaner.

Fastsettelse av hvor mye miljøet tåler.

Grenseverdier. For å fastsette grenseverdier for ulike miljøgifter må man teste hvilken mengde organismene i ulike miljøer tåler av en gitt kjemikalie. Resultatene samles i ulike databaser, for eksempel ECOTOX er en oversikt over toksiske effekter av kjemikalier målt hos dyr både på land og i vann.⁶ Disse dataene brukes til å utlede grenseverdier for både forurenset vannmiljø og forurenset grunn (vannforskriften 2006 og SFT 2009).³⁻⁴ Grenseverdier for mennesker utarbeides av både Folkehelseinstituttet og Arbeidstilsynet, for eksempel for luft,⁷⁻⁸ og baseres på data fra databaser som RTECS eller TOXNET.⁹⁻¹⁰

Vannforskriften. Forurenset vannmiljø er spesielt viktig i forurensningssaker, siden spredningsfaren er så stor. Hver liten bekk er alltid i kontakt med et større vassdrag for til slutt å renne ut i kystvann. EUs vanddirektiv har bestemt at vannforekomster skal forvaltes etter de samme prinsippene i hele Europa (EC 2013).¹¹ I det norske lovverket omfattes dette av vannforskriften og gjelder både kystvann, ferskvann og grunnvann (vannforskriften 2006).³ Det finnes to veiledere for vurdering av vannforekomster som omhandler både prøvetaking og grenseverdier (Vannportalen 2013 og Miljødirektoratet 2014).^{5/12} De laveste nivåene av en kjemikalie hvor ingen toksisk effekt er målt på vannlevende organismer (NOEC = *no observed effect concentration*), blir brukt for å sette grenseverdiene

i ulike miljøer i vann (EQS = *Environmental Quality Standards*). Dette finnes beskrevet i to veiledere utarbeidet av EU i 2003 og 2013.^{11/13} Tilstanden i en vannforekomst defineres av både den kjemiske og den økologiske tilstanden (Vannportalen 2013)⁵. Den kjemiske tilstanden kontrolleres ved direkte måling av kjemikalier i vann, sedimenter, blåskjell og fisk. Den økologiske tilstanden kontrolleres ved måling av ulike biologiske kvalitetselementer (BQE = *Biological Quality Element*), dvs. måling av ulike effekter på organismer, for eksempel antallet av en art eller antallet ulike arter. I elver brukes hovedsakelig bunndyr, fisk og påvekstalg, mens i en innsjø ser man på sammensetningen av ulike plankton.

Biologisk prøvetaking. Når akutfaseprøver som vannprøver og luftprøver er ferdig analysert, kan det vise seg at utslippet er såpass omfattende at eventuelle langtidseffekter bør undersøkes ved biologisk prøvetaking av organismer, sedimentprøver, jordprøver eller støvprøver. Her følger en oversikt over noen metoder innen biologisk prøvetaking som kan benyttes i forurensningssaker i elver, i innsjøer, i kystvann og på land.

Bunndyrprøver i elver. Bunndyr i ferskvann lever på eller i bunnen av innsjøer, bekker og elver. Dette er ryggradsløse dyr (evertebrater) av typen insekter, mark, snegl, igler, krepsdyr og muslinger, og de utgjør en viktig næringskilde for fugler, fisker og voksne insekter. Artssammensetningen og mengden av bunndyr avspeiler både det biologiske mangfoldet og den økologiske tilstanden i et ferskvannssystem over tid, og benyttes derfor ofte til å karakterisere hvor sterkt økosystemet er påvirket av forurensning, som et biologisk kvalitetselement (Vannportalen

2013 og Ravnum 2012).^{5/9/14} En fattig artssammensetning er et veldig sårbart økosystem.

Prøvetakingen av bunndyr gjøres i henhold til Norsk Standard NS-EN ISO 10870:2012: «Veiledning i valg av prøvetakingsmetoder i ferskvann» (Standard Norge og Vannportalen 2013).^{1/9/5} Denne «sparkemetoden» går ut på å sparke i elvebunnssubstratet og fange opp bunndyr med en finmasket håv. Antall ulike arter og antall av hver art telles deretter opp med lupe (se bilde 1). Noen bunndyrarter, for eksempel børstemark, er mer forurensningstolerante enn andre, mens steinfluelarver er mer følsomme. En «ASPT-indeks» regnes ut og illustrerer graden av forurensning og den økologiske tilstanden. ASPT-indeksen ligger mellom 1 og 10, der 6 er «god», og dette representerer et minimum tilstandsmål for alle vassdrag, se Tabell 1. Den målte ASPT-indeksen deles med en ASPT referanseverdi (som er satt til 6,9 for alle norske vanttper), man får da en «EQR»-verdi som normaliseres til en «N-EQR»-verdi. «N-EQR»-verdier fordeles i fem ulike tilstandsklasser som graderes mellom 0 og 1, og det kreves minimum tilstandsklassen «god», det vil si 0,6, for at vannforekomsten skal godkjennes, se Tabell 2 (Vannportalen 2013).⁵ Trond Bremnes fra Åge Brabrandts forskningsgruppe ved Laboratorium for ferskvannøkologi og innlandsfiske (LFI) ved Universitetet i Oslo kan anbefales til utføring av prøvetaking og analyse av bunndyr.

Fiskeprøver i elver. Fisk er et biologisk kvalitetselement som er mye brukt til å klassifisere økologisk tilstand i vannforekomster (Vannportalen 2013)⁵. I Norge brukes en referansetilstand fra før 1900, altså tilnærmet upåvirket av mennesker. Det finnes lokalspesifikke referansetilstander pga. store naturlige varia-

Bunndyr

Bilde 1: Bunndyr utgjør et viktig næringspotensial for fisker, fugler og voksne insekter i alle vassdrag, men de er også en meget viktig sunnhetsindikator på vassdraget. Bunndyrenes sammensetning avspeiler forholdene i et vassdrag over tid, både det biologiske mangfoldet og den økologiske tilstanden. Man kan si at dersom det er dårlig stelt med bunndyrene i et vassdrag, er det dårlig stelt med livet ellers i vassdraget. Derfor benyttes ofte bunndyranalyser for å karakterisere tilstanden i et vassdrag. *Tekst hentet fra artikkel om bynndyr fra Miljøkrim 1-2012 skrevet av samme forfatter.*

sjoner mellom fiskebestandene i Norge. Måleindeksen artsdiversitet kan ofte ikke brukes, siden Norge har en artsfattig fauna i ferskvann. Måleindeksen mengden fisk per målestasjon brukes derfor i stedet. En annen måleindeks er bestandsstruktur per målestasjon og består av parametere som lengde- og aldersfordeling samt økologiske former. Ørretbestander er ofte jevnt rekruttert og egner seg godt til å klassifisere den økologiske tilstanden. Antall fisk per aldersgruppe avtar vanligvis med økende alder grunnet naturlig dødelighet. Dermed vil manglende fisk i noen aldersgrupper i en ørretbestand være en god grunn til flere undersøkelser for å kartlegge mulige menneskeskapt årsaker (Vannportalen 2013).⁵

Prøvetaking av fisk gjøres med elektrofiskemetoden i henhold til Norsk Standard NS-EN 14011 (Standard Norge og Vannportalen 2013).¹
¹⁵ Fisken bedøves en stund, fanges inn, telles, måles og artsbestemmes (Bilde 2). Man tar minimum én prøve oppstrøms, en rett ved utslippet og gjerne flere prøver nedstrøms. Ofte ses effekter av sterkt forurenset rennende vann flere kilometer fra utslippet. Henning Pavels fra Åge Brabrandts forskningsgruppe ved Laboratorium for ferskvannøkologi og innlandsfiske (LFI) ved Universitetet i Oslo kan anbefales også til utføring av prøvetaking med elektrofiskemetoden.

Planktonprøver i innsjø. Plankton er en god og lett målt indikator på økologisk tilstand i en innsjø. Økt næringstilførsel i en innsjø, med økt tilførsel særlig av fosfor fra jordbruk eller kloakk, gir mer planteplankton. Nivået planteplankton korrelerer med nivået av fosfor. Derfor brukes mengden av proteinet klorofyll, som finnes i store mengder i planteplankton, som en måleindeks for å definere graden av næringstilførsel/eutrofiering i en innsjø (Vannportalen 2013 og Hessen 2006).^{5/15} En annen

måleindeks er artssammensetningen av ulike planteplankton (PTI = Planteplankton Trofisk Indeks), ved veldig høye nivåer av fosfor overtar blågrønnalgene helt (Vannportalen 2013).⁵ Sammensetningen av dyreplankton kan også studeres: Større dyreplankton som vannlopper dominerer ved lave nivåer av fosfor, mens mindre dyreplankton som hjuldyr og hoppekreps tar over ved litt høyere fosformengder. Sammensetningen av fisk sier også mye om tilstanden i en innsjø: Planktonspisende fisk dominerer ved høye fosfornivåer og rovfisk er fraværende.

Blåskjellprøver i kystvann. Den kjemiske tilstanden til kystvann kan fastsettes ved å måle den totale mengden kjemikalier i blåskjell, fisk eller snegler og sammenlikne med grenseverdiene (Vannportalen 2013 og Miljødirektoratet 2014).^{5/12} Blåskjell brukes spesielt ofte, siden de raskt tar opp eventuelle forurensninger, både for måling ved akuttutslipp, men også ved kontinuerlig overvåkning av tilstanden langs kysten. Bløtdelene analyseres for mengden kjemikalier (Molvær 1997).¹⁶

Blodprøver av mennesker. Noen miljøgifter kan lagres i fettvev og blod i mennesker og gi langtidseffekter, derfor kan blodprøver tas av eksponerte individer og sammenliknes med prøver fra ikke-eksponerte individer. Dette gjelder særlig PBT-kjemikalier som er persistente, bioakkumulerende og toksiske, oftest ulike tungmetaller og organiske miljøgifter. Det kan være spesielt aktuelt med blodprøvetaking ved akutt eksponering via luft, for eksempel ved utslipp av giftig gass eller røyk. Prøvene kan analyseres med akkrediterte metoder på Miljøtokslabben ved Norges miljø- og biovitenskapelige universitet, NMBU, av Vidar Berg og Jan Lyche.

Biomonitorering av marine økosystemer. Marine organismer på toppen av næringskjeden kan få en opphopning av PBT-kjemikalier i fettvev og blod. Overvåkning ved såkalt biomonitorering gjøres ved måling av den totale konsentrasjonen kjemikalier i fettvev og blod hos både sel og sjøfugl (Kannan 2004 og Hario 2004).^{17/18} Biomarkører kan også måles, dette er utvalgte enzymer og proteiner som reagerer på fremmedstoffer. For eksempel monooksygenasen CYP1A som er følsom for organiske miljøgifter, metallotionein som binder tungmetaller og acetylkolinesterase som reagerer på pesticider (Addison 1996).¹⁹

Biomonitorering av økosystemer på land. Organismer på land blir brukt til overvåkning av tilstand og spredning av miljøgifter fra kjente forurensende kilder. Den totale mengden miljøgifter i meitemark, spissmus og muldvarp måles og sammenliknes med upåvirkede referanser (Callahan 1991 og Walton 1986).^{20/21}

Bilde 2: Prøvetaking av fisk.

« Kunsten å bevise at det har skjedd en ulovlig forurensning, og hvilke skadelige effekter den kan ha forårsaket, krever flere etterforskningssteg

Tekst: seniorrådgiver **Liv-Stephanie Bantle**, Miljødirektoratet // Foto: **Brian Wennberg**, Miljødirektoratet
// liv-stephanie.bantle@miljodir.no

En ny rapport fra UNEP og INTERPOL viser til at miljøkriminalitet, herunder ulovlig tømmerhogst, har økt med hele 26 prosent i tidsrommet 2014–2016.

Ulovlig handel med tømmer og treprodukter

– En handel med konsekvenser?

EUs tømmerforordning fra 2010 ble gjennomført ved forskriftene om omsetning av tømmer og treprodukter med opprinnelse i og utenfor Norge. Regelverket trådte i kraft i Norge 1. mai 2015. Hvorfor trenger vi dette regelverket?

Ifølge FN og INTERPOL er inntil 70 prosent av den globale avvirkningen av tømmer ulovlig. Konsekvensen er blant annet forringelse av det biologiske mangfoldet, av andre økosystemtjenester og av levevilkårene til skogavhengige lokalsamfunn og urfolk. Lovlig næringsdrift undermineres, noe som igjen fører til inntektstap, og i tillegg bidrar handelen til betydelige menneskeskapte utslipp av CO² til atmosfæren.

En ny rapport fra UNEP og INTERPOL viser til at miljøkriminalitet, herunder ulovlig tømmerhogst, har økt med hele 26 prosent i tidsrommet 2014–2016.¹ FN anslår at den ulovlige handelen med tømmer er verdt opp mot 100 milliarder dollar årlig.² (Ifølge FN og INTERPOL er inntil 70 prosent av den globale avvirkningen av tømmer ulovlig³.) Foruten EU med sin tømmerforordning⁴ har flere land skjerpet regelverket på området, som USA med sin *Lacey Act*⁵ og Australia med *Australian Illegal Logging Prohibition Act*⁶. Det er utarbeidet en informasjonsbrosjyre som tar for seg de nevnte regelverkene og forskjellene mellom dem.⁷

I Norge anerkjennes den ulovlige handelen med tømmer og treprodukter som miljøkriminalitet, jf. St.meld. nr. 37 (2015–2016) om globale sikkerhetsutfordringer⁸. Ifølge denne meldingen anses miljøkriminalitet som en alvorlig form for organisert kriminalitet som er mer utbredt nå enn tidligere, og som får økt oppmerksomhet globalt. Det fremheves at miljøkriminalitet blant annet omfatter ulovlig hogst og handel med tømmer, og at ulovlig handel står sentralt innenfor alle de største områdene av miljøkriminalitet.

Om regelverket. De norske forskriftene som gjennomfører tømmerforordningen i norsk rett omfatter både importert trevirke og trevirke fra avvirkning innenfor EØS-området. Forordningen ble i fjor tatt inn i EØS-avtalen og gjennomført i norsk rett gjennom to forskrifter om omsetning av tømmer og treprodukter med opprinnelse henholdsvis i og utenfor Norge jf. forskriftenes § 2.⁹ Forskriften om importert tømmer er hjemlet i naturmangfoldloven¹⁰ § 26, mens forskriften om innenlandsk produsert tømmer og trepro-

dukter er hjemlet i skogbrukslova¹¹ §§ 8 og 22.

Miljødirektoratet er ansvarlig myndighet når det gjelder importert tømmer og importerte treprodukter, mens Landbruksdirektoratet har tilsvarende ansvar for tømmer og treprodukter med opprinnelse i Norge.

Informasjonsarbeid er en viktig del av arbeidet for å øke forståelsen av regelverket. EU har utviklet en veileder¹² som er ment som et verktøy både for ansvarlige myndigheter og for virksomheter og forhandlere som skal forholde seg til regelverket.

Både Miljødirektoratet og Landbruksdirektoratet har oppdatert informasjon om handel med tømmer og treprodukter på sine respektive hjemmesider.¹³

Hva reguleres? De to tømmerforskriftene forbyr omsetning (handel) med ulovlig avvirket tømmer og treprodukter av slikt tømmer. I mangel av en internasjonal omforent definisjon av begrepet *ulovlig avvirkning* legger tømmerforordningen nasjonal lovgivning på

området i den enkelte utførselsstat til grunn for definisjonen. Hvilke tømmer- og treprodukter som omfattes, fremgår av forordningen med vedlegg. Vedlegget regulerer uttømmende hvilke produkter som omfattes. Dette er blant annet fyringsved, energiflis, sagtømmer, massevirke, byggematerialer, parkett, møbler laget av tre, ferdighus, benkeplater, billedrammer, paller, kasser, tønner, papir og papirmasse.

Tømmer og treprodukter som reguleres i henhold til CITES-konvensjonen¹⁴, faller utenfor forordningen. Slikt tømmer reguleres av den norske CITES-forskriften og ikke av de to tømmerforskriftene. På CITES Partsmøtet i oktober ble en rekke nye tresorter listet. En rekke produkter laget av treslag oppført på CITES-listen blir omfattet av CITES gjennom såkalte annotasjoner. En annotasjon er en fotnote til selve oppføringen for det enkelte treslaget som fastslår om hele treslaget eller bare bestemte deler av det omfattes av CITES. Det kan være tilfeller der deler av et produkt er laget av CITES-listede treslag, da en rekke treprodukter, herunder blant annet møbler, vil kunne bestå av flere ulike treslag. Man vil dermed kunne få en situasjon der et enkeltprodukt faller inn under både CITES-forskriften og de to tømmerforskriftene. Dette er en praktisk utfordring, i og med at for eksempel møbler ofte består av opptil flere ulike treslag.

Privatimport eller nasjonal avvikning som ikke skal omsettes, faller utenfor tømmerforskriftenes virkeområde. Videre unntas brukt tømmer og brukte treprodukter som har fullført sin

livssyklus, og som anses som avfall i henhold til avfallsregelverket.

Virksomhet og forhandler – ulike krav.

Regelverket skiller mellom *virksomheter* og *forhandlere*. Virksomheter er dem som plasserer tømmer eller treprodukter på EØS-markedet for første gang, enten gjennom import eller gjennom produksjon i et EU-/EØS-land, herunder Norge. En virksomhet vil som oftest være den

« Det finnes eksempler på at ledere i offentlig administrasjon er blitt avsatt fordi de har forsøkt å undergrave innsatsen for å hindre ulovlig trevirke

som står oppført som importør i eksportdokumentet. Forhandlere enten kjøper fra virksomheter eller andre forhandlere eller selger videre til andre forhandlere. En forhandler må kunne dokumentere sine leverandører og kunder.

Krav til virksomheter – tilbørlig aktsomhet.

For virksomheter kreves det at det utarbeides en *ordning for tilbørlig aktsomhet* jf. artikkel 6. Dette innebærer at virksomheten må, forut for import, ha en ordning for å tilveie og vurdere dokumentasjon om de enkelte treslagene i produktet for å sikre at treverket ikke stammer

fra ulovlig hogst. De tre elementene som ligger i kravet om en ordning for tilbørlig aktsomhet, fremgår av forordningens artikkel 6: tilgang til informasjon, risikovurdering og reduksjon av den påviste risikoen. Dokumentasjonen skal omfatte opplysninger om treslag, mengde, leverandør og hogstområde, og det skal dokumenteres at tømmeret er lovlig avvirket. Dokumentasjonen skal oppbevares i fem år. På bakgrunn av disse opplysningene skal det foretas en vurdering av om det foreligger en risiko for at treverket stammer fra ulovlig hogst. Er risikoen å anse som ubetydelig, kreves ikke ytterligere tiltak. Dersom risiko påvises, bør denne reduseres på en måte som står i forhold til den påviste risikoen. Risikovurderingen skal skje fortløpende.

Ordningen for tilbørlig aktsomhet kan virksomheten selv utarbeide, eller tjenesten kan kjøpes fra en såkalt overvåkningsorganisasjon. Overvåkningsorganisasjonene godkjennes av henholdsvis EU-kommisjonen for EU-landene og EFTAs overvåkningsorgan (ESA) for EFTA-landene. En oversikt over hvilke organisasjoner som er godkjent, finnes på kommisjonens hjemmeside og oppdateres fortløpende. NepCon ble som første overvåkningsorganisasjon godkjent av EFTAs overvåkningsorganisasjon i juni 2016.

Hvilke dokumenter som bør innhentes, kan variere, men et eksempel er dokumenter eller annen informasjon som viser at tømmeret eller treproduktet er i samsvar med gjeldende lovgivning i avvirkningslandet. Dette vil kunne omfatte FSC- og PEFC-sertifikater. Det er også viktig å gjøre seg kjent med eksportlandets

styresett, særlig gjelder dette i såkalte høyrisikoland. I tillegg vil et risikomoment kunne være at en aktør (en leverandør, produsent eller transportør) i eksportlandet har vært eller er involvert i ulovligheter, for eksempel korrupsjon. Det finnes blant annet eksempler på at ledere i offentlig administrasjon er blitt avsatt fordi de har forsøkt å undergrave innsatsen for å hindre ulovlig trevirke. Ideelle organisasjoner som Environmental Investigation Agency (EIA) og WWF har utarbeidet rapporter som tar opp problematikken rundt ulovlig tømmerhogst og blant annet korrupsjon.

At ulovligheter knyttet til skog er av interesse og betydning også i Norge, viser Klima- og miljødepartementets pressemelding av 2. mai 2016¹⁵ med overskriften «Ulovlig hogst-mafia arrestert i Peru». Artikkelen viser til at Peru for første gang har tatt i bruk loven mot organisert kriminalitet for å bekjempe ulovlig hogst av regnskogen i Amazonas. Perus statsadvokatembete og spesialiserte miljøpolitistyrker pågrep nylig 19 personer som var involvert i ulovlig hogst i Ucayali, det nest største fylket i peruansk Amazonas. Sjefen for skogprogrammet har også måttet trekke seg som følge av korrupsjonsanklager.

En ordning for tilbørlig aktsomhet skal for norske skogeiere også inneholde en aktsomhetsvurdering og dokumentasjon på at hogsten er vurdert etter gjeldende skoglovgivning i Norge. Skogeier er ansvarlig for at skogloven overholdes på egen eiendom, og dermed også ansvarlig for at det i kontrakter om salg av tøm-

mer dokumenteres at det er utvist tilbørlig aktsomhet i samsvar med tømmerforskriftens krav.

I aktsomhetsvurderingen skal det fremgå om hogsten er meldepliktig, i hvilke miljødatabaser det er søkt etter informasjon om hogsten, hvilke miljøsyn som er vurdert, om det er utført nødvendig opprydding, og om foryngelsesplikten overholdes.

« Få importører overholder kravene for omsetning av treprodukter i henhold til tømmerforskriften

For norskprodusert tømmer krever tømmerregelverket også at det skal foreligge informasjon om opphavet til og innholdet i tømmerpartier som selges i markedet. Dette kravet vil i Norge være oppfylt gjennom opplysningene som ligger i skogfondsystemet.

Krav til forhandlere – sporbarhet. Tømmer og treprodukter må kunne spores tilbake til den virksomheten eller forhandleren man har mottatt produktet eller treproduktet fra, og frem til den man har solgt til. Manglende eller mangelfull sporbarhet vil være i strid med regelverket. Sporbarheten gjelder ikke sluttbrukere.

Tilsyn. Miljødirektoratet og Landbruksdirektoratet gjennomfører tilsyn etter de to tømmer-

forskriftene. Miljødirektoratets utvelgelse av aktørene de fører tilsyn med, er risikobasert, og direktoratet har valgt å bruke samme kriterier som i Sverige og Danmark. Virksomheter som har produkter med opprinnelse i såkalte risikoland, der man vet at sannsynligheten for ulovlig avvirkning er høy, har høy prioritet. I tillegg mottar Miljødirektoratet tips både fra aktører i markedet og ideelle organisasjoner, og utveksler informasjon med andre tilsynsmyndigheter både i og utenfor Europa.

Miljødirektoratet og Landbruksdirektoratet startet med tilsyn i slutten av 2015. Miljødirektoratet utarbeider én tilsynsrapport for hvert tilsyn. Resultatet av kontrollen er enten at det er intet å bemerke, det gis anmerking, eller det påpekes avvik. Manglende etterlevelse av krav fastsatt i eller i medhold av lov er avvik, mens anmerking gis hvis tilsynsmyndigheten mener det er nødvendig å påpeke et forhold for å ivareta det ytre miljøet, uten at forholdet er omfattet av definisjonen av avvik. Under overskriften «Andre forhold» nevnes informasjon som det kan være nyttig for virksomheten og saksbehandlerne å kjenne til.

Dersom det avdekkes brudd på regelverket, vil aktøren gis en frist for å rette avvikene slik at den driver i samsvar med kravene i tømmerforskriften. I Miljødirektoratets pressemelding fra november 2016¹⁶ fremgår at få importører overholder kravene for omsetning av treprodukter i henhold til tømmerforskriften. Rettes ikke avvikene, vil Miljødirektoratet bruke tvangsmidlene i naturmangfoldloven for å få dem rettet.

Referanser

Artikkelen har 21 referanser som du finner på nettsiden vår miljokrim.no

Dersom dokumentasjonen er mangelfull, gis det pålegg om opplysninger. Ved alvorlige brudd på regelverket vil anmeldelse til politiet bli vurdert.

Tvangsmulkt kan knyttes både til retting av avvik og til pålegg om opplysninger, og er hjemlet i naturmangfoldloven § 73. Tvangsmulkt vil enten kunne fastsettes som en løpende mulkt eller som en engangsmulkt. I henhold til naturmangfoldlovens forarbeider vil hovedregelen være at det gis løpende mulkt, men det påpekes at det er grunn til å benytte den formen som anses å være mest effektiv i det enkelte tilfelle. Tvangsmulkten vil som utgangspunkt løpe til det ulovlige forholdet er rettet. Når overtredelsen gjelder aktiviteter som gjentas, herunder gjentatte ulovlige import av tømmer og treprodukter, vil det være aktuelt med en enkeltmulkt som økes for hver overtredelse.

Overtredelse av regelverket. Overtredelse av tømmerforskriftenes bestemmelser vil grovt sett kunne deles i tre kategorier: plassering av trevarer fra ulovlig hogst på markedet, brudd på kravet om en ordning for tilbørlig aktsomhet og manglende sporbarhet.

I Norge vil straff og andre sanksjoner for omsetning av tømmer og treprodukter bli vurdert etter naturmangfoldloven eller skogbrukslova, avhengig av om trevirket er importert eller innenlands produsert.

Straff for brudd på forskriften om omsetning av tømmer og treprodukter med opprinnelse utenfor Norge ilegges etter naturmangfoldloven § 75. Skyldkravet er forsett eller uaktsomhet. Departementet har sett det som viktig at også uaktsomme overtredelser av lovens bestemmelser kan håndheves og sanksjoneres. Et slikt skyldkrav gjenspeiler alvoret bak lovens formål om bærekraftig bruk og vern av naturmangfold. Strafferammen ved ordinære overtredelser er

bøter eller fengsel i inntil ett år.

For grove overtredelser, naturmangfoldloven § 75 annet ledd, er straffen satt til bot eller fengsel i inntil tre år. Hva som skal til for at en overtredelse skal anses å være grov, må vurderes konkret. Annet ledd oppgir en rekke momenter til bruk i vurderingen, blant annet miljøskadens betydning og omfang, om den er uopprettelig, om overtreder har forsøkt å forebygge eller avbøte skaden, og graden av overtrederes skyld. I tillegg kan det være grunn til å legge særlig vekt på om overtredelsen er et brudd på bestemmelser i loven som særlig tar sikte på å verne eller ivareta spesielt sårbare eller truede arter.

« Flere saker verserer for tiden i ulike europeiske lands domstoler, men få av dem er endelig avgjort

Straff for brudd på forskriften om omsetning av tømmer og treprodukter med opprinnelse i Norge ilegges etter skogbrukslova § 22. Skyldkravet er også her forsett eller uaktsomhet. For at bestemmelsen skal komme til anvendelse, må bruddet være «vesentlig». Strafferammen er bøter eller fengsel i inntil ett år.

Straffeutmålingen bør vurderes fra sak-tilsak, men handlingens grovhet og gjerningspersonens subjektive skyld bør veie tungt, herunder om handlingen ble begått i uaktsomhet eller med forsett. Dette reflekteres også i naturmangfoldloven § 75 første og annet ledd, hvor disse forhold gis ulik strafferamme.

Et viktig moment ved straffeutmålingen vil

også være allmennpreventive hensyn. Momen- tet bidrar til at virksomheter skjerper sine rutiner og oppfølging av tømmerforskriftenes krav. Et annet viktig element er konkurransevridning. Det skal ikke lønne seg å drive ulovlig.

Det vil også være mulig å beslaglegge, og inndra, tømmeret og treproduktene som er gjenstand for den straffbare handlingen. Foretaket kan også fradømmes retten til å drive slik virksomhet.

Konsekvenser – saker opp for domstolene.

Da regelverket er relativt nytt i Norge, er ingen saker blitt behandlet i domstolene enda. Ved en eventuell rettssak vil det derfor være nærliggende å se hen til tilsvarende saker i andre land. Flere saker verserer for tiden i ulike europeiske lands domstoler, men få av dem er endelig avgjort. For eksempel har Nederland åpnet en sak mot en virksomhet som har importert tømmer fra Kamerun. NVWA (det nederlandske organet for mat- og forbrukerproduksikkerhet) mener forholdet utgjør et brudd på EUs tømmerforordning idet virksomheten ikke i tilstrekkelig grad har foretatt risikominimerende tiltak gitt «den politiske situasjonen i Kongo-deltaet».

En annen sak omhandler import av teak fra Myanmar til Sverige videreført i Thailand. I denne saken ble utstrakt korrupsjon i kildelandet ansett som en viktig risikofaktor. Saken har blant annet medført at den reviderte veilederen til tømmerforordningen fra 2016 eksplisitt nevner korrupsjon som et kriterium for bedømmingen av risiko i forbindelse med virksomheters ordning for tilbørlig aktsomhet. Den svenske Myanmarsaken er den første saken under EUs tømmerforordning som er blitt behandlet av domstolene. Saken har fått stor internasjonal oppmerksomhet.¹⁷

Den første saken som ble behandlet i henhold til den reviderte amerikanske Lacey Act, var den såkalte Gibson-saken, hvor den amerikanske gitarprodusenten Gibson Guitars inngikk en avtale med justisdepartementet etter brudd på denne loven. Produsenten hadde ulovlig kjøpt og importert ibenholt fra Madagaskar og India og rosentre fra India. Ifølge avtalen må Gibson betale en bot på USD 300 000 samt en «samfunnstjenestebetaling» (*community service payment*) på USD 50 000 til USAs National Fish and Wildlife Foundation. Gibson er også pålagt å gjennomføre et fastsatt program for å styrke virksomhetens kontroller og prosedyrer. De har i tillegg sagt seg villige til å fratre krav til materiale beslaglagt i forbindelse med etterforskningen, herunder forsendelser av ibenholt fra Madagaskar med en samlet verdi på USD 261 844.

Videre kan den såkalte Lumber Liquidators Inc.-saken¹⁸ fra 2015 nevnes, der den amerikanske virksomhet ble dømt for ulovlig import av parkett og annen miljøkriminalitet i henhold til Lacey Act. Firmaet ble dømt til å betale mer enn 13 millioner dollar i bøter, ble ilagt samfunnstjeneste og tapte eiendeler knyttet til den ulovlige importen. Mye av det som var blitt importert, var produsert i Kina av tømmer ulovlig hogd i et habitat for verdens siste gjenværende sibirske tigre og amurleoparder i Øst-Russland.

I EØS-retten er straffeområdet ikke harmonisert, det vil si at det er opp til de enkelte medlemslandene å fastsette straffenivået. Det fremgår imidlertid uttrykkelig i forordningen at sanksjoner skal være virkningsfulle, stå i forhold til overtredelsen og virke avskrekkende, jf. art. 19 nr. 2. Bøter skal stå i forhold til miljøskaden, hva slags tømmer eller treprodukter som er berørt, den skattemessige unndragelsen og den økonomiske skaden som overtredelsen

har medført. Bøtenes størrelse skal beregnes slik at det sikres at de ansvarlige faktisk fratras de økonomiske fordelene overtredelsen har gitt dem, uten at det berører deres legitime rett til å utøve sitt yrke. Ved gjentatte alvorlige overtredelser skal bøtenes størrelse økes gradvis.

I tillegg til straff har flere EU-land også muligheten til å benytte seg av administrative sanksjoner. I følge flere europeiske lands myndigheter vil for eksempel brudd på kravet om en ordning for tilbørlig aktsomhet kunne medføre bøter på mellom EUR 2 500 og EUR 100 000, blant annet avhengig av om saken avgjøres av første instans eller høyere domstoler. I tilfeller hvor pålegg ikke følges opp, verdien på tømmeret er relativt stor og man importerer

« I mange tilfeller vil en sak også ha forgreininger til andre land, og internasjonalt samarbeid på området vil være særdeles viktig

fra høyrisikoland, antas en bot i de fleste land å ville kunne ligge på rundt EUR 10 000.

I mange saker kan det være vanskelig å vurdere tømmeret og treproduktene som er involvert. Dette gjelder særlig for treprodukter, da ett produkt ofte kan bestå av flere ulike treslag, både treslag hogd innenlands og importerte treslag. I slike tilfeller vil man ofte måtte foreta en treanalyse for å fastslå hvilke treslag som er brukt. I mange tilfeller vil en sak også ha forgreininger til andre land, og internasjonalt samarbeid på området vil være særdeles viktig for å lykkes i kampen mot ulovlig tømmerhogst.

Tekst: spesialetterforsker og biolog **Joachim Schjolden**, ØKOKRIM / Tegning: **Sveen og Emberland Illustrasjon**
 // joachim.schjolden@politiet.no

Ulovlig felling av fjellrev

I mars i fjor felte en mann i 40-årene en fjellrev ulovlig på småbruket sitt i Skjåk kommune. I forbindelse med opprydding og brenning av gammelt og råttent treverk i nærheten av et reveåte han hadde lagt ut, tok han med seg et kombinasjonsvåpen for å se om han kunne felle noen kråker som oppholdt seg der. Mens han passet bålet, observerte mannen det han oppfattet som en ung rødrev, og kommanderte en av sine schæfere til å stille reven. Hunden innhentet og drev den tilbake mot mannen, som skjøt to skudd slik at reven døde umiddelbart.

Trodde det var rødrev. I sin forklaring til politiet, og senere i Nord-Gudbrandsdal tingrett, fortalte mannen at han i skuddøyeblikket var hundre prosent sikker på at det var en ungrev han skjøt mot, og at det først var da han kom helt bort til dyret, at han oppdaget at det ikke var en rødrev han hadde skutt. På dette tidspunktet trodde han at det kunne dreie seg om en rømt tamrev, eller en krysning mellom en slik og rødrev. Senere den samme kvelden kom naboen over på besøk og fikk se den felte reven. Mannen fortalte naboen at han hadde til hensikt å kreve skuddpremie for reven hos Skjåk Almenning, men ble rådet til å la være da naboen mente det var en fjellrev han hadde skutt.

Foranledningen for naboen besøk var at han dagen i forveien hadde gitt mat til en fjellrev som befant seg rundt huset der han bodde, og at han dagen etter hadde fotografert den

samme reven. Rundt ti minutter etter at han tok bildene, hørte han to skudd fra naboeiendommen, og fryktet at fjellreven kunne være skutt.

Neste morgen ringte naboen til Statens naturoppsyn (SNO) og fortalte om hendelsen. SNO avga anmeldelse til Lom lensmannskon-

« Det er 50 prosent sjanse for at fjellreven dør ut i løpet av 10 til 100 år

tor, og vevsprøver av reven ble sendt til Norsk institutt for naturforskning (NINA) for å avdekke fjellrevens opphav gjennom DNA-analyser. NINA konkluderte med at vevsprøvene stammet fra en vill skandinavisk fjellrev som ikke tidligere var

kjent gjennom Nasjonalt overvåkingsprogram for fjellrev. DNA-analysene viste dermed at det ikke dreiet seg om en rømt farmrev.

Mannen som skjøt fjellreven, ble satt under tiltale ved Nord-Gudbrandsdal tingrett for overtredelse av naturmangfoldloven § 75 første ledd, jf. annet ledd jf. § 15 første ledd – for å ha jaktet på villlevende dyr uten hjemmel i lov eller vedtak med hjemmel i lov. I grunnlaget heter det at overtredelsen anses som grov blant annet fordi fjellreven som art er kritisk truet av utryddelse.

Bistand. I sakens anledning sendte politimesteren i Gudbrandsdalen, ved politiadvokat Hans Petter Ommedal, en bistandsanmodning til ØKOKRIM hvor det ble bedt om en vurdering av i hvilken grad fjellrev er truet som art, med utgangspunkt i Norsk rødliste. Videre ble det

Naturmangfoldloven: den mest sentrale loven innen naturforvaltning. Loven regulerer forvaltning av arter, områdevern, fremmede organismer, utvalgte naturtyper og tar vare på leveområder for prioriterte arter.

Naturmangfoldloven § 15 1. ledd lyder slik:
«Høsting og annet uttak av naturlig villtlevende dyr skal følge av lov eller vedtak med hjemmel i lov. Unødig skade og lidelse på villtlevende dyr og deres reir, bo eller hi skal unngås. Likeledes skal unødig jaging av villtlevende dyr unngås.»

bedt om en vurdering av forvekslingsfaren mellom rødrev og fjellrev i den aktuelle jaktsituasjonen, og hvordan en jeger bør forholde seg i en slik situasjon.

Fjellrev i rødlista. På gjerningstidspunktet var det Norsk rødliste for arter 2010 som var gjeldende, og her er fjellreven klassifisert som kritisk truet (CR) i Fastlands-Norge. CR-klassifiseringen betyr at artsdatabankens ekspertpanel har vurdert at det er 50 prosent sjanse for at fjellreven dør ut i løpet av 10 til 100 år. Bakgrunnen for denne vurderingen var at kriteriet om mindre enn 50 reproduserende individer var oppfylt. Bestanden av fjellrev har riktignok økt de senere årene, og man regner med at det nå finnes et sted mellom 120 og 150 reproduserende individer i Norge. CR-klassifiseringen er likevel ikke nedgradert i Norsk rødliste for arter 2015, ettersom reglene for nedklassifisering sier at en art må ha tilfredsstilt kriteriet for den nye klassifiseringen de fem siste årene. For fjellrev inkluderer dette året 2009, da det var 44 reproduserende individer i Norge.

Rev i Norge. I Norge finnes det to villtlevende arter av rev, nemlig fjellrev og rødrev. Fjellreven kalles noen ganger også for polarrev eller arktisk rev, og den forekommer enten med ensfarget mørk pels (blårev) eller med brunsvart og lys pels som er hvit om vinteren (hvitrev).

« Tiltalte forklarte i tingretten at han ikke hadde forventet å påtreffe en fjellrev i lavlandet

Rødrevens pels varierer fra blek gulaktig rød til dyp rødbrun med lyse felter på undersiden. Det finnes en genetisk variant av rødrev som har sort pels med lyse spisser på dekkhårene – sølvreven. Noen ganger er de lyse hårene så fåtallige at sølvreven fremstår som sort. Da kalles den svartrev. I tillegg finnes det nok en fargevariant av rødrev, som har en mørkere og mer gråaktig pelsfarge. Denne varianten går under navnet korsrev.

Forvekslingsfare. Under normale lysforhold er det ikke vanskelig å skille fjellrev fra rødrev med bakgrunn i pelsfargen som disse to artene har. Et unntak kan være å skille mellom blårev, som var fargevarianten til fjellreven i denne saken, og en liten svartrev. Svartrev forekommer imidlertid meget sjeldent, og har i motsetning til blåreven nesten alltid hvit halespiss.

Det er også mulig å skille fjellrev fra rødrev under lysforhold som ikke er optimale. Fjellrevens størrelse, kroppsform og holdning har nemlig karakteristiske trekk som til sammen

gir klare indikasjoner på at det ikke er en rødrev man observerer.

Når det gjelder forvekslingsfaren i denne saken, så er tidspunktet og lysforholdene ved fellingen av betydning. Tiltalte forklarte at han ikke bruker armbåndsur, og derfor ikke visste hva klokken var da han skjøt fjellreven, men at det hadde begynt å bli mørkt.

Bildene som naboen tok av fjellreven rundt ti minutter før han hørte skuddene fra nabo-eiendommen, viser imidlertid to interessante ting, nemlig at bildene ble tatt klokken 19.02 og 19.03, og at lysforholdene på dette tidspunktet var relativt gode. Gitt at det var disse skuddene som felte den aktuelle reven, var det rimelig å anta at fellingen fant sted i den perioden som betegnes som alminnelig eller borgerlig tussmørke. Den 25. mars 2015 i Skjåk startet denne perioden ved solnedgang klokken 18.54 og sluttet klokken 19.38, ved overgangen til nautisk tussmørke.

Det som kjennetegner borgerlig tussmørke, er at lyset, under gode værforhold, fremdeles er tilstrekkelig til at man tydelig kan se horisonten og gjenstander rundt seg, og at kun de sterkeste stjernene er synlig på himmelen. Under slike lysforhold er det mulig å se forskjell på mørk og lys pels, og med kunnskap om de to artenes størrelse, kroppsform og holdning skal det ikke være noen forvekslingsfare mellom rødrev og fjellrev.

«Under normale lysforhold er det ikke vanskelig å skille fjellrev fra rødrev med bakgrunn i pelsfargen som disse to artene har. Et unntak kan være å skille mellom blårev, som var fargevarianten til fjellreven i denne saken, og en liten svartrev. Svartrev forekommer imidlertid meget sjeldent, og har i motsetning til blåreven nesten alltid hvit halespiss.»

Det foreligger likevel ingen opplysninger eller omstendigheter i saken som skulle tilsi at dette dreiet seg om en tilsiktet felling av fjellrev. Tiltalte forklarte i tingretten at han ikke hadde forventet å påtreffe en fjellrev i lavlandet, og at hans vurdering av hvilken art det var han skjøt mot, var farget av dette. Han erkjente seg skyldig etter tiltalebeslutningen.

Jaktfaglig vurdering før felling av vilt.

Uansett hvilken art man jakter på, gjelder de samme prinsippene om artsgjenkjenning før en jeger treffer avgjørelsen om å løse skudd mot vilt. Dette er en bærebjelke i jegeropplæringen i Norge. Fra dette følger det at det bærende prinsippet må være at man har identifisert sikre kjennetegn på at det er riktig art. Det er ikke tilstrekkelig å konkludere med at det ikke er feil art. Jegeren må alltid holde tilbake skuddet så lenge sikre kjennetegn for riktig art ikke er identifisert.

Artikkelforfatteren mener at dersom man holder seg til dette prinsippet i forkant av hver skuddmulighet, vil alle skudd som er avfyrt med hensikt, være rettet mot riktig art. Selv under lysforhold som ikke er optimale, hvor det kan være vanskelig å se for eksempel farger, bør jegeren forholde seg til dette prinsippet. Enten ser jegeren sikre kjennetegn for artsidentifisering, etter å ha brukt den tiden som kreves, og får så en skuddmulighet, eller så passerer skudd-

muligheten før sikre kjennetegn er identifisert.

De samme hendelsesalternativene er aktuelle når man er i områder hvor man ikke forventer å påtreffe forvekslingsarter. Det skjer nemlig likevel at slike arter av og til ferdes på steder hvor de «ikke burde være». Ved å fravike prinsippet om sikker artsidentifisering har man samtidig akseptert en risiko for at man skyter feil art.

« Ved å fravike prinsippet om sikker artsidentifisering har man samtidig akseptert en risiko for at man skyter feil art

Dom. Siden NINAs rapport om DNA-analyser uomtvistelig viste at det felte dyret var en vill fjellrev, og tiltalte erkjente å ha skutt dette individet, var det hevet over tvil at tiltalte hadde brutt naturmangfoldloven § 15 første ledd. I rettens vurdering av hvorvidt overtredelsen var grov eller ikke, ble det særlig lagt vekt på aktsomhetskravet opp i mot sikker identifisering av hva det ble skutt mot. Retten skriver at tiltaltes beslutning om å skyte var påfallende ubetenksom, og at det er forårsaket et betydelig tap for naturmangfoldet gjennom særs uaktsom

fremtreden under jakt. Videre vurderte retten overtredelsen som grov, og trakk paralleller til ulvesaken, hvor en person skjøt en ulv på revåte (LE-2015-83191). Tiltalte ble derfor dømt etter naturmangfoldloven § 75 første ledd jf. annet ledd.

Tingretten var i all hovedsak enig med aktors påstand om straffeutmåling, og tiltalte ble idømt 18 dagers betinget fengsel, en bot på 10 000 kroner, inndragning av våpenet som ble brukt til fellingen, og ett års tap av retten til å drive jakt og fangst.

Fakta om fjellreven

Fjellrev, polarrev (også kalt kvitrev og blårev), Vulpes lagopus, rovdyrart i hundefamilien.

- Vekt vanligvis opptil 3–4 kilo, maks 8.
- Noe mindre enn rødreven, kroppslengde 50–65 cm med en cirka 30 centimeter lang og busket hale.
- Skulderhøyde cirka 30 centimeter. Har korte ben; virker noe kortere og buttere i hodet enn rødreven.
- Forekommer i to fargevarianter; hvitreven, som er gråbrun om sommeren og hvit om vinteren, og blåreven, som er mer gråblå i fargen, gjerne hele året, men som også kan ha en lys vinterdrakt, men da med mørke hårspisser og mørk bunnull. Stor variasjon i fargemønsteret.

Tekst: politioverbetjent **Heidi Nordahl Karterud**, ØKOKRIM / Foto: s. 40: **politiet**, resten: **Shutterstock**
// heidi.nordahl.karterud@politiet.no

Rovdyrkonflikten

- Politiets rolle og forebyggende arbeid

Rovdyrkonflikten har gradvis gått fra å være en konflikt mellom mennesker og dyr til å bli en konflikt mellom rovdymotstandere og de som ønsker en bærekraftig rovdyrbestand. Særlig betente er konflikter om ulv.

Rovdyrkonflikten er et sentralt og komplekst tema innen miljøkriminalitet. Konflikten har utviklet seg til å bli en av de mest varige konfliktene i Norge (Skogen, Krange & Figari, 2013 s.10). Rovdyrkonflikten har gradvis gått fra å være en konflikt mellom mennesker og dyr til å bli en konflikt mellom rovdymotstandere og de som ønsker en bærekraftig rovdyrbestand (Haaland, Skogen & Brainerd, 2003). Særlig betente er konflikter om ulv. Fagfolk med kompetanse på ulv er i stor grad enige om hvor stor ulvebestand man bør ha i Norge for at den skal være genetisk bærekraftig, mens det er uenigheter mellom andre grupperinger. På den ene siden har man bønder som lider økonomiske og følelsesmessige belastninger, jegere som ikke ønsker å konkurrere med rovdyr om byttedyr, og familier som er bekymret for at ulven skal komme for nær hus og hjem. På den andre siden har man rovviltforkjempere og den delen av befolkningen som ønsker en bærekraftig bestand. Midt oppi dette har man forvaltningen og forskningen som skal gjøre en jobb ut i fra

politiske bestemte mål og prioriteringer. Det finnes også uenighet mellom forskere og fagfolk, men den største konflikten ligger i dag mellom rovdyrforvaltningen og rovdymotstanderne.

Politiet og andre tilsynsmyndigheter har ansvaret for at lover og retningslinjer blir

« Jo flere mennesker vi blir, og jo større leveområder vi tar i bruk, jo oftere kommer vi i kontakt med ville dyr

oppretholdt. De spiller derfor en sentral rolle i selve konflikten. Mye av aggresjonen blir ofte rettet mot den offentlige forvaltningen. Det er krevende for politiet å arbeide kriminalitetsforebyggende, samtidig som de skal ha en rolle og funksjon som mekler i lokalmiljøet og mellom de ulike grupperingene. Det å arbeide

så tett opp i en slik konflikt i lokalmiljøet kan by på utfordringer.

Hvorfor prioritere og forebygge rovdyrkonflikten? Så hvorfor skal politiet prioritere å forebygge konflikter med rovdyr? Ved å arbeide med å løse rovdyrkonflikten vil man kunne bekjempe og forebygge miljøkriminalitet. I Norge har vi en rekke lover og sentrale bestemmelser som skal beskytte og verne om natur og miljø. I tillegg til våre egne lover har Norge også et internasjonalt ansvar for å beskytte ulike miljøverdier som kulturminner, truede arter og havressurser (Politidirektoratet, 2003). Gjennom Bernkonvensjonen har Norge også forpliktet seg til å opprettholde en bærekraftig bestand av rovdyr. Jo flere mennesker vi blir, og jo større leveområder vi tar i bruk, jo oftere kommer vi i kontakt med ville dyr (Woodroffe, Thirgood & Rabinowitz, 2005). Dette skjer i mange land, også her i Norge. Siden både dyr og mennesker deler mange av de samme interessene over et område, blir det ofte et konfliktfylt møte

(Woodroffe et al., 2005), spesielt når det gjelder rovdyr. I Norge har vi et begrenset antall rovdyr. De fem store rovdyra vi har er bjørn, ulv, jerv, gaupe og kongeørn. Konflikten rundt store rovdyr har vært til stede i Norge lenge, men den eskalerte da ulven ble reetablert i Sør-Skandinavia på 1980–90-tallet (Skogen et al., 2013 s. 10). Denne konflikten har nå blitt godt etablert og stikker dypt i det norske samfunnet. En annen grunn for å prioritere rovdyrkonflikten er at både Riksadvokaten og Politidirektoratet har satt miljøkriminalitet på prioriteringslisten. Det vil si at politiet i større grad skal sette av ressurser til å etterforske slike saker. Dette ser igjen ut til å fyre opp under den eksisterende konflikten (Skogen et al., 2010). Ulven er kategorisert som kritisk truet på den norske rødlista, og her i Skandinavia regnes ulovlig avlivning som den største trusselen mot ulvestammen (Liberg, Chapron, Wabakken, Pedersen, Hobbs & Sand, 2011).

Til tross for at miljøkriminalitet er svært alvorlig, utgjør det bare en liten del av alle anmeldte lovbrudd. Selv om miljøkriminalitet blir prioritert av Riksadvokaten og Politidirektoratet, blir det ofte ikke tatt alvorlig i den faktiske kriminalitetsbekjempelsen (Svae-Grotli, 2014). Det er ulike grunner for dette. Lovbruddene rammer som regel fellesgodene istedenfor enkeltindivider. Det vil si at miljøkriminalitet i mange tilfeller ikke har en fornærmet, og at lovbruddet derfor heller ikke blir anmeldt (Politidirektoratet, 2014). Det er opp til politiet eller andre kontrollorganer å anmelde forhold selv. Det er også gjerne billigere å misbruke naturen enn å betale for å overholde lovene. Det kan være fristende å begå miljøkriminalitet fordi straffen og oppdagelsesrisikoen ofte er lav,

samtidig som miljøkriminalitet kan generere store økonomiske gevinster for de kriminelle (Svae-Grotli, 2014). Miljøkriminalitet som omhandler rovdyr, faller også ofte inn under disse beskrivelsene.

Tillit i befolkningen og politiets legitimitet. Selv om rovdyrkonflikten opprinnelig var en konflikt mellom mennesker og dyr, har den vist seg å handle om mer enn bare praktiske

« Hva skjer om befolkningen ikke anerkjenner loven og politiets arbeid? »

konsekvenser av rovdyrs nærvær (Skogen et al. 2013). Det er mange følelser inne i bildet, og store uenigheter mellom deler av befolkningen og forvaltningens prioriteringer. Samtidig foregår det en konflikt innad i lokalmiljøet mellom gruppene som er for og mot rovdyr. Samarbeidet mellom politiet og deler av befolkningen i områder som er berørt av store rovdyr, er til tider ikke-eksisterende. Befolkningen har også liten tillit til politiet i flere av de belastede områdene (Skogen et al. 2010).

For å bygge tillit er det viktig at politiet møter publikum på en god måte. Studien til Skogen et al. (2010) viser at lokalbefolkningen og rovdyr motstanderne ofte ikke føler seg hørt av politiet og andre offentlige aktører. Det er viktig med en toveis kommunikasjon (Røkenes & Hanssen, 2012) og å kunne sette seg inn i situasjonen til den andre parten. Tillit mellom politiet og befolkningen er en nødvendig for-

utsetning for et lavt konfliktnivå (Egge & Ganapathy, 2013, s. 69). Det kan også være spesielt krevende å få kjennskap til ulovlig felling av ulv. Det er ofte få vitner, og dyrene forsvinner ved at radiosenderne blir fjernet eller at dyret råtner bort. Det er også vanskelig å få bekreftet rykter på sosiale medier. Dersom politiet hadde klart å få til et samarbeid med lokalbefolkningen, ville det gjort jobben til politiet enklere.

I rovdyrkonflikten er det imidlertid mange som stiller spørsmål ved politiets legitimitet. Skogen et al. (2010) mener å ha observert i sin studie at politiet i Norge har et legitimitetsproblem. Lokalbefolkningen synes i mange tilfeller at politiets prioritering og ressursbruk ikke stemmer overens med lovbruddets art. De mener politiet bruker for mye tid på å etterforske nødvergesituasjoner og ulovlig jakt i forhold til andre kriminalsaker som anses for å være mye viktigere av befolkningen (Skogen et al. 2010). Dette tolkes av Skogen et al. 2010 som at befolkningen mener at «dyr er blitt viktigere enn folk». På den ene siden kan det være forståelig at folk mener at politiet burde bruke ressursene sine annerledes. Mange alvorlige lovbrudd blir begått på steder hvor politiet har for lite ressurser tilgjengelig. På den andre siden er det viktig at politiet viser at de er villige til å etterforske og ta alle typer lovbrudd alvorlig.

Hva skjer om befolkningen ikke anerkjenner loven og politiets arbeid? Folk vil ikke føle seg forpliktet til å følge en lov uten legitimitet, noe som igjen kan gi en unnskyldning for å begå lovbrudd. Det samme gjelder hvis folk føler at politiets involvering ikke samsvarer med forventningene de har til politiet (Birkeland, 2007). Skogen et al. (2010, s. 3) sier følgende:

Det kan hende lovgivning og forvaltning av

de store rovdyra er i ferd med å bli et område hvor ganske mange opplever myndighetsutøvelsen som uten legitim autoritet. Dette legger naturligvis hindringer i veien for dialog, og det er problematisk nok. I ytterste instans kan slik mangel på legitimitet føre til akutte og alvorlige problemer, for eksempel når det for enkelte rettferdiggjør ulovlig jakt.

At befolkningen kan rettferdiggjøre lovbrudd er alvorlig. Ut fra Skogen et al. (2010) sin studie kan det se ut som om det er svært viktig at politiet gjenvinner sin legitime autoritet for å kunne forebygge ulovlig jakt. Så hvordan skal politiet og forvaltningen gjenvinne sin legitime autoritet? Birkeland (2007) forklarer at politiets legitimitet og funksjon i samfunnet kan vurderes både på bakgrunn av 1) politiets konkrete effektivitet og 2) dets symbolske betydning. Hva som menes med politiets konkrete effektivitet, er enkelt å forstå. Politiets symbolske

« Det er lettere å bekjempe miljøkriminalitet hvis det jobbes tverrfaglig

betydning, derimot, sier noe om hvordan politiet oppfattes med tanke på det samfunnet og den kulturelle normen vi lever i (Birkeland, 2007). Hvor det tidligere var tradisjonell makt som gav grunnlaget for politiets autoritet, er det nå tillitsgrunnlaget som legitimerer makten til politiet i dagens samfunn (Egge & Ganapathy, 2013 s. 53). Folket må ha tillit til at det politiet gjør, samsvarer med hva som er forventet. Klarer

politiet å gjenoppbygge tilliten der den er blitt svekket, kan det være med på å forebygge og redusere ulovlig jakt.

Tverretatlig samarbeid. Med den nye nærpolitireformen kommer det til å kreves mer av politiet for å få kjennskap til og holde oversikt over det som skjer lokalt. Politiet har verken ressurser eller nødvendig kompetanse til å klare å løse alle pålagte oppgaver alene, men klarer de å få til et samarbeid med lokale aktører, vil det kunne være en fordel i det forebyggende arbeidet. Ifølge politiloven plikter politiet å legge til rette for samarbeid med andre aktører der det er hensiktsmessig (Lie, 2015, s. 222). Politiloven

§ 2, 6. ledd sier at:

Politiet skal samarbeide med andre myndigheter og organisasjoner tillagt oppgaver som berører politiets virkefelt så langt regler gitt i eller i medhold av lov ikke er til hinder for dette.

Å arbeide med miljøkriminalitet krever bred kompetanse hos politiet. Dette fordi miljøkriminalitet rommer mange ulike typer kriminalitet og reguleres gjennom en rekke spesiallover. Når det gjelder miljøkriminalitet, er samarbeid med ulike oppsynsordninger vesentlig for å øke kompetansen og motivasjon innen miljøkriminalitet (Høviskeland, 2015). Politiet samarbeider allerede med ulike aktører. Blant annet samarbeider de med Statens Naturoppsyn,

« Lovbruddene rammer som regel fellesgodene istedenfor enkeltindivider

« Samfunnet er i endring, og politiet må endre seg i takt med samfunnet

Kystvakten, Fjelltjenesten, Fjellstyrene, Mattilsynet og Miljødirektoratet (Politidirektoratet 2003). Erfaringer viser at det er lettere å bekjempe miljøkriminalitet hvis det jobbes tverrfaglig (Høviskeland, 2015). Det er også lettere å rekruttere medarbeidere hvis man kan vise til et godt fagmiljø. Forsberg og Karlstad (2005) foreslår i sin studie at man kan lage en felles statistikkdatabase hvor man samler informasjon om for eksempel hvor mange dyr som finnes i Norge, hvor de oppholder seg, og hvor mange som forsvinner av ulike grunner. Denne statistikkdatabase kan være tilgjengelig for alle de ulike aktørene og dermed gjøre samarbeidet mellom dem enklere. Et dilemma er at det tar tid å bygge opp et godt tverrfaglig miljø som er basert på frivillig samarbeid. Det kan også være vanskelig å holde på denne frivillige avtalen. Lie (2015, s. 223) skriver at det er en vesentlig forskjell på samarbeid og samordning. Ved samordning forplikter aktørene seg til å delta i større grad, enn ved samarbeid som er mer basert på frivillighet. Samarbeid er derfor sårbart, fordi det hovedsakelig avhenger av velvillighet fra de ulike aktørene. For at politiet skal forbedre sitt samarbeid med andre etater, kan det med fordel basere seg på forpliktende avtaler (Lie, 2015 s. 223). Da er det mer sannsynlig at samarbeidet vil fungere godt over tid.

Når det gjelder rovdyrkonflikten, finnes det

også mange lokale aktører som kan være relevante samarbeidspartnere for politiet. Klarer man å skape et samarbeid mellom de ulike aktørene, kan det kanskje dempe konflikten (Skogen & Haaland, 2001). Ifølge studien til Skogen et al. (2010) var følelsen av avmakt og umyndiggjøring på eget territorium den verste følelsen for rovdyr motstanderne. Ved å involvere lokalbefolkningen kan politiet gjøre

« Politiet må hele tiden være bevisst sin rolle og funksjon når de arbeider så tett på lokalmiljøet

dem til samarbeidspartnere. Spørsmålet blir hvem som best egner seg som mellomledd mellom befolkningen og politiet, utenom de offisielle aktørene. Haaland og Skogen (2003) fant i sin studie at den lokale roviltkontakten er en person som folk som oftest har respekt for, og som er godt likt blant lokalbefolkningen. Slike roviltkontakter kan være et viktig mellomledd mellom lokalbefolkningen og politiet. En annen mulighet er å involvere jegerorganisasjonene, Storvald, jaktlag og skogeielag i større grad. De kan få større ansvar ved å informere jegere om

konsekvensen av ulovlig jakt, samtidig som de informerer om rutiner hvis man har noe å anmelde eller tipse politiet om (Forsberg & Karlstad, 2005). Nærpolitireformen og sentraliseringen gjør det enda viktigere at politiet fortsetter å ha god kontakt med publikum, og på den måten opprettholder tilliten.

Politiet må hele tiden være bevisst sin rolle og funksjon når de arbeider så tett på lokalmiljøet, samtidig som et godt samarbeid kan være avgjørende for at de skal få kjennskap til lovbrudd og kriminelle handlinger. Rovdyrkonflikten er utfordrende for politiet, men det er viktig å ikke undervurdere mulighetene som ligger i samarbeid og lokalorientert politiarbeid. God kjennskap til lokale forhold og god kontakt med befolkningen er vesentlig for å forebygge rovdyrkonflikten.

Samfunnet er i endring, og politiet må endre seg i takt med samfunnet. Hva sammenslåingen av distriktene vil føre med seg på sikt, er vanskelig å si noe om. Det som er sikkert, er at det gir politiet flere utfordringer når det gjelder det forebyggende arbeidet opp mot lokalbefolkningen, spesielt med tanke på rovdyrkonflikten. Politiet bør tenke spesielt på hvordan man skal ta vare på tilliten i befolkningen ved en sammenslåing av politidistriktene. Hvordan man velger å løse dette, blir spennende og interessant å følge med på i tiden fremover.

Tekst: rådgiver **Magnus Lingås**, Arbeidstilsynet // Foto: Arbeidstilsynet
// magnus.lingaas@arbeidstilsynet.no

« Bruddets alvorlighet og virksomhetens økonomi er fremtredende momenter i vurderingen av hvor stort et gebyr skal være

Effektiv bruk av overtredelsesgebyr?

Arbeidstilsynet mener færre henlagte anmeldelser for brudd på arbeidsmiljøregelverket og høyere bøter fra politiets side er nødvendig for å lykkes med å bekjempe arbeidsmiljøkriminalitet og sosial dumping.

Politianmeldelser og overtredelsesgebyrer er helt sentrale virkemidler i myndighetenes innsats mot arbeidsmiljøkriminalitet og sosial dumping.

Arbeidstilsynet fikk den 1. januar 2014 hjemmel for å ilegge virksomheter overtredelsesgebyr. Bakgrunnen for hjemmelen var et ønske om et tydeligere og mer effektivt Arbeidstilsyn. Overtredelsesgebyr ble vurdert å være et treffsikkert og effektivt sanksjonsmiddel som også ville bidra til å ivareta hensynet til rettfærdig konkurranse.

Arbeidstilsynet ilegger overtredelsesgebyr for gjentakende og kritikkverdige brudd på arbeidsmiljøregelverket i tilfeller hvor pålegg og stans av aktiviteter ikke retter opp i det ulovlige forholdet. De alvorligste bruddene skal fremdeles anmeldes til politiet. Politiet spiller derfor en avgjørende rolle for å få straffet dem som begår disse bruddene.

Når Arbeidstilsynet skal følge opp grove brudd på arbeidsmiljøregelverket, må vi velge om vi skal politianmelde eller ilegge overtredelsesgebyr.

Overtredelsesgebyr er ikke ansett som straff etter norsk rett, men utgjør en straffesiktelse etter den europeiske menneskerettskonvensjonen. De særlige saksbehandlingsreglene og rettsikkerhetsgarantiene som fastsettes i menneskerettskonvensjonen, må respekteres ved vedtak om overtredelsesgebyr, så Arbeidstilsynet kan ikke ilegge gebyr og samtidig anmelde et forhold. I tilfeller hvor Arbeidstilsynet anmelder, er vi derfor opptatt av at politiet følger opp saken. Dersom politiet vurderer å henlegge, er det viktig at politiet benytter muligheten til å tilbakeføre saken *til behandling i forvaltningen*

fordi vilkårene for straff eller offentlig påtale ikke er oppfylt. I motsatt fall vil de tilfellene Arbeidstilsynet vurderer som de mest alvorlige sakene (anmeldelsene) risikere å bli stående uten sanksjon. Arbeidstilsynet ønsker likevel at flest mulig anmeldelser blir etterforsket og irettført i straffesporet.

Arbeidsmiljøloven § 18-10 inneholder momenter som skal vurderes både ved ileggelse og utmåling av overtredelsesgebyr. Arbeidstilsynet skal vektlegge hvor alvorlig bruddet er, grad av skyld, om det foreligger gjentakelse, om bruddet kunne vært forebygget av virksomheten, om bruddet er begått for å fremme virksomhetens interesser, om andre reaksjoner er ilagt som følge av overtredelsen, virksomhetens økonomiske evne og til slutt den preventive effekten. Det skal foretas en helhetsvurdering i hver enkelt sak. Gebyret er oppad begrenset til 15 ganger grunnbeløpet i folketrygden.

Utmålingen av overtredelsesgebyr skal også avstemmes mot nivået på de strafferettslige reaksjonene for lignende brudd. Det generelle nivået på overtredelsesgebyrer skal ikke være høyere enn det generelle nivået på bøtene ilagt av politi og domstoler. Dette fordrer at etatene har god oversikt over hverandres gebyrer og bøtenivåer.

Arbeidstilsynet har nylig utviklet et registreringssystem for sakene som anmeldes til politiet, hvor sakenes utfall og bøtenivå registreres. Det lave antallet saker som anmeldes, og som faktisk resulterer i bøter, gjør det vanskelig å trekke noen klare konklusjoner om bøtenivået til politiet. I praksis må Arbeidstilsynet ofte se hen til de generelle føringene ØKOKRIM har gitt

for utmåling av straff ved brudd på arbeidsmiljølovgivningen.

Her fremgår det at det som utgangspunkt ikke skal utmåles bøter på under 50 000 kroner, og ved særlig skjerpene omstendigheter ikke under 100 000. I lys av nylig skjerpede straffesammene og de viktige samfunnsinteresser det er snakk om, bør føringene og bøtenivået heves vesentlig. For store selskaper bør bøter opp mot og over en million vurderes.

En gjennomgang av Arbeidstilsynets praksis viser at bruddets alvorlighet og virksomhetens økonomi er fremtredende momenter i vurderingen av hvor stort et gebyr skal være. Nivået varierer fra 25 000 til 300 000 kroner. Sistnevnte gebyr ble gitt for brudd på arbeidstidsbestemmelsene.

Arbeidstilsynets gebyrer skal ikke være større enn politiets bøter. For at overtredelsesgebyret skal fungere etter sin hensikt, er det derfor avgjørende at politiets bøtenivå ligger så høyt at overtredelsesgebyret i realiteten fungerer som straff. Når politiet gir små bøter, avskjærer dette Arbeidstilsynets mulighet til å gi merkbare gebyrer i lignende saker. Dette gjør seg særlig gjeldende overfor virksomheter som spekulerer i arbeidsmarkedet.

Det er en stadig økende forventning om at Arbeidstilsynet skal være effektiv og handlekraftig i håndteringen av alvorlig arbeidsmiljøkriminalitet og sosial dumping. Sanksjoner som svir, er en forutsetning for at vår innsats skal ha effekt. Økningen i antallet saker som gjelder godt organisert profesjonell kriminalitet, stiller også større krav til politiet og vårt samarbeid med dem.

Tekst: underdirektør **Solveig Dahl**, Riksrevisjonen / Foto: illustrasjonsbilde: **redaksjonen**, resten: **Arbeidstilsynet**
// solveig.dahl@riksrevisjonen.no

I felles bekjempelse av arbeidsmiljøkriminalitet anses politiets innsats som viktig.

– Lite avskrekkende innsats mot arbeidsmiljøkriminalitet

Riksrevisjonens undersøkelse av myndighetenes innsats mot arbeidsmiljøkriminalitet (Dok. 3:15 – 2015–2016) ble overlevert Stortinget 21. juni. Undersøkelsen viser at myndighetenes bekjempelse av arbeidsmiljøkriminalitet er for lite avskrekkende, og at det er behov for at både politiet og Arbeidstilsynet styrker sin innsats.

Etter utvidelsen av EU og EØS-området i 2004 har det vært en sterk vekst i antall arbeidstakere som tilbyr tjenester i Norge. I kjølvannet av utvidelsen har sosial dumping blitt et stort problem. Det norske arbeidslivet utfordres av aktører som bevisst opererer på siden av lovverket og går på akkord med helse, miljø og sikkerhet. Arbeidsmiljøkriminalitet er et alvorlig samfunnsproblem, og en effektiv bekjempelse er viktig for å innfri Stortingets mål om et seriøst, godt og anstendig arbeidsliv.

Myndighetenes innsats på området er rettet mot flere typer lovbrudd, blant annet brudd på sikkerhets- og arbeidstidsbestemmelser og loven om allmenngjøring av tariffavtaler. Arbeidstilsynets tilsyn og reaksjonsmidler skal sammen med politiets etterforskning og påtale av lovbrudd bidra til å bekjempe arbeidsmiljø-

kriminalitet. Riksrevisjonens undersøkelse viser at kriminalitetsbekjempelsen ikke er effektiv nok grunnet svakheter ved Arbeidstilsynets reaksjonsbruk, politiets etterforskning og samarbeidet etatene imellom.

Lang saksbehandlingstid og ugrunnet opphold i politiets etterforskning.

Riksadvokaten har i rundskriv kommet med klare føringer om at politiet skal etterforske alvorlig arbeidsmiljøkriminalitet grundig og raskt. Likevel er saksbehandlingstiden lang. Gjennomsnittlig saksbehandlingstid for arbeidsmiljøkriminalitetsaker var 280 dager i 2014 og 237 dager i 2015.

Som en del av undersøkelsen gjennomgikk revisjonsteamet et utvalg på 57 arbeidsmiljø-saker. Formålet var å se nærmere på om det var ugrunnet opphold i saksbehandlingen, og

å finne ut hvilke faser i etterforskningen som tok tid.

42 av sakene gjaldt brudd på allmenngjøringsloven, ulovlig overtid og brudd på Arbeidstilsynets vedtak om stans. Disse sakstypene ble valgt fordi brudd på lønns- og arbeidstidsbestemmelser og manglende respekt for Arbeidstilsynets myndighetsutøvelse er alvorlig vurdert opp mot målet om å bekjempe sosial dumping og arbeidsmiljøkriminalitet. Saksgjennomgangen viser at det i mange saker er ugrunnet opphold i etterforskningen. Det tok over et halvt år fra anmeldelse til første avhør i 13 av 31 gjennomgåtte saker der avhør var en del av etterforskningen. Det ble heller ikke gjennomført annen etterforskning i denne perioden. I flere tilfeller går det også lang tid mellom avhørene, noe som viser liten fremdrift. Noen av sakene

Av rapporten kommer det frem at mange vedtak om stans skyldes farlig arbeid i høyden.

i utvalget har dessuten i liten grad blitt etterforsket. I de elleve sakene i utvalget der det ikke er gjennomført avhør, var det i fem av dem heller ikke gjennomført annen etterforskning enn kontroll av opplysninger i Brønnøysundregistrene. Ti av disse elleve sakene har blitt henlagt.

Rask oppklaring av dødsulykker er viktig blant annet av hensyn til pårørende. Saks gjennomgangen av 15 dødsulykker viser at innhenting av sakkyndigvurderinger fra andre offentlige etater, blant annet Arbeidstilsynet, ofte er tidkrevende. Det er eksempler på at dette kan ta fra tre til seks måneder. I tillegg ble det i 3 av de 15 sakene i utvalget funnet opphold i politiets saksbehandling som ikke skyldes sakkyndigvurderinger. Det er imidlertid i mindre grad funnet ugrunnet opphold i etterforskningen av dødsulykkene enn i de andre sakene som er gjennomgått. Politidistriktene som ble intervjuet av revisjonsteamet, fremhevet at dødsulykker er en sakstype som er høyt prioritert blant arbeidsmiljøsakene.

Saksgjennomgangen viser at det i tillegg til opphold underveis i etterforskningen, også kan gå en del tid før det blir fattet en påtaleavgjørelse. I sakene som gjaldt allmenngjøring, ulovlig overtid og brudd på vedtak om stans, tok det i rundt halvparten av sakene mer enn to måneder fra etterforskningen var avsluttet til påtaleavgjørelsen forelå. I 7 av de 39 påtaleavgjorte sakene tok det over et halvt år fra etterforskningsslutt til påtale.

Samlet sett er det Riksrevisjonens vurdering at for dårlig etterforskning, lang saksbehand-

lingstid og svak fremdrift i etterforskningen gjør det vanskelig å innfri Stortingets forutsetninger om at lovbrudd i arbeidslivet skal føre til reaksjoner og konsekvenser for den som bryter loven.

Hvorfor er saksbehandlingstiden så lang? Saksgjennomgangen ga nyttig informasjon om de konkrete fasene der det var opphold i politiets etterforskning, men kunne ikke alene forklare årsakene. Politidistriktene som sakene var hentet fra, ble derfor kontaktet og spurt hvorfor den konkrete saken hadde blitt liggende. Politidistriktene ble også stilt generelle spørsmål om organisering, kapasitet og kompetanse til å etterforske arbeidsmiljøkriminalitet. Dialogen med politidistriktene ble gjennomført før politireformen, og revisjonsteamet var i kontakt med i alt 20 politidistrikter. Revisjonsteamet intervjuet i tillegg ØKOKRIM på bakgrunn av særorganets sentrale rolle innen etterforskning og påtale av miljøkriminalitet, i dette tilfellet arbeidsmiljøkriminalitet.

Undersøkelsen viser at lang saksbehandlingstid kan forklares med uhensiktsmessig organisering av etterforskningen av arbeidsmiljøkriminalitet, mangelfull kompetanse, lite tilgjengelig etterforskningskapasitet og sakenes kompleksitet. Arbeidsmiljøkriminalitetssaker kan være komplekse å etterforske, blant annet på grunn av uklare eierforhold, fiktiv dokumentasjon eller aktører som forlater landet. Dette ble bekreftet i saksgjennomgangen, der det i 7 av de 42 sakene som gjelder allmenngjøring, ulovlig overtid og brudd på vedtak om stans, var en

utfordring for etterforskningen at mistenkte trolig hadde forlatt landet.

Også i intervjuet med ØKOKRIM kom det frem at arbeidsmiljøkriminalitetssaker kan være svært krevende å etterforske. Det ble blant annet trukket frem at det kan være vanskelig å få arbeidstakerne til å fortelle sannheten om lønns- og arbeidsforhold. Det kan også være tid- og ressurskrevende å innhente bevis fra utlandet. I tillegg er det språklige hindringer; det påløper betydelige kostnader til oversettelse av dokumenter og tolking ved avhør.

Sakenes kompleksitet tilsier at det er behov for god kompetanse for å ivareta en tilfredsstillende etterforskning. Halvparten av politidistriktene ga uttrykk for at de hadde tilstrekkelig kompetanse til å etterforske arbeidsmiljøkriminalitet. Svarene fra politidistriktene viser at det er en sammenheng mellom organisering og kompetanse. De fleste distriktene med tilstrekkelig kompetanse hadde lagt etterforskningen til en egen enhet, eller de hadde egne etterforskere som håndterte arbeidsmiljøkriminalitetssaker. Et av politidistriktene som erkjente at de slet med mangelfull kompetanse, fremhevet

« Et flertall av politidistriktene opplyste at de ikke hadde tilstrekkelig kapasitet til å etterforske arbeidsmiljø saker

nettopp dette som en av årsakene til at distriktet nylig hadde sentralisert etterforskningen og påtaleansvaret for denne typen saker. I de politidistriktene som hadde valgt en desentralisert modell, og hvor etterforskningen av arbeidsmiljøkriminalitet var lagt til den enkelte driftsenheten, fremgikk det at det var vanskelig å sikre kontinuitet på grunn av vaktjeneste og et svakt etterforskningsmiljø for fagfeltet. Det ble opplyst at etterforskerne og juristene ofte måtte lese seg opp til et visst nivå før de klarte å målrette etterforskningen.

Mangelfull kapasitet både med hensyn til

etterforskning og påtale ble også trukket frem som en årsak til lang saksbehandlingstid. Et flertall av politidistriktene opplyste at de ikke hadde tilstrekkelig kapasitet til å etterforske arbeidsmiljø saker. Dels handler det om vanskeligheter med å prioritere etterforskning generelt, men flere av politidistriktene påpekte i sine svar også at andre sakstyper må prioriteres foran arbeidsmiljøkriminalitet. På spørsmålet om liggetid i noen av sakene begrunnet politidistriktene dette med den totale arbeidsbyrden for både etterforsker og påtalejurist, og at andre saker og kriminalitetsområder også trenger etterforskningsressurser.

Arbeidstilsynet bruker i liten grad reaksjoner som virker avskrekkende.

Statistikk over reaksjonsbruk viser at Arbeidstilsynet i liten grad bruker reaksjoner som virker avskrekkende. For eksempel brukte Arbeidstilsynet i 2015 stans som pressmiddel i kun 2,2 prosent av tilsynene og overtredelsesgebyr i kun 0,1 prosent av dem.

Arbeidstilsynet fikk fra januar 2014 overtredelsesgebyr som et nytt virkemiddel. Et flertall i Stortingets arbeids- og sosialkomité forutsatte ved innføringen av dette virkemiddelet at det ville gi en mer effektiv håndhevelse av og respekt for regelverket, jf. Innst. 348 L (2012–2013). Det er i perioden 2014–2015 ilagt kun 33 overtredelsesgebyrer. En spørreundersøkelse blant inspektører, tilsynsledere og jurister i Arbeidstilsynet viser at en viktig årsak til at overtredelsesgebyr ikke blir mer brukt, er at det er ressurskrevende og komplisert å vurdere om det er grunnlag for å ilagge gebyr. Overtredelsesgebyr blir i all hovedsak brukt på grunn av mangler ved sikkerheten, for eksempel usikret arbeid i høyden eller arbeid med farlige kjemikalier eller asbest. Overtredelsesgebyr er i svært liten grad tatt i bruk for å bekjempe sosial dumping.

Arbeidstilsynet kan i henhold til arbeidsmiljøloven stanse en virksomhets aktiviteter helt eller delvis inntil pålegg er oppfylt. Arbeidstilsynet kan også stanse aktiviteter i en virksomhet dersom det foreligger overhengende fare

for liv og helse. En gjennomgang av et utvalg saker der Arbeidstilsynet har fattet vedtak om stans, viser at tilsynet i hovedsak har fulgt opp vedtakene ved overhengende fare for liv og helse på en god måte. Vedtakene om stans som pressmiddel er derimot ikke fulgt opp godt nok. I sakene der stans er brukt som pressmiddel, har Arbeidstilsynet gjennomført omfattende

« Politiets innsats er en nøkkelfaktor for å få resultater av det tverretatlige samarbeidet

saksbehandling frem til det ble fattet vedtak om stans. Det er imidlertid lite oppfølging etterpå. I nesten halvparten av sakene var det ikke noen form for oppfølging etter at vedtaket om stans ble fattet. Lite oppfølging gjør det vanskelig å oppdage hvorvidt en virksomhet etterlever vedtaket eller ei. Konsekvensen kan være at stans som pressmiddel får en lite avskrekkende effekt, og at respekten for Arbeidstilsynet som tilsynsmyndighet svekkes.

Det er behov for tettere samarbeid mellom Arbeidstilsynet og politiet.

Det er etablert et formelt samarbeid mellom Arbeidstilsynets regioner og politidistriktene. Samarbeidsavtaler er underskrevet i de aller fleste politidistriktene, men en gjennomgang av dem viser at det er store forskjeller på det reelle innholdet i samarbeidet. Det er for eksempel betydelige forskjeller i møtefrekvens. Mange avtaler oppgir ett eller to møter i året, mens enkelte har avtalt møter hver måned eller annenhver. Variasjonen ble bekreftet i revisjonsteamets kontakt med politidistriktene og Arbeidstilsynets regioner. Mange oppga at samarbeidet fungerte bra. Enkelte politidistrikter ga imidlertid uttrykk for at de ikke var kjent med noen samarbeidsavtale, eller at avtalen ikke var blitt fulgt opp siden den ble signert. I noen tilfeller er samarbeidet mellom Arbeidstilsynet og politidistriktet begrenset til

generelle orienteringer og diskusjoner, mens det andre steder legges vekt på å diskutere enkeltsaker. Det kom også frem at det varierer om samarbeidet innebærer en løpende dialog om saker som er aktuelle for anmeldelse, eller om det kun er saker som allerede er anmeldt som blir diskutert.

Arbeidstilsynets oppfatning av politiets arbeid har betydning for om tilsynet anmelder saker. I spørreundersøkelsen blant inspektører, jurister og tilsynsledere i Arbeidstilsynet svarer en betydelig andel at de har vært involvert i tilsyn der det har vært aktuelt å anmelde, men der det likevel ikke ble gjort. At politiet henlegger mange av anmeldelsene, oppgis i spørreundersøkelsen som en viktig årsak. En mer jevnlig dialog mellom Arbeidstilsynet og politidistriktene kunne ha bidratt til at anmeldelse ble mer egnet som virkemiddel mot arbeidsmiljøkriminalitet.

Både Arbeidstilsynet og politiet inngår i de tverretatlige, samlokaliserte operative enhetene som er etablert flere steder i landet for å bekjempe arbeidslivskriminalitet. Samarbeidet omfatter bekjempelse av ulike former for lovbrudd i arbeidslivet, blant annet brudd på lover om lønns- og arbeidsforhold, trygder, skatter og avgifter. Intervjuer med etatene som deltar, viser at erfaringene i all hovedsak er positive, og at det har blitt lettere å se etatenes ulike virkemidler i sammenheng. Politiets ressursinnsats er imidlertid forskjellig i de samlokaliserte operative enhetene, og dette påvirker hvordan aktørene oppfatter nytten av samarbeidet. De som har positive erfaringer med politiets innsats, viser til at politiets virkemidler og tilgang til informasjon gjør det mulig å avdekke tunge aktører og nettverk. Andre opplever derimot at politiet involverer seg for lite, og at politiets bidrag i aksjoner er for lite forutsigbart. Det påpekes som viktig at politiet fremover etterforsker saker som anmeldes på bakgrunn av innsatsen i de tverretatlige operative enhetene, og begrenser bruken av henleggelse grunnet manglende kapasitet. Politiets innsats er derfor en nøkkelfaktor for å få resultater av det tverretatlige samarbeidet.

Tekst: statsadvokat **Aud Ingvild Slettemoen**, ØKOKRIM / Illustrasjonsfoto: **Shutterstock**
// aud.ingvild.slettemoen@politiet.no

Arbeidslivet i Norge er i hovedsak preget av ryddige og gode arbeidsforhold. Det ser likevel ut til at deler av arbeidslivet i økende grad er en arena for kriminalitet, ikke bare relatert til brudd på arbeidsmiljøloven og allmenngjøringsloven,

Arbeidsmarkedskriminalitet

Viktige endringer i allmenngjøringsloven fra 1. juli 2015: 1. strafferammen økes til tre års fengsel og 2. bestillere og oppdragsgivere risikerer straff for medvirkning og inndragning av fortjenesten.

Medvirkning til brudd på allmenngjøringsloven ble kriminalisert fra 1. juli 2015. Dette innebærer at det blir mulig å straffe oppdragsgivere for medvirkning til brudd på allmenngjøringsloven, for eksempel en huseier som får utført billige oppussingsarbeider gjennom et firma som underbetaler arbeiderne. Innsparingen som oppdragsgiveren har oppnådd gjennom lavere pris, skal inndras uten hensyn til subjektiv skyld. Samtidig ble strafferammene skjerpet fra bøter til tre års fengsel. Med disse lovendringene har man fått bedre redskaper til å sikre effektiv allmennprevensjon – både på kjøpersiden og på arbeidsgiversiden – på de områdene der arbeidsmarkedskriminalitet er et problem.

Innledning. Den 1. juli 2015 trådte viktige endringer i allmenngjøringsloven i kraft. Strafferammene ble betydelig økt, området for medvirkningsansvaret ble utvidet, og informasjons- og påseplikten ble kriminalisert. Samtidig ble også strafferammene i arbeidsmiljøloven skjerpet. Bakgrunnen for disse lovendringene var blant annet at myndighetene mener å se en utvikling i retning av økt kriminalitet i arbeidslivet og et

behov for mer effektiv strafferettslig forfølgning.

I forarbeidene til endringene i arbeidsmiljøloven og allmenngjøringsloven, *Prop. 48 L (2014–2015) Om endringer i arbeidsmiljøloven og allmenngjøringsloven (arbeidstid, aldersgrenser, straff mv.)*, beskrives bakgrunnen for endringene slik:

Arbeidslivet i Norge er i hovedsak preget av ryddige og gode arbeidsforhold. Det ser likevel ut til at deler av arbeidslivet i økende grad er en arena for kriminalitet, ikke bare relatert til brudd på arbeidsmiljøloven og allmenngjøringsloven, men også andre former for kriminalitet, så som skatte- og avgiftsunndragelser, hvitvasking av penger, menneskehandel, vold, trusler mv. Konkrete erfaringer fra Arbeidstilsynets tilsynsvirksomhet viser at det er en negativ utvikling hvor særlig visse utsatte grupper arbeidstakere har ulovlige og uforsvarlige arbeidsforhold. Arbeidstilsynets erfaringer viser også at tilfeller med sosial dumping fortsetter å bre om seg, og at enkelte virksomheter, også utenlandske, finner stadig nye måter å omgå regelverket og unndra seg Arbeidstilsynets kontroll på. (...)

Arbeids- og sosialdepartementet har også

på denne bakgrunn foretatt en vurdering av straffebestemmelsene i arbeidsmiljøloven og allmenngjøringsloven.(...)

Denne artikkelen gir en oversikt over endringene i allmenngjøringsloven og drøfter betydningen av dem.

Allmenngjøringslovens formål om å forhindre omfattende sosial dumping i Norge.

For å forhindre at arbeidsmigrasjonen til Norge skal medføre omfattende sosial dumping i det norske arbeidslivet er det i medhold av allmenngjøringsloven 4. juni 1993 nr. 58 gitt forskrifter om «allmenngjøring» av minstelønn. Slike forskrifter er gitt innen visse sektorer som har vist seg å være spesielt utsatt for sosial dumping. Per januar 2016 har det kommet forskrifter om allmenngjøring for arbeid innen byggebransjen og elektrofagene, skips- og verftsindustrien, renholdsbransjen, landbruket, fiskeindustrien, persontransport med turbil samt godstransport på vei. Slik «allmenngjøring» innebærer at alle arbeidstakere som utfører arbeid i Norge, enten de er ansatt i et norsk eller utenlandsk firma, har rett til den

forskriftsregulerte minstelønnen på det aktuelle området.

Brudd på allmenngjøringsloven er en form for arbeidsmarkeds kriminalitet. I arbeidsintensive bransjer kan arbeidsgiver spare store produksjonskostnader på å betale ulovlig lav lønn. Dermed kan varer og tjenester tilbys til en betydelig lavere pris enn det konkurrenter som opererer med lovlige lønns- og arbeidsvilkår, kan. Et eksempel kan være et malerfirma som reduserer lønnskostnadene med 25 prosent gjennom å bryte allmenngjøringsloven, og på den måten vinner anbudet foran lovlige konkurrenter. Lovbruddet benyttes altså som et konkurransefortrinn, og tilbyderne som følger loven, taper i konkurransen.

Den samfunnsmessige betydningen av «konkurranse gjennom lovbrudd».

Denne formen for kriminalitet – som også kan stå i sammenheng med andre lovbrudd som brudd på arbeidsmiljøloven, skatte- og avgiftskriminalitet mv. – ser nå ut til å ha fått et slikt omfang at mange anser det som et samfunnsproblem. I rapporten *Arbeidsmarkeds kriminalitet i Norge – Situasjonsbeskrivelse 2014* pkt. 2 side 7 utarbeidet av en arbeidsgruppe ved Kripos (hvor artikkelforfatteren også deltok) sies følgende:

I visse bransjer er det nå vanskelig for aktører som ønsker å drive lovlig, å konkurrere på pris. Det får en uheldig konkurransevidende effekt på et lovlig arbeidsmarked. Kostnaden for samfunnet ved at kriminelle aktører utkonkurrerer lovlig drevne virksomheter, blir i liten grad beregnet og tatt hensyn til i regnestykket for svart arbeid og svart økonomi.

Videre fremgår følgende i rapporten under punkt 7.1 på side 28 om brudd på arbeidsmiljø-

loven og allmenngjøringsloven:

Skadevirkningene for det norske samfunnet er at virksomheter som tilbyr tjenester under lovlige forhold i det samme markedet, blir utkonkurrert. Dette kan igjen føre til at norske håndverkertjenester utkonkurreres helt, og generelt at kvaliteten på håndverkertjenester svekkes.

Risikoen for at denne typen kriminalitet på lengre sikt kan få en negativ effekt det norske arbeidsmarkedet, er beskrevet slik i Ot.prp. nr. 88 (2008–2009) *Om lov om endringer i allmenngjøringsloven*, punkt 1.5:

Flere grunnleggende hensyn taler for å ta i bruk sterke virkemidler i kampen mot sosial dumping, først og fremst hensynet til vern av utenlandske arbeidstakers lønns- og arbeidsvilkår. Sosial dumping er i tillegg uheldig for andre arbeidstakere og organisasjoner i Norge. Det kan blant annet føre til en urettferdig konkurransesituasjon med urimelig press på opparbeidede rettigheter og svekket rekruttering til særlig utsatte yrker og bransjer, og til at seriøse bedrifter kan tape oppdrag og kunder til useriøse aktører. På grunnlag av blant annet Arbeidstilsynets funn og vurderinger mener Regjeringen at dersom vi ikke får bedre kontroll med situasjonen, kan en negativ utvikling på sikt bidra til å undergrave den norske arbeidslivsmodellen med et regulert arbeidsmarked, en høy organisasjonsgrad og et velfungerende trepartssamarbeid.

Når flere aktører benytter lovbrudd som konkurransefortrinn i markedet for varer og tjenester, blir konkurransesituasjonen vanskeligere for tilbyderne som følger loven. En slik «konkurranse gjennom lovbrudd» kan derfor ha en innebygget dynamikk der lovbruddene må bli stadig mer effektive, det vil si mer omfattende og alvorlige for at tilbyderer skal vinne konkurransen om den laveste prisen.

En slik utvikling vil også kunne resultere i redusert sikkerhet på norske arbeidsplasser. I FAFO-rapport 2007:03 «Fra øst uten sikring?» fremgår det at sosial dumping også utfordrer sikkerheten på arbeidsplassen. Statistikken over arbeidsulykker på norske arbeidsplasser for 2014 viser at utenlandske arbeidere er betydelig overrepresentert i dødsstatistikken. Statistikken gir grunnlag for bekymring rundt sammenhengen mellom sosial dumping og sikkerhetsmangler i arbeidslivet. Alvorlige sikkerhetsbrudd på arbeidsplassen er fremhevet som et prioritert område i Riksadvokatens rundskriv om arbeidsmiljøkriminalitet av 11. juni 1996 (R 94/1152). Det forhold at «konkurranse gjennom lovbrudd» øker risikoen for skade på liv og helse på arbeidsplasser i Norge, er derfor et viktig tema, men dette behandles ikke nærmere her.

Kriminalisering av oppdragsgivere som tjener på arbeidsmiljøkriminalitet – ved å få varer og tjenester til lavere pris.

De som kjøper varer og tjenester fra leverandører som benytter denne typen «konkurransefortrinn», kan dra fordel av denne kriminaliteten i form av lavere pris på varene og tjenestene. Siden det er kjøperne som skaper etterspørselen, og på den måten bidrar til at det er et marked for denne kriminaliteten, er nettopp kjøpernes rolle en viktig del av bildet. Det kan tilsi at arbeidet med å bekjempe denne formen for kriminalitet, også bør ha et blikk til kundenes rolle.

Frem til 1. juli 2015 var det imidlertid ikke straffbart å medvirke til overtredelse av allmenngjøringsloven. En oppdragsgiver som oppnådde lavere pris fordi leverandøren brøt allmenngjøringsloven, kunne altså ikke straffes etter allmenngjøringsloven. Vinningen ved dette – i form

Allmenngjøringsloven

Lov om allmenngjøring av tariffavtaler m.v.

(allmenngjøringsloven): Lovens formål er å sikre utenlandske arbeidstakere lønns- og arbeidsvilkår som er likeverdige med de vilkår norske arbeidstakere har, og å hindre konkurransevridning til ulempe for det norske arbeidsmarkedet.

av lavere pris – kunne da heller ikke inndras fra medvirkeren etter reglene i straffeloven § 34 (nå straffeloven 2005 § 67), siden inndragning forutsetter at vedkommende objektivt har brutt loven. Typiske eksempler kan være virksomheter som kjøper renholdstjenester i sine lokaler, eller privatpersoner som kjøper oppussing av hus og hytte til en lavere pris enn om arbeiderne hadde fått lovlig lønn.

Dette er nå endret etter at allmenngjøringsloven § 15 fra 1. juli 2015 fikk en ny bestemmelse om *medvirkning* i første ledd fjerde punktum.

I Prop. 48 L (2014–2015) sies følgende om bakgrunnen for lovendringen:

I motsetning til for arbeidsmiljøloven kan det vanskelig innfortolkes et medvirkningsansvar for brudd på allmenngjøringsloven. Det manglende medvirkningsansvaret kan i praksis medføre utfordringer for myndighetene ved håndhevingen av loven. Ifølge signaler fra politiet og i en evalueringsrapport fra Fafo om innførte tiltak mot sosial dumping fra 2011, gjelder dette særlig i tilfeller hvor en utenlandsk virksomhet har hatt oppdrag i Norge, og vender tilbake til hjemlandet før en eventuell straffesak er ferdigbehandlet her. Et ansvar for medvirkning i allmenngjøringsloven vil etter omstendighetene blant annet kunne gjøre det mulig å straffeforfølge en oppdragsgiver, dersom de øvrige straffevilkårene er oppfylt. Departementet mener det bør være mulighet for å kunne gjøre gjeldende et slikt straffansvar, og foreslår å innføre et medvirkningsansvar i allmenngjøringsloven.

Med dette medvirkningsansvaret kan den som bestiller eller kjøper varer eller tjenester innen de allmenngjorte bransjene, holdes straffereettslig ansvarlig for medvirkning til brudd på allmenngjøringsloven, dersom vedkommende har utvist subjektiv skyld når det gjelder under-

betaling av arbeiderne i produksjonen.

Kunder som først kommer i kontakt med selgeren av en vare etter at den er produsert, vil imidlertid ikke anses som medvirker til brudd på allmenngjøringsloven. Det følger av det vanlige prinsippet om at et samvirke som finner sted etter at lovbruddet er skjedd, ikke anses som medvirkning.

«**Arbeidstakerne er eksplisitt unntatt fra det nye medvirkningsansvaret i allmenngjøringsloven**

Skyldkravet i allmenngjøringsloven

§ 15. Skyldkravet etter allmenngjøringsloven § 15 er *uaktsomhet*. Uaktsomheten kan typisk bestå i at prisen for varen eller tjenesten er så lav at det fremstår som tvilsomt om arbeiderne i produksjonen får lønn i tråd med norske lover og regler. På miljøområdet gjelder det generelt et strengt aktsomhetskrav. Gjennom media er det i dag allment kjent at sosial dumping er en utfordring for renholdsbransjen, bygg- og anleggsbransjen og de andre allmenngjorte områdene. Det betyr blant annet at man som kunde neppe i utgangspunktet vil kunne høres med at man ikke har forholdt seg til og vært oppmerksom på denne problemstillingen.

Der oppdragsgiveren er et foretak, kan foretaket ilegges foretaksstraff etter reglene i straffeloven 2005 §§ 27 og 28 (som har avløst straffeloven 1902 §§ 48 a og 48 b). Da gjelder ikke det alminnelige kravet til subjektiv skyld på samme måte.

Arbeidstakerne er unntatt fra medvirkningsansvaret i § 15.

Arbeidstakerne er eksplisitt unntatt fra det nye medvirkningsansvaret i allmenngjøringsloven, jf. § 15 første ledd fjerde punktum. Arbeidstaker er «enhver som utfører arbeid i annens tjeneste», jf. § 1-8. Formålet med dette unntaket er ikke drøftet i forarbeidene, men trolig er det begrunnet i et ønske om å skjerme arbeiderne fra et medvirkningsansvar.

Unntaket for et medvirkningsansvar for arbeidstakere er imidlertid ikke til hinder for at daglig leder eller andre i ledelsen straffes etter § 15 første ledd annet punktum, som «den som i arbeidsgivers sted leder virksomheten». Spørsmålet om personstraff overfor personer i selskapets ledelse bør alltid vurderes i saker om allmenngjøringsloven fordi ledelsen generelt har innflytelse over lønnsforholdene. I tillegg til daglig leder kan personstraff for «den som i arbeidsgivers sted leder virksomheten» også være aktuelt for personer som har den øverste ledelsen av arbeidet på en geografisk adskilt enhet, avhengig av hvor selvstendige fullmakter vedkommende har.

Høyesterett har i tidligere saker om arbeidsmiljøloven kommet til at begrepet «den som i arbeidsgivers sted leder virksomheten» omfatter stasjonslederen ved et kraftverk (Rt. 1985 s. 185), en anleggsleder (Rt. 1983 s. 196), en byggeleder (Rt. 1982–878) og byggeplanningeniører (Rt. 1988 s. 692 og Rt. 1990 s. 419). Dette er relevant også for det samme begrepet i allmenngjøringsloven § 15 første ledd annet punktum.

Kriminaliseringen av oppdragsgiverens «påseplikt». Ved endringen 1. juli 2015 ble allmenngjøringsloven § 15 annet ledd annet

punktum endret slik at også brudd på informasjons- og påseplikten for oppdragsgiver, jf. allmenngjøringsloven § 12 og forskrift 22. februar 2008 nr. 166, er gjort straffbart.

Etter informasjonsplikten i forskriften § 5 skal «bestiller» i kontrakter med entreprenører eller leverandører informere om at virksomhetenes arbeidstakere minst skal ha de lønns- og arbeidsvilkårene som følger av allmenngjøringsforskrifter. Også entreprenører eller leverandører har en slik informasjonsplikt når de inngår avtaler med underleverandører. Etter påseplikten i forskriften § 6 skal en hovedleverandør påse at lønns- og arbeidsvilkår hos virksomhetens underleverandører er i overensstemmelse med gjeldende allmenngjøringsforskrifter. Dersom det ikke benyttes underleverandører, har bestiller – hvis vedkommende driver næringsvirksomhet – en tilsvarende påseplikt overfor hovedleverandøren. Påseplikt innebærer at det skal iverksettes systemer og rutiner for å undersøke og om nødvendig følge opp at allmenngjøringsforskrifter etterleves.

Om begrunnelsen for endringen uttales følgende i Prop. 48 L, punkt 6.3.3, side 74:

Brudd på denne bestemmelsen vil ofte innebære en økonomisk fordel for overtrederen i form av lavere pris på tjenesten. Etter departementets syn tilsier allmennpreventive hensyn at også oppdragsgivere kan straffeforfølges ved manglende overholdelse av sine plikter. Straffansvar for oppdragsgivere i denne sammenheng vil kunne skape både mer bevissthet rundt hvem det inngås kontrakt med, og mer aktsomhet i kontraktsforholdet generelt.

En mulighet for å ansvarliggjøre oppdragsgiver kan også være viktig der det av ulike grunner er vanskelig å straffeforfølge selve firmaet som har brutt de allmenngjorte reglene. Det

vises til Arbeidstilsynets høringsuttalelse om virksomheter som forsvinner ut av landet etter endt oppdrag, som begjærer seg konkurs, eller som gjenoppstår som nytt firma. Selv om det også foreslås å innføre et medvirkningsansvar i allmenngjøringsloven, jf. nedenfor, mener departementet det er hensiktsmessig med et direkte straffansvar for brudd på informasjons- og påseplikten.

« Tidligere var strafferammen kun bøter. Nå er den skjerpet til bøter eller fengsel i ett år

Strafferammen. Tidligere var strafferammen etter allmenngjøringsloven § 15 kun bøter. Fra 1. juli 2015 er den skjerpet til bøter eller fengsel i ett år etter § 15 første ledd første punktum, med en straffeskjerpende ramme på tre år ved grove overtredelser etter tredje punktum. Dette er en betydelig skjerping. (Økningen av strafferammen medfører også at forsøk ble straffbart etter reglene om forsøksstraff i straffeloven 1902 § 49. Fra 1. oktober 2015 er hjemmelen for forsøksstraff straffeloven 2005 § 16).

Om kriteriene for at en overtredelse skal anses som grov, sies følgende i Prop. 48 L (2014–2015), pkt. 6.4.4., side 79:

For å avgjøre om en overtredelse er grov, bør det særlig ses hen til hvor stor differanse det er mellom allmenngjort tarifflønn og det som faktisk blir utbetalt til arbeidstaker. Det skjerpede straffalternativet kan således komme til anvendelse når det foreligger betydelig underbetaling av arbeidstakerne, eller ved andre betydelige avvik fra plikter etter en allmenngjøringsforskrift. Hvorvidt

overtredelsene er grove må imidlertid vurderes etter en konkret helhetsvurdering. Det er særlig der arbeidstakerne blir vesentlig utnyttet slik at de havner i en sårbar sosial situasjon, som må karakteriseres som grovt. Eksempelvis nevnes tilfeller der underbetalingen er av en slik karakter at en arbeidstaker vil ha problemer med å livnære seg av den utbetalte lønnen. Et annet eksempel kan være tilfeller hvor en allmenngjort tariffavtale oppstiller krav til innkvarteringsforholdene, og hvor boforholdene som tilbys, er helt uforsvarlige.

Departementet antar at selv om det innføres mulighet for fengselsstraff for brudd på allmenngjøringsloven, vil bøtestraff fortsatt være den foretrukne straffereaksjonen i de mindre alvorlige tilfellene. Også når det gjelder utmåling av bøter for brudd på allmenngjøringsloven, vil departementet understreke viktigheten av at bøtene må ligge på et nivå som ivaretar straffens preventive og avskrekkende virkning. Brudd på allmenngjøringsloven vil ofte være økonomisk motivert slik at et tilstrekkelig høyt bøtenivå normalt må antas å ha god allmennpreventiv effekt.

I tillegg til de momentene som er fremhevet i forarbeidene, kan også andre momenter som generelt er straffeskjerpende være relevante i vurderingen av om overtredelsen er grov. Blant annet er det ikke bare differansen mellom allmenngjort lønn og reell lønn som er av betydning, men også det samlede omfanget, det vil si antall ansatte som er rammet, og hvor lenge underbetalingen har pågått. Videre er metodene som er benyttet for å skjule lovbruddene relevant, typisk bruk av falsk dokumentasjon, trusler om oppsigelse eller andre former for sanksjoner som benyttes overfor de ansatte mv.

Når det gjelder straffutmålingen og allmennpreventive hensyn i den forbindelse, er uttalelsene i Prop. 48 L, punkt 6.4.4, side 77–78 om

hevingen av strafferammene i arbeidsmiljøloven av interesse:

Departementet er opptatt av at strafferammene i arbeidsmiljøregelverket skal signalisere alvorligheten av å overtre regelverket. Dette vil bidra til å styrke straffebestemmelsenes allmennpreventive og individualpreventive effekt for aktørene i arbeidslivet. (...)

Videre vises det til at en heving av strafferammene vil kunne ha betydning for politiets prioritering av saker relatert til arbeidsmiljøkriminalitet. Kampen mot arbeidslivskriminalitet er viktig for myndighetene. En heving av strafferammene vil etter departementets oppfatning tydelig signalisere at dette området skal prioriteres. (...)

Departementet mener at påtalemyndighet og domstoler i enda større grad enn i dag bør differensiere etter alvorlighetsgraden av overtredelsen i den konkrete straffeutmålingen. Utmålingen av bøter og forelegg ligger på et forholdsviss lavt nivå ifølge den gjennomgangen ØKOKRIM har foretatt. Dersom bøtenivået (eventuelt sammen med inndragning) ikke overstiger en eventuell økonomisk gevinst ved lovbruddet, vil straffen neppe ha tilstrekkelig allmennpreventiv effekt. Det er generelt viktig også å vurdere andre reaksjonsformer der dette er relevant, så som inndragning og rettighetstap (jf. straffeloven §§ 34 flg. og § 29).

Kort om inndragning Departementet har også i Prop. 48 L, punkt 6.4.4, side 78 fremhevet betydningen av inndragning og rettighetstap ved arbeidsmiljøkriminalitet.

Utbytte av en straffbar handling skal inndras uten hensyn til subjektiv skyld, jf. straffeloven 2005 § 67 første ledd første punktum (straffeloven 1902 § 34 første ledd første punktum). Den økonomiske fordelene for en medvirker til

brudd på allmenngjøringsloven, typisk i form av lavere pris på tjenesten, er å anse som utbytte.

I etterforskningen av inndragningsbeløpet vil det sentrale temaet være hvilken betydning bruken av tariffstridig lønn har hatt for prisen. I den forbindelse vil det blant annet kunne være av betydning å innhente dokumentasjon/informasjon om:

- betalingstransaksjoner mellom oppdragsgiveren og oppdragstakeren
- kontrakten mellom oppdragsgiver og oppdragstaker
- forhandlingene mellom oppdragsgiver og oppdragstaker om tilbudet og prisen
- dokumentasjon som viser kalkylene på tilbydersiden (oppdragstakeren)
- dokumentasjon på forhandlinger med konkurrenter som ikke fikk oppdraget, spesielt om pristilbud/anbud

Dersom det nøyaktige inndragningsbeløpet ikke kan godtgjøres, kan det fastsettes skjønnsmessig etter § 67 annet ledd tredje punktum. Ved store oppdragskontrakter kan et inndragningsbeløp bli betydelig.

Artikler om arbeidsmarkeds kriminalitet

- Miljøkrim har gitt ut flere artikler om temaet. For eksempel artikkelen «Samarbeid mot arbeidsmarkeds kriminalitet» av Leif Ole Topnes & politispesialist/pob Fred Sherling.
- Les også rapporten «Arbeidsmarkeds kriminalitet i Norge» utarbeidet av representanter fra ØKOKRIM, Arbeidstilsynet, Kriminalomsorgen, Mattilsynet, NAV, Politiets utlendingsenhet, Skatteetaten, Tollvesenet og Utlendingsdirektoratet. Den finner du her: https://www.politi.no/vedlegg/lokale_vedlegg/kripovs/vedlegg_2797

Da en tank eksploderte hos Vest Tank AS i Gulen den 24. mai 2007, var det fare for menneskers liv, ettersom flere kunne ha omkommet eller etter å ha blitt truffet av fallende gods.

Store mengder illeluktende avfall etter fjerning av svovel fra et bensinprodukt ble spredt utover bygda. Naboer til anlegget og personer som befant seg i området ble syke som følge av eksplosjonen. Rundt 200 personer har hatt en del plager som kvalme, irritert hals og irriterte øyne etter ulykken.

Tekst: førstestatsadvokat **Tarjei Istad**, ØKOKRIM / Foto fra straffesaken: **politiet**
// tarjei.istad@politiet.no

Ytring

Tiltalt for forurensning: Risikerer 2 eller 15 års fengsel

Etter at Justisdepartementet hevet strafferammen for alvorlig forurensning i straffeloven § 240 første ledd fra 10 til 15 års fengsel, er spørsmålet for statsadvokaten i de fleste saker nå om det skal tas ut tiltale med en strafferamme på 2 eller 15 år – det finnes ingen mellomting.

Øverste strafferamme i forurensningsloven for forurensning som ikke volder fare for menneskers liv eller helbred, er to års fengsel, jf. § 78 annet ledd første straffalternativ, som gjelder overtredelser som har voldt fare for stor skade eller ulempe, eller hvor det for øvrig foreligger skjerpene omstendigheter.

Dersom forurensningen volder fare for menneskers liv eller helbred, er strafferammen fem år, men femårsalternativet krever skade av et visst alvor, jf. Rt. 2012 s. 65. Saken gjaldt en tankeksplosjon hos Vest Tank AS i Gulen i 2007 hvor det var flere mennesker i umiddelbar nærhet. I avsnitt 45–46 kom Høyesterett til at helbredvilkåret skulle forstås tilnærmet som i straffeloven 1902 § 229, i dag i det vesentlige videreført i straffeloven § 274 Grov kroppsskade. Det innebærer at forurensningen vil måtte medføre fare for sykmelding i ca. to uker, slik tilfellet var ved tankeeksplosjonen. I den saken var det også fare for menneskers liv, ettersom flere kunne ha omkommet i selve eksplosjonen eller etter å ha blitt truffet av fallende gods.

Kommer det langt grovere saker enn Full City? Mitt inntrykk er imidlertid at Rt. 2012 s. 65 heller er unntaket enn regelen: De fleste tilfeller av forurensning rammer naturen, ikke mennesker, i hvert fall ikke så direkte som «fare for menneskers liv eller helbred»-vilkåret krever. Dermed står påtalemyndighetens reelle valg ved påtaleavgjørelse i alvorlige forurensningssaker mellom 2 års strafferamme i forurensningsloven § 78 annet ledd første straf-

falternativ og 15 år i straffeloven § 240 første ledd bokstav a. Sistnevnte paragraf rammer den som «forurenser luft, vann eller grunn slik at livsmiljøet i et område blir betydelig skadet eller trues av slik skade».

Selv om det kommer opp saker som kan falle innunder ordlyden i § 240 første ledd bokstav a, tror jeg den økte strafferammen på 15 års fengsel kan gjøre påtalemyndigheten enda mer tilbakeholden med å anvende bestemmelsen enn man var med forløperen i straffeloven 1902 § 152 b første ledd bokstav a, hvor strafferammen var 10 års fengsel.

Skjønt, mer tilbakeholden kan påtalemyndigheten ikke bli, for det ble etter min kunnskap aldri tatt ut tiltale eller utstedt forelegg etter straffeloven 1902 § 152 b første ledd bokstav a i bestemmelsens tjuetoårige liv. Mitt poeng er at terskelen nå formodentlig blir så høy at bestemmelsen mister sin praktiske anvendelse, med mindre vi får miljøkatastrofer av langt større omfang enn for eksempel Full City-forliset ved Såstein utenfor Langesund i 2009 (RG 2011 s. 680).

Var det et reelt behov for skjerpelsen?

Justisdepartementet begrunner økningen av strafferammen slik i Ot.prp. nr. 22 (2008–09) pkt. 4.10.4:

«Departementet foreslår å heve den øvre strafferammen for overtredelse av lovforslaget § 240 første ledd fra fengsel inntil 10 år til fengsel inntil 15 år. Begrunnelsen er todelt: For det første kan det i enkelte tilfeller være behov for en høyere strafferamme for å kunne utmåle en

riktig straff for de mest alvorlige overtredelsene. Selv om det ofte vil være mulig å pådømme overtredelse av bestemmelsen om alvorlig miljøkriminalitet sammen (i konkurrans) med andre straffebud, vil det kunne være tilfeller hvor dette ikke er mulig, og som er så grove at en riktig straff ikke lar seg utmåle innenfor en strafferamme på fengsel inntil 10 år. For det andre peker departementet på at særlig alvorlige miljøskader kan oppstå som en følge av at det i dagens moderne samfunn utøves aktiviteter som kan ha uoverskuelige følger for miljøet. Derfor mener departementet at strafferammene for alvorlig miljøkriminalitet bør være så vide at det lar seg gjøre å utmåle en straff som gir et riktig uttrykk for handlingens straffverdighet. Departementets forslag medfører i seg selv at det gjeldende straffskjerpene alternativ blir overflødig (fengsel inntil 15 år) når handlingen har til følge noen død eller betydelig skade på kropp eller helbred (straffeloven 1902 § 152 b annet ledd).»

Selv om det er mulig å forstå departementets todelte antakelse, fremgår det ikke om det er spesielle saker eller andre konkrete erfaringer som gjør at de anser skjerpelsen som nødvendig. Verken Straffelovkommisjonen eller høringsinstansene foreslo skjerpelse.

Samtidig savner jeg altså en drøftelse av det forhold at straffeloven 1902 § 152 b første ledd bokstav a med 10 års strafferamme aldri ble anvendt, og at det nå i de fleste saker ikke foreligger noe alternativ for alle sakene som i allvorsgrad ligger mellom 2 og 15 års strafferamme.

Tekst: statsadvokat **Aud Ingvild Slettemoen**, ØKOKRIM / Foto: **John Petter Reinertsen**
// aud.ingvild.slettemoen@politiet.no

Rettsuvitenhet i straffeloven 2005 § 26

– særlig om miljøområdet

1. En av endringene i straffeloven 2005 som kan komme til å få en viss betydning på miljøområdet, er reguleringen av rettsuvitenhet i lovens § 26. I de fleste tilfeller vil manglende kjennskap til rettslige forhold – nå som før – ikke gi grunnlag for frifinnelse, men for enkelte tilfeller signaliserer forarbeidene et noe dempet skyldkrav ved rettsuvitenhet. Det er for tidlig å si hva dette vil bety i praksis. Formålet med denne artikkelen er å gi en oversikt over temaet rettsuvitenhet og presentere noen sentrale uttalelser i forarbeidene til loven som man bør være kjent med i forberedelsen av miljø saker fremover.

Straffeloven 2005 viderefører langt på vei prinsippene om rettsvillfarelse fra straffeloven 1902, men altså med enkelte endringer det er viktig å være kjent med. Du kan lese om rettsvillfarelse etter straffeloven 1902 i artikkelen «Rettsvillfarelse i miljø saker» av Hans Tore Høviskeland i Miljøkrim nr. 2/2012.

2. Begrepene «rettsvillfarelse», «rettsuvitenhet», «normvillfarelse» og «situasjonsvillfarelse». 2.1. Forholdet mellom §§ 42 og 57 i straffeloven 1902. Uvitenhet om rettslige forhold har tradisjonelt vært inndelt i «normvillfarelse» («egentlig rettsvillfarelse») og «situasjonsvillfarelse» («uegentlig rettsvillfarelse»). Bare den egentlige rettsvillfarelsen er omfattet av straffeloven 1902 § 57, hvor retts-

villfarelsen i henhold til rettspraksis medfører straffrihet bare hvis den er «unnskyldelig». Den uegentlige rettsvillfarelsen følger reglene om faktisk villfarelse i straffeloven 1902 § 42.

Normvillfarelse går ut på uvitenhet om innholdet i rettsregler. Situasjonsvillfarelse, derimot, er uvitenhet om at en handling strider mot rettsreglene, fordi man er i villfarelse om rettslige forhold som er avgjørende for straffbarheten («prejudisielle rettsforhold»).

I mange saker vil grensen mellom de ulike formene for villfarelse være avgjørende for hvilket skyldkrav som gjelder. For situasjonsvillfarelsen gjelder etter straffeloven 1902 § 42 det vanlige skyldkravet i det aktuelle straffebudet, slik at når skyldkravet er forsett, vil en uakt- som situasjonsvillfarelse medføre frifinnelse

etter straffeloven 1902. Dersom skyldkravet bare er uaktksomhet, vil imidlertid en uakt- som situasjonsvillfarelse ikke medføre frifinnelse. Normvillfarelse reguleres derimot av straffeloven 1902 § 57, hvor kriteriet «unnskyldelig» innebærer en streng aktsomhetsvurdering, slik at det skal helt spesielle omstendigheter til for at en normvillfarelse skal anses som unnskyldelig.

I straffeloven 1902 er sondringen mellom disse to formene for villfarelse derfor av stor betydning når skyldkravet i straffebudet er forsett. På miljøområdet er skyldkravet i de fleste tilfeller simpel uaktksomhet, og skillet mellom §§ 57 og 42 – og dermed skillet mellom normvillfarelse og situasjonsvillfarelse – er av mindre betydning. I Rt. 1971 s. 929 og Rt. 1977 s. 391 gir Høyeste-

rett uttrykk for at når skyldkravet i det aktuelle straffebudet er uaktsomhet, vil skillet mellom faktisk og rettslig villfarelse ikke ha betydning, ettersom spørsmålet om uaktsomhet da uansett bedømmes på samme måte. Se om dette også i Johs. Andenæs' *Alminnelig strafferett*.

2.2. «Rettsuvidenhet» i straffeloven 2005 § 26 omfatter både normvillfarelse og situasjonsvillfarelse. Straffeloven 2005 regulerer villfarelse om rettslige forhold i § 26 og uvidenhet om faktiske forhold i § 25. Samtidig endres begrepsbruken fra «rettsvillfarelse» til «rettsuvidenhet». Denne endringen i begrepbruken markerer også en endring i begrepsinnhold, ved at reguleringen av rettsuvidenhet i straffeloven 2005 § 26 omfatter både normvillfarelse og situasjonsvillfarelse. Med andre ord er situasjonsvillfarelsen «flyttet» fra reglene om faktisk villfarelse til reglene om rettslig villfarelse. Likevel legger forarbeidene opp til at det fortsatt vil være av betydning å sondre mellom de to formene for rettsuvidenhet, fordi kravet til aktsomhet skal variere etter hva slags rettsuvidenhet det dreier seg om. Forarbeidene signalerer i korte trekk at det skal mer til for å frifinnes ved en normvillfarelse enn ved en situasjonsvillfarelse.

I saker hvor skyldkravet i straffebudet er simpel uaktsomhet, vil det, på samme måte som før, fortsatt være av mindre betydning om det dreier seg om rettsuvidenhet (som reguleres av § 26) eller faktisk uvidenhet (som reguleres av § 25).

2.3. Noen avklaringer om grensen mellom rettsuvidenhet (§ 26) og faktisk uvidenhet (§ 25). Forarbeidene til straffeloven 2005 bidrar til en viss avklaring (og noen endringer) når det gjelder hva som skal regnes som rettsuvidenhet, og hva som skal regnes som faktisk uvidenhet.

I Ot.prp. nr. 90 (2003–2004) på side 430 fremgår det at Straffelovkommissjonen la til grunn at følgende praktisk viktige former for villfarelse skal bedømmes som rettsuvidenhet:

- villfarelse om rettslige virkninger av en rettslig eller administrativ avgjørelse i en enkeltsak eller av en privatrettslig disposisjon
- villfarelse om særrettigheter til jakt og fiske (ansett som faktisk villfarelse etter straffeloven 1902)
- villfarelse om allemannsrett til jakt og fiske
- villfarelse om innholdet i en bevilling eller avtale der misforståelsen ikke skyldes rent språklige forhold

Samme sted fremgår at det skal bedømmes som faktisk uvidenhet dersom vedkommende har vært «uvidende om eksistensen av en bevilling eller en avtale» eller «har misforstått innholdet av bevillingen eller avtalen pga. rent språklige feiltakelser».

I Ot.prp. nr. 22 (2008–2009) pkt. 8.13 på side 300 uttales om § 26:

« Det skal helt spesielle omstendigheter til for at en normvillfarelse skal anses som unnskyldelig og føre til frifinnelse

Dette vil føre til at uvidenhet om hvor grenser i terrenget går, og om at man ikke har en særrett, tillatelse eller allmenningsrett, heretter vil bli bedømt som rettsuvidenhet som bare fører til frifinnelse dersom den er aktsom, jf. straffeloven 2005 § 26.

3. Aktsomhetsnormen ved rettsuvidenhet. 3.1. Aktsomhetsnormen ved anvendelse av straffeloven 1902 § 57. Etter straffeloven 1902 § 57 gjelder en streng aktsomhetsvurdering, slik at det skal helt spesielle omstendigheter til for at en normvillfarelse skal anses som unnskyldelig og føre til frifinnelse.

På miljøområdet gjelder generelt en særlig streng aktsomhetsnorm, på grunn av interessene straffebudene skal verne. Se blant annet Rt. 2002 s. 1368 og Rt. 2011 s. 631 avsnitt 39.

Når det gjelder rettslig villfarelse på miljøområdet, har Høyesterett også presisert at det gjelder en særlig streng aktsomhetsnorm. Se blant annet Rt. 1992 s. 8.

3.2. Straffeloven 2005 § 26 viderefører i utgangspunktet det samme kravet til aktsomhet som i straffeloven 1902 § 57. Etter straffeloven 2005 § 26 skal handlingen straffes dersom uvidenheten om rettsregler er «uaktsom». Det fremgår av forarbeidene at departementet foreslo å bruke begrepet «uaktsom» i stedet for begrepet «unnskyldelig», for på den måten å signalisere at «det tas sikte på en viss justering av aktsomhetskravet når det gjelder rettsuvidenhet» (jf. Ot.prp. nr. 90 s. 237 første spalte). Det er imidlertid ikke lovgivers hensikt å foreta noen generell justering av det kravet til aktsomhet som gjelder i utgangspunktet.

Når forarbeidene leses i sammenheng, fremgår det at tanken bare er å åpne for en lemping av kravet til aktsomhet i noen spesielle situasjoner, som beskrives nærmere i forarbeidene. I forbindelse med prosedyre for domstolene er det derfor viktig å være oppmerksom på at enkeltstående sitater fra forarbeidene som er tatt ut av sin sammenheng, kan gi et skjevt bilde av hva lovgiver har ment å signalisere.

På side 18 i heftet *Nytt i ny straffelov* (våren 2005) sammenfatter Magnus Matningsdal signalene i forarbeidene som følger:

Når forarbeidene leses samlet, viser de at det for øvrig er forutsatt omtrent samme praktisering av aktsomhetskravet som tidligere. Fra dette gjøres en reservasjon i tilfeller «hvor myndighetene ikke har gjort nok for å hindre rettsuvidenhet», jf. Ot.prp. (2003–2004) s. 236. Dette bekreftes av oppsummeringen i de spesielle motivene i Ot.prp. nr. 90 (2003–2004) s. 429.

Oppsummeringen i Ot.prp. nr. 90 s. 429 lyder slik:

I redegjørelsen over gjeldende rett foran er det gitt en oversikt over forhold som kan gjøre at rettsuvidenheten er unnskyldelig. Både særegne omstendigheter som knytter seg til lovbryster, og lovreguleringen kan få betydning. Bedømmelsen må baseres på en totalvurdering, hvor det avgjørende er om lovbrysterens adferd etter forholdene må betegnes som forsvarlig.

Rettsuvidenheten vil, som etter gjeldende rett, bare kunne utelukke straffeskyld i den utstrekning den gjør handlemåten forsvarlig, jf. avgjørelsen i Rt. 1986 s. 1095.

3.3. Endringer og nyanseringer når det gjelder skyldkravet. Straffeloven 2005 § 26 medfører likevel noen endringer og nyanseringer når det gjelder skyldkravet ved ulike former for rettsuvidenhete, som man bør være oppmerksom på.

For det første innebærer § 26 en prinsipiell endring av skyldkravet ved situasjonsvillfarelse («uegentlig rettsvillfarelse») når straffebudet krever forsett. Når situasjonsvillfarelse etter straffeloven 1902 ble bedømt som faktisk villfarelse, måtte forsettet omfatte den aktuelle situasjonen – slik at en uforsettlig (uaktsom) villfarelse medførte frifinnelse. Når situasjonsvillfarelse etter straffeloven 2005 skal bedømmes etter § 26, gjelder ikke lenger det samme kravet om forsett i slike saker, siden § 26 bare krever uaktsomhet. Situasjonsvillfarelsen er altså «løftet ut av» kravet til forsett. Når skyldkravet bare er uaktsomhet – slik som i de fleste straffebudene på miljøområdet – er denne endringen av liten betydning. For etter straffeloven §§ 240 og 242 (tidligere § 152 b), der skyldkravet er grov uaktsomhet eller forsett, kan den derimot være viktigere.

Skillet mellom situasjonsvillfarelse og normvillfarelse vil fortsatt være av betydning i vurderingen av kravet til subjektiv skyld, fordi forarbeidene forutsetter at skyldkravet skal kunne praktiseres ulikt for de to formene for villfarelse. Se punkt 3.4 nedenfor.

Den andre endringen man bør merke seg, er at § 26 innebærer en viss oppmykning av skyldkravet ved rettsuvidenhete i tilfeller der lovgiveren burde ha gjort mer for å hindre rettsuvidenheten. Se punkt 3.5 nedenfor.

3.4 Betydningen av sondringen mellom situasjonsvillfarelse og normvillfarelse for aktsomhetskravet etter § 26. Forarbeidene til § 26 gir uttrykk for at aktsomhetsnormen kan være lempeligere for situasjonsvillfarelse. I Ot.prp. nr. 90 s. 237 annen spalte uttales blant annet:

Dagens rettstilstand, der valget av regler beror på om man står overfor den ene eller andre typen rettsvillfarelse, krever at det trekkes en noe kunstig grense mellom de to formene for

« Forarbeidenes drøftelser synes å være basert på en uttalt forutsetning om at skyldkravet er forsett

rettsvillfarelse. Dersom all rettsvillfarelse bedømmes etter de samme reglene, kan det i stedet tas hensyn til graden av situasjonsvillfarelse i aktsomhetsvurderingen.

(...)

Enkelte former for rettsvillfarelse knytter seg så nært til villfarelse om gjerningsinnholdet i straffebudet at slektskapet med faktisk villfarelse er vel så sterkt som slektskapet med annen rettsvillfarelse.

Videre nederst i andre spalte på side 237 og første spalte på side 238 uttales:

Særtrekkene ved situasjonsvillfarelse som gjør slik villfarelse mindre straffverdig enn annen rettsvillfarelse, kan det tas hensyn til ved at villfarelse med slike trekk lettere anses som aktsom. Dersom villfarelsen tross alt må regnes

som uaktsom, kan det ved rettsvillfarelse med innslag av situasjonsvillfarelse lettere foreligge «særlige grunner» som gjør at gjerningspersonen kan unngå at det utmåles straff.

Det er departementets forutsetning at situasjonsvillfarelse generelt sett ikke skal bedømmes strengere etter forslaget til nye regler enn i dag. Men departementet lar det være opp til domstolene å vurdere – på bakgrunn av faktum i den enkelte sak – om det er grunn til å justere grensene noe.

Kommentaren her om «særlige grunner som gjør at gjerningspersonen kan unngå at det utmåles straff», knytter seg til de nye reglene i § 61 om straffutmålingsfravall.

Disse uttalelsene fra Ot.prp. nr. 90 er nyanisert og oppsummert i Ot.prp. nr. 22 (2008-2009) pkt. 8.13 s. 300:

Samtidig er aktsomhetskravet ved rettsuvidenhete lempet noe i den nye straffeloven. Ved aktsomhetsvurderingen etter den nye bestemmelsen om rettsuvidenhete kan det tas hensyn til graden av situasjonsvillfarelse, og da slik at aktsomhetsnormen justeres noe ned i disse tilfellene i forhold til tilfeller av såkalt egentlig rettsvillfarelse. Situasjonsvillfarelse skal etter de nye reglene generelt sett ikke bedømmes strengere enn etter de gamle reglene, men det ligger til domstolene å vurdere om grensene bør justeres noe, jf. Ot.prp. nr. 90 (2003-2004) side 238.

Forarbeidenes drøftelser her synes å være basert på en uttalt forutsetning om at skyldkravet er forsett, slik at sondringen mellom faktisk og rettslig uvidenhete generelt er avgjørende for hvilket skyldkrav som gjelder. Tankegangen synes å være at når uvidenheten har stor likhet med faktisk uvidenhete, skal det mer til for at en lovbryster som bare har vært i en uaktsom situasjonsvillfarelse, bør dømmes til straff. Når skyldkravet er uaktsomhet, er en slik tankegang ikke like relevant. Det er da vanskelig å se hvorfor det skal gjelde et lempeligere aktsom-

hetskrav ved situasjonsvillfarelse enn ved den rene normvillfarelse, eller at det skal være mer nærliggende å anvende straffutmålingsfravall etter straffeloven § 61. Men disse spørsmålene vil antakelig bli avklart gjennom rettspraksis.

3.5. Om signalene i forarbeidene om demping av aktsomhetskravet i visse tilfeller. **3.5.1 Utgangspunktet om at befolkningen forventes å være kjent med «de alminnelige samlivsregler» og «særreglene som gjelder innenfor et område eller en virksomhet som man ønsker å drive».** Forarbeidene tar utgangspunkt i at det er rimelig å kreve at befolkningen kjenner til «de alminnelige samlivsregler» i samfunnet og «særreglene som gjelder innenfor et område eller en virksomhet som man ønsker å drive», slik at rettsuvidenhet her normalt ikke skal føre til frifinnelse.

Når det gjelder «særreglene som gjelder innenfor et område eller virksomhet som man ønsker å drive», uttales på side 236 i Ot.prp. nr. 90 at for den som ikke følger rettsreglene, «er det rimelig at han straffes til tross for rettsuvidenheten». Det er i tråd med gjeldende rett før straffeloven 2005, hvor det også gjaldt en streng plikt til å sette seg inn i hva som kreves når man utøver en aktivitet eller virksomhet, ikke minst på miljøområdet.

Når det gjelder de alminnelige samlivsreglene, viser forarbeidene til at dette er regler som er godt kjent for de fleste, selv om få har kjennskap til den mer detaljerte utformingen av straffebudene, og bruker som eksempel forbudene mot legemskrenkelser og eiendom, jf. Ot.prp. nr. 90 s. 236 annen spalte.

De mest alvorlige tilfellene av miljøkriminalitet gjelder ofte brudd på særreglene som gjelder innenfor et område eller en virksomhet som man ønsker å drive, for eksempel i forbindelse med næringsvirksomhet, jakt og fiske, bygging eller andre inngrep i naturen, innførsel av fremmede arter av planter og dyr til Norge

mv. For øvrig kan det i dag ikke være noen tvil om at miljøretten hører til de alminnelige samlivsregler. Miljøkriminalitet og betydningen av å ivareta miljøet er i dag velkjente temaer som ofte er omtalt i media, ikke minst i forbindelse med miljøstraffesaker. Allmennheten er også godt kjent med det generelle hensynet til vern av miljøet og vet at aktiviteter som gjør inngrep i miljøet, er lovregulert.

I Rt. 2011 s. 10 avsnitt 17 uttalte Høyesterett at «en forsvarlig forvaltning av naturen forutset-

« En forsvarlig forvaltning av naturen forutsetter at befolkningen etterlever gjeldende reguleringslovgivning

ter at befolkningen etterlever gjeldende reguleringslovgivning». Saken gjaldt straffutmåling i en sak om plan- og bygningsloven av 1985, men Høyesteretts prinsipielle uttalelse er også et uttrykk for at en forsvarlig forvaltning av naturen forutsetter at det kreves av borgerne at de undersøker lovligheten av aktiviteter som kan påvirke miljøet.

3.5.2 Signalene i Ot.prp. nr. 90 om at aktsomhetskravet skal dempes «der myndighetene ikke har gjort nok for å hindre rettsuvidenhet».

Det fremgår av forarbeidene at lovgiver tar sikte på at straffeloven 2005 § 26 vil dempe aktsomhetskravet ved rettsvillfarelse for tilfeller der myndighetene «ikke har gjort nok for å hindre rettsuvidenhet», jf. Ot.prp. nr. 90 s. 429, i spesialmerknadene til § 26:

Departementet foreslår at aktsomhetskravet bør dempes noe, i forhold til dagens praksis med sikte på tilfeller hvor myndighetene ikke har gjort nok for å hindre rettsuvidenhet. Det kan

særlig gjelde når regelen er unødvendig uklart utformet, eller hvor det ikke er truffet tiltak for å informere om en regelendring på et tidligere regulert område.

Nederst i første spalte på side 236 i Ot.prp. nr. 90 uttales videre om dette:

Sett fra borgernes side kan rettsuvidenhet henge sammen med at reglene har fått en unødig uklar utforming som skaper tolkingstvil. Rettsuvidenhet kan også henge sammen med at det er gjort lite for å spre informasjon om de aktuelle reglene. Et utslag av den sist nevnte betraktning er bestemmelsen i forvaltningsloven § 39, som gjør at en forskrift ikke kan anvendes til skade for en person dersom den ikke er forsvarlig kunngjort, med mindre vedkommende faktisk kjente til forskriften.

I annen spalte på side 236 skriver departementet videre:

Etter departementets mening kan det være grunn til å legge noe større vekt på om myndighetene burde ha gjort mer for å utforme regelverket på en klar måte og spre informasjon om reglene når domstolene skal vurdere om en rettsvillfarelse er unnskyldeleg. Dette må likevel ikke medføre at borgeren fristes til å balansere «på kanten av loven» eller handle på tvers av regelverkets formål i ly av en uklarhet i regelen enda formålet i loven er klart nok. Men er reglene utformet og informert om i tråd med prinsippene foran, vil det vanligvis ikke være urimelig å kreve kjennskap til reglene.

3.5.3 Om rettsvillfarelse når reglene er «unødvendig uklart utformet» – forholdet til prinsippene i Grunnloven § 96 og EMK artikkel 7. I henhold til lovskravet i Grunnloven § 96 og EMK artikkel 7 gjelder det strenge krav til utformingen av lover og forskrifter. I rettspraksis etter 2005 har Høyesterett også innskjerpet dette lovskravet. I Rt. 2009 s. 780 avsnitt 21 uttalte Høyesterett:

For at hjemmelskravet i EMK artikkel 7 skal være oppfylt, må (...) beskrivelsen være så klar

at det i de fleste tilfeller ikke er tvil om hvorvidt handlingen omfattes av bestemmelsen, se *storkammerdom 15. november 1996 i saken Cantoni mot Frankrike avsnitt 32*.

Se også om lovskravet i Rt. 2010 s. 481 og Rt. 2012 s. 313. I Rt. 2014 s. 238 viser Høyesterett til at det i nyere høyesterettspraksis er foretatt en innstramning av kravet til presis beskrivelse av det objektive gjerningsinnholdet i straffebestemmelsen.

Når en bestemmelse er utformet i tråd med prinsippene i EMK artikkel 7, om at beskrivelsen må være «så klar at det i de fleste tilfeller ikke er tvil om hvorvidt handlingen omfattes av bestemmelsen», kan det neppe hevdes at myndighetene ved utformingen ikke har gjort nok for å hindre rettsuvidenhet. Ot.prp. nr. 90 nevner ikke at Grunnloven § 96 og EMK artikkel 7 allerede beskytter mot domfellelse når reglene ikke er tilstrekkelig klare og presise. Det har neppe vært lovgivers mening at reglene om rettsuvidenhet i straffeloven § 26 skal innebære en skjerpning av lovskravet som går utover det som kreves etter EMK og Grunnloven. I den grad det var departementets tanke da proposisjonen ble fremmet i 2005 å styrke hensynet til forutberegnelighet gjennom å skjerpe kravene til lovgivningen, har det allerede skjedd gjennom de senere årenes høyesterettspraksis om lovskravet.

Forarbeidenes uttalelser om at rettsuvidenhet skal kunne føre til frifinnelse dersom regelverket er «unødvendig uklart utformet», vil nok derfor i praksis ikke få selvstendig betydning utover det som uansett følger av Grunnloven § 96 og EMK.

3.5.4 Om rettsvillfarelse når «det ikke er truffet tiltak for å informere om en regelendring på et tidligere regulert område» eller «det er gjort lite for å spre informasjon om de aktuelle reglene. Kravene til kunngjøring av lover og forskrifter følger av lov 19. juni 1969 nr. 53 om Norsk Lovtidend samt forvaltningsloven § 38.

Justisdepartementet har neppe ment å innføre en generell skjerpning av kravet til kunngjøring av lover og regler gjennom de ovennevnte uttalelsene i forarbeidene. Forarbeidene synes likevel å legge til grunn at norske domstoler i spesielle tilfeller skal kunne oppstille ytterligere krav til kunngjøring og informasjon, utover lovens krav, som vilkår for at et straffebud skal kunne danne grunnlag for straff.

Domstolsskapte, ulovfestede prinsipper med krav til myndighetene om kunngjøring og informasjon utover det som følger av lov om Norsk Lovtidend og forvaltningsloven, vil innebære en ny form for rettsliggjøring av myndighetenes skjønn når det gjelder behovet for mer generell informasjonsvirksomhet. Det vil være opp til domstolene å ta stilling til invitasjonen i forarbeidene til å etablere slike krav til myndighetene.

Det er grunn til en viss bekymring for hva det eventuelt kan innebære av økt ressursbruk i straffesaksbehandlingen hvis det skal legges opp til omfattende bevisførsel om hvorvidt en regel krevde særlige informasjonstiltak, og hvilke tiltak myndighetene eventuelt skulle ha iverksatt. Myndighetenes vurderinger av behovet for spesielle informasjonstiltak må generelt skje med utgangspunkt i et bredere bilde, og ikke med utgangspunkt i en enkelt konkret sak. Det samme må da også gjelde domstolenes vurdering av om myndighetene «burde ha gjort mer» når det gjelder slike informasjonstiltak. En slik vurdering kan derfor ikke gjøres med utgangspunkt i situasjonen til en enkelt tiltak.

Signalene i forarbeidene om en slik domstolsskapt rettsliggjøring av kravene til informasjon og kunngjøring av nye lover og forskrifter kan likevel tilsa at myndighetene i forbindelse med innføring av nye forbud samtidig vurderer behovet for informasjonstiltak og drøfter dette i forarbeidene til nye lover. På miljøområdet kan det uansett være god grunn for myndighetene til å gjøre slike vurderinger. Hvis det for eksempel ble innført et forbud mot å plukke hvitveis,

liljekonvall eller blåbær, ville det ikke være urimelig å kreve at myndighetene foretok seg noe mer enn den vanlige kunngjøringen for å gjøre det nye forbudet kjent. For eksempel kunne de ha sendt ut en pressemelding om forbudet som samtidig informerte om hvorfor hensynet til miljøet krever at disse artene må ha en særlig beskyttelse. En slik praksis vil uansett kunne ha mange fordeler når det gjelder den generelle allmennprevensjonen på miljøområdet.

Oppfølger av tidligere artikkel

Denne artikkelen er en oppfølger av artikkelen fra forrige nummer av Miljøkrim: «Hva betyr endringene for miljøområdet?» (Miljøkrim 1, 2016), skrevet av samme artikkelforfatter som denne; Aud I. Slettemoen. Artikkelen ga ikke en fullstendig oversikt hvilke endringer straffeloven 2005 medfører, men var en drøfting av noen juridiske problemstillinger knyttet til enkelte av endringene i straffeloven 2005 og betydningen av disse på miljøområdet.

Aktuelle dommer og forelegg

Høyesterett

● HR-2016-1253-A

Rådyrjakt utenfor jakttiden. For første gang siden nittitallet behandlet Høyesterett en sak i juni om jakt utenfor lovlig jakttid på vilt som ikke er totalfredet. Jegeren hadde felt et rådyr i et bebygd område på Larkollen skjærtorsdag kveld i 2014. For dette ble han i tingretten dømt til fengsel i 21 dager og tap av jaktretten i fem år, jf. viltloven § 56, jf. § 9. Dommen omfattet også mindre alvorlige brudd på våpenloven, men det fikk neppe noen betydning for fastsettelsen av fengselsstraffen.

Anken til lagmannsretten ble forkastet, men jegeren fikk delvis medhold i anken over straffutmålingen i Høyesterett. Fengselsstraffen ble gjort betinget, og han fikk i tillegg en bot på 25 000 kroner. Rettighetstapet på fem år ble opprettholdt. Høyesterett kom med to prinsipielle avklaringer: 1. Jakt utenfor tillatt jakttid skal strafferettslig bedømmes som brudd på prinsippet i naturmangfoldloven § 15 og straffes etter samme lov § 75. Viltloven skal derfor ikke lenger anvendes i slike saker. 2. Ulovlig jakt på vilt som ikke er totalfredet, skal i normaltilfellene medføre betinget fengselsstraff i kombinasjon med en følbart bot og rettighetstap. På grunn av flere skjerpene omstendigheter i denne saken vurderte Høyesterett den som et grensetilfelle mot ubetinget fengselsstraff.

● HR-2016-1857-A

Ulvejakt. Fire menn, som var tiltalt for forsøk på ulovlig felling av tre ulver, var dømt i lagmannsretten for overtredelse av naturmangfoldloven § 75 første og andre ledd jf. § 15, jf. strl. 1902 § 49. Høyesterett endret subsumsjonen overensstemmende med tiltalen til strl. 1902 § 152b andre ledd nr. 1. Det ble vist til at bestemmelsen tar sikte på å ramme reduksjon

av en bestand som allerede før tiltaket er utrydningstruet, og at lovens uttrykk «minsker» er benyttet uten kvalifikasjoner av noen art. Høyesterett fant grunnlaget for å avsi ny dom til stede, jf. strpl. § 345 andre ledd andre punktum, og fastsatte fengselsstraffer fra ett år til 120 dager, avhengig av omfanget av den enkeltes deltakelse i forsøket. Den strengeste straffen omfattet også en grovt uaktsom overtredelse av naturmangfoldloven § 75 første og andre ledd jf. § 15. For samtlige ble det også fastsatt tap av retten til å drive jakt og fangst i tre år, jf. strl. 1902 § 29 første ledd bokstav b. Ved straffutmålingen ble det tatt utgangspunkt i at det skulle fastsettes en ubetinget fengselsstraff av en viss lengde, og lagt vekt på at jakten var planlagt og godt organisert, at formålet var å ta ut en gruppe på tre dyr, hvorav to var et par, og at jakten fant sted i yngletiden.

● HR-2016-02285-A

Overtredelse av dyrevelferdsloven. En mann ble 14. januar 2016 dømt i tingretten til 120 dager fengsel for overtredelse av dyrevelferdsloven § 37 annet ledd jf. § 24 bokstav a og b. Han ble også fratatt retten til å eie, holde eller bruke i husdyr i ti år. Saken gjaldt straffutmåling ved unnlatt føring av 92 storfe over en så lang periode at samtlige døde. Påtalemyndigheten anket over reaksjonsfastsettelsen og 23. mai 2016 ble mannen dømt til fengsel i ett år og to måneder i Frostating lagmannsrett. Både tingretten og lagmannsretten la til grunn at tiltalte hadde utvist forsett, men straffen ble redusert blant annet på grunn av tiltaltes tilståelse.

Påtalemyndigheten anket på nytt over straffutmålingen til Høyesterett og nedla påstand om at mannen skulle dømmes til fengsel i to år og fire måneder etter et tilståelsesfradrag på to måneder. Høyesterett fastslo at det skulle utmåles straff for grov overtredelse av dyrevelferdsloven, som har en strafferamme på fengsel inntil tre

år. Sentralt i straffutmålingen stod også Lukasdommen (HR-2016-295-A) som nylig ble avsagt i Høyesterett. I Lukasdommen avsnitt 30. heter det: «Ved fastsettelsen av straff er det først og fremst handlingens grovhet som er styrende. Det betyr at det må stå sentralt hvor mange dyr som rammes, hvor stor lidelse de er påført, og graden av skyld.» I denne saken gjaldt det 92 dyr med lidelser som varte opptil to måneder. Høyesterett slo også fast at tiltaltes «mentale sperre» mot å dra i fjøset, som kom av at han slet psykisk, måtte tillegges begrenset vekt, jf. Ot.prp. nr. 15 (2008–2009). Høyesterett dømte tiltalte til fengsel i ett år og åtte måneder. I denne saken var det snakk om en stor dyretragedie. Det var derfor viktig både av allmennpreventive hensyn og for å høyne dyrs status at det ble reagert strengt, og at straffen som ble satt stod i henhold til sakens alvorlighet.

Lagmannsrett

● LH-2015-183666

Foretaksstraff i kulturminnesak. Et foretak ble ilagt et forelegg på 240 000 kroner for brudd på kulturminneloven. Grunnlaget var at en av foretakets ansatte i forbindelse med kantslått langs FV638 hadde brukt en slagkraft kantklipper rundt bautasteinen Langsteinen, som var egnet til å skade og/eller ødelegge Langsteinen, et automatisk fredet kulturminne i Steigen. Under bruken knakk steinen rett under bakkenivå, falt og ble delt i tre. Foretaket nektet å vedta en bot på 240 000 kroner. Tingretten kom til at foretaket uaktsomt hadde overtrådt kulturminneloven § 3 første ledd jf. § 27, og at foretaksstraff skulle ilegges. Boten ble satt til 50 000 kroner. Påtalemyndigheten anket over straffutmålingen. Lagmannsretten var enig med tingretten i at det av allmennpreventive grunner

var nødvendig å reagere med foretaksstraff og fastsatte boten til 30 000 kroner. Påtalemyndigheten anket ikke saken.

● **LH-2015-191560**

Falsk forklaring, lakselus. En daglig leder og et foretaket er ilagt straff for overtredelse av blant annet straffeloven § 166 og matloven § 28. Daglig leder hadde over en periode på seks måneder oppgitt feil tall til Mattilsynet i periodisk rapportering om luseforekomsten i anlegget. Foretaket ble ikke ilagt rettighetstap og saken ble behandlet av Høyesterett den 22. november 2016.

● **LG-2016-92850**

Dom for motorferdsel i nasjonalpark. Saken gjaldt fire fiskere som i Hardanger tingrett ble funnet skyldige for uaktsomt å ha

overtrådt naturmangfoldloven § 75, jf. § 35. De tiltalte hadde transportert båt med bil/traktor ned til vannet Tinnhølen innenfor Hardangervidda nasjonalpark. De ble dømt til å betale en bot på 5 000 kroner. Hordaland statsadvokatembeter anket over straffutmålingen. Aktor mente straffen tingretten satt i vesentlig grad fravek det etablerte straffenivået i sammenlignbare saker. Tingretten på sin side vektla at Tilsynsutvalget i Hordaland hadde gitt mangelfull informasjon om reglene for motorferdsel i området. Utvalget mente de tiltalte hadde fått liten eller ingen informasjon om at kjøringen var ulovlig. Lagmannsretten vurderte det til at de tiltalte hadde handlet uaktsomt, men at uaktsomheten lå i det nedre sjiktet og la til grunn at de tiltalte kun var funnet skyldige for ett tilfelle av ulovlig kjøring, selv om de hadde opplyst at de tidligere òg hadde kjørt samme strekning. Lag-

mannsretten fant ikke grunnlag for å endre boten tingretten hadde fastsatt og forkastet anken.

● **LH-2016-65215**

Ulovlig jakt på sjøorrer og haveller.

En 21 år gammel mann, som var frikjent i Indre Finnmark tingrett, ble i lagmannsretten dømt for overtredelse av naturmangfoldloven § 15 jf. § 75 første ledd. Han hadde i en kort periode i begynnelsen av juni 2014, under tillatt jakttid for vårjakt på ender i Kautokeino, felt elleve sjøorrer og tre haveller uten å ha tillatelse til det. På gjerningstidspunktet var sjøorre kategorisert som nær truet art på norsk rødliste og havelle var oppført på den internasjonale rødlisten og har ikke vært jaktbar ved vårjakt etter 2012. Tiltalte hadde etter trekning fått tildelt en kvote på én fugl av de jaktbare artene stökkand, siland og toppand.

Sjøorre (*Melanitta fusca*) er en av våre største dykkender. Langs norskekysten er det estimert overvintring av ca. 30 000 sjøorrer. Selv om det er registrert en signifikant økning i overvintringsbestandene i Vest-Agder og Troms, er bestandtallet i de midt- og nordnorske overvintringsområdene på vei ned. Kilde: Artsdatabanken.

Lagmannsretten uttalte at straffebestemmelser i naturmangfoldloven § 75 ved et tilfelle som dette ikke kan se å ha innskrenket anvendelsesområde begrunnet i sedvane. Straffen ble fastsatt til fengsel i 90 dager hvorav 60 dager betinget med prøvetid på to år, og tap av jaktrett i to år fra domstidspunktet. Et haglegevær ble inndratt. I dommen redegjøres det også for kjennelse om bevisavskjæring, som ble avsagt under ankeforhandlingen. Politibetjentene som foretok ransaking på bopelen til tiltalte foreldre stilte spørsmål til tiltalte far som måtte karakteriseres som avhør, uten at tiltalte far var blitt opplyst om retten til fritak for vitneplikt, jf. straffeprosessloven § 235 jf. § 122 første ledd. Politibetjentene kunne føres som vitner for lagmannsretten med den begrensning at de ikke kunne forklare seg om innholdet i samtalen med tiltalte far under ransakingen.

« Lagmannsretten konkluderte at det ville være urimelig om ikke inndragning ble besluttet i saken til tross for at straff ikke kunne idømmes på grunn av foreldelse

● LB-2015-186392

Daglig leder og truckfører dømt. I forbindelse med lasting av steinplater på en lastebil kom en lastebilsjåfør til skade. Lastingen skjedde ved hjelp av truck og uten at det var utført sikringstiltak på lastebilen.

Føreren av trucken ble dømt for å ha utvist grov uaktsomhet under særdeles skjerpene omstendigheter, jf. arbeidsmiljøloven § 19-2 første, andre og tredje ledd. Daglig leder av selskapet der føreren av trucken var ansatt, ble blant annet dømt for forsettlig brudd på kravet

til systematisk HMS-arbeid under særdeles skjerpene omstendigheter, jf. arbeidsmiljøloven § 19-1 første og andre ledd. Begge ble dømt til betinget fengsel i 14 dager og en bot på 30 000 kroner. Arbeidstageren ble i tillegg dømt til å betale 10 000 kroner i oppreisning til fornærmede.

Erstatningen ble redusert på grunn av medvirkning fra fornærmede, jf. skadeerstatningsloven § 5-1 nr. 1.

● 15-138132AST-GULA/AVD2

Inndragning etter ulovlig utslipp fra smoltanlegg. Marine Harvest Norway AS er av Gulating lagmannsrett idømt inndragning etter å ha hatt vesentlig mer smolt i et anlegg i Flora kommune enn forurensningsmyndighetenes utslippstillatelse tillot. Overproduksjonen medførte ulovlig forurensning i form av overutslipp av fôrrester og fiskeekskremer gjennom avløpsvannet fra anlegget jf. forurensningsloven § 78 første ledd bokstav a jf. § 7. Lagmannsrettens flertall drøftet foretakets utslippstillatelser for de ulike årene omfattet av tiltalen. Tillatelsen måtte forstås som en produksjonsbegrensning og ikke en utslippsbegrensning. Lagmannsretten konkluderte også med at utslippene ikke kunne anses som ett sammenhengende straffbart forhold. Forholdene i perioden 2008–2011 var dermed foreldet, og for året 2012 la retten til grunn at det ikke forelå brudd på tillatelsen da overproduksjonen ikke var «vesentlig mer».

Foreldelsesfristen for *inndragning* er 10 år, jf. 1902-straffeloven § 34. Idet lagmannsretten konkluderte med at det var begått straffbare handlinger, og at det forelå et betydelig økonomisk utbytte, idømte lagmannsretten selskapet inndragning med 6 000 000 kroner. Lagmannsretten konkluderte med at det ville være urimelig om ikke inndragning ble besluttet i saken til tross for at straff ikke kunne idømmes på grunn av foreldelse.

Tingrett

● TINTR-2016-85933

Skutt jaktkamerat. En 66 år gammel tidligere ustraffet mann ble dømt til 60 dager betinget fengsel og 10 000 kroner i bot for under elgjakt å ha skutt en jaktkamerat som overlevde skadene. Domfellelsen gjaldt både straffelovens (1902) § 238 og viltlovens § 56 jf. § 19.

Siktete trodde han skjøt på en elg, men forklarte at han ikke husker om han forsikret seg om treffpunktet før han trakk av. Dette, i tillegg til tiltalte lange fartstid som jeger, gjorde at retten fant at han hadde handlet grovt uaktsomt. Siktete ble fradømt retten til å drive jakt og fangst i en periode på fem år og fikk inndratt våpenet. Fornærmede ble tilkjent 100 000 kroner i oppreisning og 16 290 kroner i erstatning for sitt økonomiske tap.

Generelt om aksept av risiko ved utførelse av jakt, uttaler retten at det å bli skutt av en jaktkamerat ikke er en del av dette. Slike hendelser er ikke typisk ved det å bedrive jakt.

● 16-071862ENE-KISA/29

Kastet en katt i gulvet slik at den døde.

En mann på 20 år ble i mai 2016 dømt av Kristiansand tingrett for overtredelse av dyrevelferdsloven § 37 første ledd jf. § 14 første ledd bokstav a. Mannen hadde vært alene hjemme med to katter, som hans samboer hadde under omplassering. I forbindelse med vask av den ene katten hadde den klort mannen. Det medførte at han tok tak i katten og kastet den med stor kraft i et flisbelagt gulv. Katten døde av de omfattende skadene den pådro seg.

Straffen ble satt til 30 dagers betinget fengsel og en bot på 10 000 kroner. Retten fant mannens voldsutøvelse og smertene katten ble påført som skjerpene. I formildende retning ble det lagt vekt på at mannen hadde avgitt en uforbeholden tilståelse.

Ny lovgivning

LOV-2016-11-18-83: Endringer i naturmangfoldloven mv. – Administrativt beslag og administrativ inndragning.

I kraft fra når Kongen bestemmer. Etter lovendringen skal naturmangfoldloven § 15 første ledd annet punktum nå lyde: Ved enhver aktivitet skal unødig skade og lidelse på viltlevende dyr og deres reir, bo eller hi unngås.

Videre er det nå tatt inn bestemmelser i naturmangfoldloven som gir adgang for administrative myndigheter til å foreta beslag og en bestemmelse som gir adgang for administrative myndigheter til å foreta inndragning og til å pålegge lovovertreder å dekke utgifter i forbindelse med inndragning. Bestemmelsene skal gjelde ved følgende lovbrudd: Norges gjennomføring av konvensjon 3. mars 1973 om internasjonal handel med truede arter av vill flora og fauna (CITES), gjennomføringen av naturmangfoldloven kapittel IV om fremmede organismer, samt ved norsk gjennomføring av Europaparlaments- og

Rådsforordning (EF) nr. 995/2010 av 20. oktober 2010 om fastsettelse av forpliktelser for virksomheter som bringer tømmer og treprodukter i omsetning (tømmerforordningen).

I den nye bestemmelse i naturmangfoldloven § 72 a om administrativt beslag fremkommer det: «Når noe antas å være innført, utført, omsatt eller satt ut i miljøet i strid med bestemmelser i medhold av § 26 eller i kapittel IV, kan myndigheten etter loven foreta beslag. Beslag kan skje selv om lovovertrederen ikke har handlet forsettlig eller uaktsomt. Beslag foretas overfor lovovertrederen, den han har handlet på vegne av eller overfor eier. Beslagets varighet skal ikke overstige seks måneder».

I naturmangfoldloven § 72 b om administrativ inndragning, som også er ny, fremkommer det: «Når noe er innført, utført, omsatt eller satt ut i miljøet i strid med bestemmelser i medhold av § 26 eller i kapittel IV, kan myndigheten etter loven treffe vedtak om inndragning. Inndrag-

ning kan skje selv om lovovertrederen ikke har handlet forsettlig eller uaktsomt. Inndragning foretas overfor lovovertrederen, den han har handlet på vegne av eller overfor eier. For ting av vesentlig verdi skal som hovedregel inndragning etter straffeloven, ikke naturmangfoldloven, benyttes».

Forskrift om endring i byggherreforskriften: forskrift om sikkerhet, helse og arbeidsmiljø på bygge- eller anleggsplasser, 3.6.2016. I kraft 1.7.2016.

Det er innført elektronisk føring av oversikt av arbeidstakerne på byggeplassen. Oversikten skal inneholde navn, fødselsnummer eller D-nummer (tidligere bare navn og fødselsdato). Listene skal i tillegg være tilgjengelige for skattemyndighetene (tidligere arbeidsgiver, verneombud og Arbeidstilsynet).

« Ved enhver aktivitet skal unødig skade og lidelse på viltlevende dyr og deres reir, bo eller hi unngås »

Vi oppdaterer våre adresselister

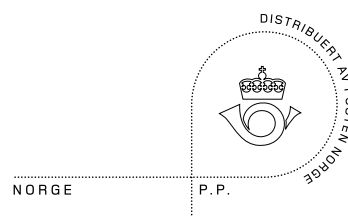
I forbindelse med at vi oppdaterer våre adresselister, trenger vi hjelp fra dere.

1. Er adressen vi sender til HELT korrekt?
2. Får dere flere eksemplarer enn dere trenger, eller kanskje for få?
3. Kjenner dere til andre som burde lese Miljøkrim, men som ikke får det?
4. Er dere blant dem som ikke ønsker å få Miljøkrim i postkassen?

Send oss en gjerne oppdatering i henhold til punktene over. Det blir vi veldig glade for. Dersom dere kan svare JA på spørsmål 1, og NEI på resten, er det ikke nødvendig å foreta seg noe som helst – Miljøkrim kommer som vanlig.

Oppdatering kan sendes på e-post til teamkonsulent Nina Norset Little: nina.norset.little@politiet.no

Minner om at dere kan finne alt innhold på nettsiden vår miljokrim.no

Returadresse: ØKOKRIM, Pb. 8193 Dep, 0034 Oslo

Ny nasjonal miljøkrimkoordinator

Sjur Stava er nå ansatt som nasjonal miljøkrimkoordinator i ØKOKRIM, og tar dermed over for Oddgeir Buraas som er blitt pensjonist.

Sjur kommer fra Karmøy og er utdannet ved politihøgskolen i 2006. Han har også bachelor i utmarksforvaltning fra Høgskolen i Hedmark og utdanning fra PHS i fagene *bekjempelse av miljøkriminalitet* og fauna og *forurensningskriminalitet* (miljøkriminalitet modul 2a).

Han har vært ansatt i ØKOKRIM siden august i år og før det arbeidet han som politiførstebetjent ved Nordre Buskerud politidistrikt hvor han var regionskontakt i Trillemarka naturreservat. Han har videre arbeidet ved Finans og miljøkrimseksjonen ved Oslo politidistrikt, som konsulent hos Fylkesmannen Oslo og Akershus (arbeid i verneområder) og som arbeidsdykker.

Politiets innsats er en nøkkelfaktor for å få resultater av det tverretatlige samarbeidet

42

Les den spennende artikkelen «Lite avskrekkende innsats mot arbeidsmiljøkriminalitet» av underdirektør Solveig Dahl i Riksrevisjonen på side 41.